

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE

ČASOPIS O SÚČASNEJ LINGVISTIKE, LITERÁRNEJ VEDE, TRANSLATOLÓGII
A KULTUROLÓGII

Vedecká a redakčná rada časopisu Nová Filologická revue

Šéfredaktorka (predsedníčka Redakčnej rady)

prof. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD. (zuzana.bohusova@umb.sk)

Zástupkyňa šéfredaktorky (zástupkyňa predsedníčky Redakčnej rady)

Mgr. Marianna Bachledová, PhD. (marianna.bachledova@umb.sk)

Členovia a členky Redakčnej rady

Mgr. Barbora Vinczeová, PhD (barbora.vinczeova@umb.sk)

Mgr. Lukáš Bendík (lukas.bendik@umb.sk)

Mgr. François Schmitt, PhD. (francois.schmitt@umb.sk)

Mgr. Richard Gramanich Štromajer (richard.stromajer@umb.sk)

Predsedníčka Vedeckej rady

prof. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD. (zuzana.bohusova@umb.sk)

Členovia a členky Vedeckej rady

doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD., Univerzita Mateja Bela, Slovensko

doc. PhDr. Ivan Šuša, Ph.D, Università di Bologna, Taliansko

doc. PaedDr. Zdenko Dobrík, PhD., Univerzita Mateja Bela, Slovensko

prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc., Univerzita Komenského, Slovensko

prof. Ass. Adriano Ferraresi, PhD., Alma Mater Studiorum Università di Bologna, Taliansko

prof. Dr. honoris causa Michal Harpáň, Srbsko

prof. Rosa Marta Gómez Pato, Universidade de Santiago de Compostela, Španielsko

PhDr. Anita Hutková, PhD. Univerzita Mateja Bela, Slovensko

doc. PhDr. Alojz Keníž, CSc. Univerzita Komenského, Slovensko

prof. Igor E. Klyukanov, Eastern Washington University, USA

doc. Simona Kolmanová, Ph.D., Karlova univerzita, Česká republika

doc. PhDr. Marta Kováčová, PhD. Univerzita Mateja Bela, Slovensko

prof. PhDr. Mária Kusá, CSc. Univerzita Komenského, Slovensko

doc. Mgr. Patrik Mitter, Ph.D., Univerzita J. E. Purkyně, Česká republika

doc. Zoltán Németh, PhD., University of Warsaw, Poľsko

prof. Hans Walter Schmidt-Hannisa, National University of Ireland, Írsko

prof. PhDr. Jozef Sipko, CSc., Prešovská univerzita, Slovensko

prof. Larisa Sugay, DrSc., Univerzita Mateja Bela, Slovensko

doc. Dr. Tunde Tuska, PhD., Segedínska univerzita, Maďarsko

prof. Gerhard Langer, University of Vienna, Rakúsko

prof. Fabrice Marsac, Université de Strasbourg, Francúzsko

[Stránka časopisu](#)

[Journal website](#)

OBSAH

Fabrice Marsac – Witold Ucherek LES ARTICLES PRÉPOSITIONNELS SPOZAMIS À L'ÉPREUVE (1)	3
Marián Kabát PÁR POZNÁMOK K TERMINOLÓGII A NEOLOGIZMOM V LOKALIZÁCII VIDEOHIER	28
Barbara Jakubičková PREKLAD VOĽNÝCH A USTÁLENÝCH SLOVNÝCH SPOJENÍ	41
Miroslava Melicherčíková MOTIVÁCIA PROFESIONÁLNYCH TLMOČNÍKOV	58
Lizaveta Madej ŠPECIFIKÁ DIPLOMATICKÉHO TLMOČENIA V NOVOVEKU (1492 – 1914)	76
Jana Ukušová – Matej Martinkovič PLATFORMY NA ONLINE VÝUČBU TLMOČENIA NA SLOVENSKÝCH UNIVERZITÁCH	92
Lucia Szabóová RECEPČNÁ ESTETIKA WOLFGANGA ISERA A HANSA-ROBERTA JAUŠA AKO JEDEN ZO SPÔSOBOV HĽADANIA VÝZNAMU LITERÁRNEHO TEXTU	118
Vladimíra Vrajobá VLASTNÉ MENÁ VÝŽIVOVÝCH DOPLNKOV A VOĽNE PREDAJNÝCH LIEKOV PRE DOSPELÝCH	131
Hanne-Lore Bobáková – Janusz Karpeta NEW POSSIBILITIES OF COMMUNICATION OF E-SHOPS AND THEIR IMPORTANCE	156
Lukáš Bendík TRANSLATION STUDIES AND ITS CONTEXTS, VOL. 8: INTERPRETER TRAINING – EXPERIENCE, IDEAS, PERSPECTIVES	175
Zuzana Bohušová V CENTRE NOVÉHO PROJEKTU VEGA JE ZROZUMITEĽNOSŤ	178
Barbora Vinczeová ODBORNÝ SEMINÁR V BANSKEJ BYSTRICI: VYUŽÍVANIE INFORMÁCIÍ O ŽIDOVSKOM KULTÚRNOM DEDIČSTVE	180
Július Lomenčík NOVOHRADSKÉ NÁREČIA – VZÁCNE DEDIČSTVO PO NAŠICH PREDKOCH: SÚŤAŽ PRE ŽIAKOV, ŠTUDENTOV I DOSPELÝCH	181
Pokyny pre autorov	184

NA ÚVOD

Milé čitateľky, milí čitatelia,
vážená autorská odborná obec,
ctené kolegyne, ctení kolegovia,

náš internetový vedecký časopis *Nová Filologická revue* sa modernizuje. Predkladáme Vám číslo 1/2022 v technicky inovovanej podobe a na novej webovej doméne. Snažíme sa tým časopis zviditeľniť medzinárodne akceptovaným spôsobom.

Časopis *Nová Filologická revue* vznikol v roku 2009. Transformoval sa z pôvodného časopisu *Filologická revue*, ktorý vychádzal v printovej forme od roku 1997. Rok 2022 je ďalším míľnikom. Správne predpokladáte, že časopis pripravujeme na postupnú indexáciu, aby po mnohých rokoch svedomitého, vysoko odborného a etického vedenia časopis postúpil v medzinárodnej klasifikácii porovnateľných časopisov na vyššie priečky.

Každý príspevok odteraz dostane nezameniteľný a trvalý identifikačný kód DOI (Digital Object Identifier) a bude celosvetovo rozpoznateľný ako autentický vedecký výstup.

Na pôvodnej fakultnej stránke ponecháme archív časopisu a tiež upozornenie na novú platformu. Jej link je <https://ojs.umb.sk/index.php/nfr/index>.

Redakčný systém OJS (Open Journal System), softvér na spravovanie recenzovaných akademických časopisov, urobí prácu redakcie a vedeckej rady nášho časopisu ešte transparentnejšou. Odteraz je NFR oficiálne v režime Open Access. Týmto nadväzujeme spoluprácu s Univerzitnou knižnicou Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici v súvislosti so supervízovaním technických parametrov jednotlivých čísiel časopisu.

Partnerský časopis *Politické vedy* je nám cez svojho šéfredaktora doc. Jaroslava Ušiaka inšpiráciou a zdrojom dobrých rád. Pracovníčkam a pracovníkom knižnice, ako aj docentovi Ušiakovi vyjadrujem za pomoc veľkú vd'aku.

Časopis *Nová Filologická revue* stále spočíva na štyroch obsahových pilieroch, ktoré sú aj v jeho podnázve – je to časopis o súčasnej lingvistike, literárnej vede, translitológii a kulturológii. V hlavnom názve je filológia, ktorá je teraz samostatným študijným odborom a v našom časopise interdisciplinárnym spôsobom zastrešuje diverzitu výskumných snažení.

prof. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD.,
šéfredaktorka
a predsedníčka Vedeckej rady NFR

LES ARTICLES PRÉPOSITIONNELS *SPOZAMIS* À L'ÉPREUVE

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.3-27>

Fabrice Marsac

UR 1339-Linguistique, langues, parole (Lilpa), Université de Strasbourg, France

f.marsac@unistra.fr

ORCID : [0000-0002-4120-5526](https://orcid.org/0000-0002-4120-5526)

Witold Ucherek

Université de Wrocław, Pologne

Witold.ucherek@uwr.edu.pl

ORCID : [0000-0002-7954-7206](https://orcid.org/0000-0002-7954-7206)

ABSTRACT**The prepositional articles *spoza* put to the test**

The article is devoted to the question of the translation into French of the Polish preposition *spoza* (from behind) in the Polish-French bilingual dictionaries published in the last sixty years. The article first reports on the different meanings of the term appearing in monolingual Polish dictionaries. It then proposes an analysis, based on semantic criteria, of the French equivalents appearing in the Polish-French bilingual dictionaries. This analysis consists in particular in verifying whether the different meanings given to *spoza* in monolingual dictionaries also appear in bilingual dictionaries. Despite the relative frequency of use of this preposition in Polish, nearly half of the bilingual dictionaries consulted do not mention the term *spoza*. In addition, in the dictionary articles containing the term, the authors find a wide variety of French equivalents and point out numerous gaps and errors. One of the explanations advanced to understand the inaccuracy of certain French equivalents is the difficulty of French to express ablative relation, indicating direction from.

Key words: Ablative relation. Polish-French translation. Polish dictionary. *Spoza*.

1. Introduction

Considérée dans son sens premier de ‘de derrière’, la préposition polonaise *spoza* exprime la relation spatiale d’ablativité, c’est-à-dire d’éloignement à partir d’un point initial. Son mode de formation (avec la préposition primaire *z*) (2) la rapproche de quelques autres prépositions morphologiquement similaires, notamment de *zza*, qui en est un synonyme partiel. Or il résulte d’études antérieures (cf. Ucherek 2018, 2019, 2020, 2021) que ces unités, au nombre de huit, posent des problèmes de traduction vers le français, dus, ne serait-ce que partiellement, à

l'existence de différences dans la perception des rapports spatiaux par les communautés linguistiques polonaise et française. Ces difficultés se manifestent, entre autres, en lexicographie bilingue.

La présente étude prend pour objet les articles lexicographiques *spoza* relevés dans quinze dictionnaires généraux polonais-français, de toutes tailles, publiés dans les soixante dernières années. Notre objectif est d'en vérifier la qualité des informations relatives à la traduction de *spoza* en examinant les inventaires d'équivalents français proposés, d'une part, et, le cas échéant, les exemples d'emploi de ces équivalents ou d'autres éléments de la microstructure susceptibles de guider l'utilisateur dans ses choix, d'autre part. Chemin faisant, nous nous permettrons de proposer des modifications pertinentes pour les articles en question.

2. Autour de *spoza*

D'un point de vue strictement synchronique, *spoza* (qui régit le génitif) est une préposition simple. Étymologiquement parlant, elle est composée de trois prépositions élémentaires. Son processus de formation s'est réalisé en deux temps. D'abord, au XVIIIe siècle (cf. Lesz-Duk 2011 : 37) (3) apparaît en polonais la préposition locative *poza* ('derrière ; hors de'), formée à partir de *po* et *za* ('derrière'). Le contenu sémantique du formatif *po* est loin de susciter l'unanimité. Ainsi, d'après les dictionnaires monolingues (cf., par ex., : ISJP, SWJP) (4), *za* et *poza*, localisant 'derrière quelque chose' ou 'du côté invisible de quelque chose', sont synonymes ; *po* serait alors dépourvu de sens propre. Le PFSP (s.v. *poza*) et le FPSP (*passim*) considèrent *poza* (pris dans cette acception) comme une variante plus intensive et plus rare de *za* ; *po* fonctionnerait donc comme un marqueur d'intensité. D'autre part, Janowska (2014, p. 268-269) fait observer que diverses prépositions composées avec *po* apparaissent le plus souvent chez des auteurs venant des confins orientaux de l'ancienne Pologne, pointant ainsi la piste de l'influence des langues slaves de l'est. Zaremba (2011, p. 246) estime, quant à lui, que l'élément *po* « crée un effet de distance (un objet situé *za domem* « derrière la maison » est sans doute moins éloigné de la maison que ce même objet placé *poza domem*) », si bien que *poza* serait loin d'être une simple variante stylistique de *za*. De même, Nowak (2015,

p. 396-397) décèle dans le formatif *po* un sens propre mais, selon lui, cette préposition apporte un élément quasi-perlatif (mouvement dans plusieurs endroits et à la surface de quelque chose), ce qui nous paraît peu probable dans le cas précis de *poza*.

Toujours est-il que, au début du XIXe siècle (cf. Lesz-Duk 2011, p. 40), le composé *poza* se combine à son tour avec la préposition ablative *z* ('de') pour former *spoza*. Remarquons, au passage, que le WSJP PAN date la première attestation écrite de *spoza* en 1606 : ce mot aurait été employé dans un texte de Stanisław Kostka z Rostkowa. En réalité, dans la source indiquée figure *sporzą*, forme conjuguée (à la 3e personne du pluriel de l'impératif) de l'ancien verbe *sporzyć* ('multiplier, augmenter ; bénir' ; cf. SJPD) ; l'erreur est sans doute due au repérage automatique des mots. Pour en revenir au XIXe siècle, la graphie de *spoza* est alors flottante ; Muczkowski (1849, p. 178) l'orthographe *zpoza*, par exemple, alors que Małecki (1863, p. 262) ou le SJPK, *z poza*. La question est tranchée dans l'entre-deux-guerres, lorsque la réforme de l'orthographe de 1936 impose la soudure et la notation *s* du *z* initial assourdi.

Par ailleurs, au contact de la forme *niego* (accusatif masculin singulier du pronom personnel *on* 'il, lui'), certaines prépositions polonaises ont développé des formes contractées dans lesquelles *niego* est réduit à *-ń* (par ex. *oparł się o niego* → *oparł się oń* 'il s'appuya contre lui') ; ces formes ne se rencontrent que dans la langue écrite. Saloni (2012, p. 149) en énumère dix-huit, dont *spozań*, mais précise que certaines ont été créées par analogie par l'auteur lui-même. Tel est probablement le cas de *spozań*, absent du *Corpus national de la langue polonaise* (désormais : NKJP) et des dictionnaires monolingues. À plus forte raison, son absence des dictionnaires bilingues ne doit-elle pas être considérée comme un manquement.

Les dictionnaires de langue contemporains s'accordent à interpréter *spoza* comme une préposition polysémique, en distinguant ses deux (cf. PSWP, SJPSz, SWJP) ou trois (cf. ISJP, SJPD, WSJP PAN, WSJP PWN) acceptions. Comme celles-ci ne sont pas toujours les mêmes, il est possible, au total, d'en isoler au moins quatre.

Tout d'abord, le sémantisme de *spoza* se laisse paraphraser sommairement par « d'un endroit situé derrière ce dont on parle » (WSJP PAN ; cf. aussi SWJP) (5). Cette explication est à comparer avec la suivante, où l'on insiste sur l'idée

d'invisibilité : « si une personne ou une chose est sortie, a regardé de derrière qqch., elle a cessé d'être cachée, voilée, masquée par cette chose » (ISJP ; cf. aussi SJPD, WSJP PWN). L'emploi en question se laisse illustrer, par exemple, par la phrase *Zerkąła na nas spoza pleców matki* ('Elle nous a lorgné(e)s de derrière le dos de sa mère' ; WSJP PWN).

Ensuite, *spoza* « indique un endroit qui se trouve encore plus loin qu'un autre, où s'accomplit une activité, d'où qqch. surgit, arrive, etc. » (SJPD) ; l'ouvrage exemplifie cette acception par la phrase *Spoza stawów podnosi się wschodząca słońce* ('Au-delà des étangs, le soleil se lève').

Il est à noter que le PSWP et le SJPSz cumulent les deux acceptions sous une seule rubrique. En outre, à la différence de *zza*, synonyme non marqué, *spoza* est ressenti comme littéraire dans ce type de contextes (cf. ISJP, PSWP, SJPSz., SWJP, WSJP PWN, WSJP PAN) (6). Curieusement, d'autre part, l'acception 'à travers qqch.', parfois mise en avant pour *zza* (cf. PSWP, SJPD, SJPSz), ne l'est pour *spoza* dans aucun monolingue de référence (7).

Spoza permet aussi d'exprimer « la non-appartenance à un espace, un territoire » (ISJP, WSJP PWN, WSJP PAN), comme c'est le cas dans l'exemple *Pacjenci przybyli spoza województwa musieli płacić za zabiegi* ('Les patients venus d'en dehors de la voïvodie devaient payer le traitement' ; WSJP PWN).

Enfin, *spoza* « indique la non-appartenance à un groupe » (SWJP ; acception donnée par tous les dictionnaires) ; cf. *Zabiegali o poparcie posłów spoza koalicji* ('Ils ont sollicité le soutien de députés extérieurs à la coalition' ; WSJP PWN).

Il saute aux yeux que dans les dictionnaires datant de la seconde moitié du XXe siècle (cf. PSWP, SJPD, SJPSz, SWJP), les acceptions relatives à la non-appartenance viennent en dernier lieu alors que dans les ouvrages plus récents (cf. ISJP, WSJP PAN, WSJP PWN), elles ouvrent l'article. La pratique lexicographique confirme donc, en quelque sorte, l'observation de Lachur (1999, p. 169-170, p. 178), selon laquelle les emplois purement spatiaux de *spoza* sont régressifs pendant que le *spoza* exprimant la non-appartenance est expansif.

Ainsi les traits sémantiques de *spoza* distingués plus haut pourraient-ils, pour ne pas dire devraient, constituer les critères du choix de ses équivalents en français.

C'est cette hypothèse que nous tâcherons de vérifier lors de l'analyse des articles *spoza* issus des dictionnaires bilingues.

3. Présence de *spoza* dans la nomenclature

En quête des articles *spoza*, nous avons consulté trente cinq dictionnaires généraux polonais-français. Il s'est avéré que vingt de ces ouvrages, soit plus de la moitié, n'incluaient pas *spoza* dans leur nomenclature. Ici ou là, cette lacune pourrait s'expliquer par l'application du critère fréquentiel. En effet, dans leur dictionnaire de fréquence des mots du polonais, Kurcz *et al.* (1990) classent *spoza* (seulement cinq occurrences) à la 8404e place et, plus exactement, dans la tranche allant de la 7623e à la 8738e place (8). Aussi pourrait-on justifier son omission dans le HLE (5000 entrées dans les deux parties), le BIE (10000 mots et locutions dans les deux parties), le POM (15000 entrées et expressions dans les deux parties) ou le PWN (16000 entrées dans les deux parties) mais nullement dans le LIN (30000 entrées dans les deux parties), le POS ou le POW (respectivement, 45000 et 70000 entrées et expressions dans les deux parties), par exemple.

4. Microstructure des articles *spoza*

Ci-dessous, dans un ordre répondant au degré de complexité de leur microstructure, nous reproduisons les quinze articles *spoza* inventoriés en supprimant, le cas échéant, l'information relative à la prononciation de l'entrée et les couleurs, en uniformisant la taille des caractères et en remplaçant les tildes, utilisés dans certains exemples, par le mot d'entrée. En revanche, nous conservons l'orthographe originale.

spoza en dehors de (MBO)

spoza prep d'en dehors de (LAM, LAP)

spoza praep. d'en dehors de (DPP)

spoza praep d'au-delà (SZT, JST)

spoza czegoś – d'en-dehors de *qch* (LIP)

spoza praep de derrière ; **spoza ściany** de derrière le mur (DEL)

spoza *praep.* d'en dehors (de) (WRZ)

spoza *adj* étranger à, extérieur à (LCP)

spoza *prép* de derrière, d'en dehors de ◇ *Spoza chmur wyjrzało słońce. Le soleil est sorti de derrière les nuages.* (ASK)

spoza *prép* (**czegoś**) de derrière, de dehors ; **spoza chmur** de derrière les nuages (LAN)

spoza *czegoś* d'en dehors de, hors de *qqch* ; **osoba spoza grupy** personne hors du groupe (SPR)

spoza *praep* de derrière de, d'au delà de ; **słońce wyjrzało spoza chmur** le soleil apparut de derrière les nuages (SMI)

spoza *prép.* **1. książk. (miejsce)** de derrière ; **spoza chmur przebłyskiwało słońce** le soleil perçait les nuages ; **przyglądała mu się spoza długich rzęs** elle lui jetait des regards de derrière ses longs cils ; **wyszedł spoza żywopłotu** il est sorti de derrière la haie **2. (przynależność)** de dehors ; de l'extérieur ; **artykuł spoza produkcji seryjnej** article *m.* hors série ; **na zebraniu były osoby spoza naszego okręgu wyborczego** des personnes qui n'appartenaient pas à notre circonscription sont venues à la réunion ; **do redakcji przychodziło wiele listów spoza kraju** de nombreuses lettres arrivaient à la rédaction de l'étranger <du dehors> ; **zaproszono osoby spoza firmy** on a invité des personnes de l'extérieur <des personnes extérieures à l'entreprise> (GDP)

Bien que *spoza* soit une préposition (9) polysémique (cf. point n° 2), seul le plus grand dictionnaire du corpus, le GDP (cinq volumes et environ 80000 articles), subdivise son article en deux rubriques, distinguées selon le principe sémantique et glosées *miejsce* ('lieu') et *przynależność* ('appartenance') ; concernant ce dernier indicateur, nous avons pu constater qu'il s'agissait, en réalité, d'une non-appartenance. De plus, une acception de *spoza*, où ce mot exprime la non-appartenance à un espace, échappe à cette vision dichotomique.

En outre, neuf dictionnaires se limitent à donner un seul équivalent de *spoza*. Les cinq ouvrages qui en proposent deux les séparent par une virgule, ce qui revient à dire qu'ils les considèrent comme des synonymes. Or, à notre avis, cette démarche est abusive. D'une part, dans les inventaires d'équivalents *étranger à* et *extérieur à*

(LCP), *d'en dehors de* et *hors de* (SPR) et *de derrière de* (sic) et *d'au-delà de* (SMI), le point-virgule s'impose qui indique qu'il s'agit des items dont la signification « est [le] plus éloignée », pour reprendre l'explication du DPP (p. XV ; ce n'est pas par hasard que dans cet ouvrage, le point-virgule sépare *de derrière* (10) et *d'au-delà de*, qui y sont donnés comme équivalents de *zza*). D'autre part, les équivalents *de derrière* et *d'en dehors de* (ASK), voire *de dehors* (LAN), expriment deux rapports nettement différents (respectivement, le 'déplacement d'un endroit situé du côté postérieur' et la 'non-appartenance'), si bien qu'à chacun devrait être consacrée une rubrique numérotée (11).

Il n'est fait usage de l'exemplification que dans six dictionnaires (ASK, DEL, GDP, LAN, SMI et SPR), sans que l'on puisse relier le recours aux exemples à la taille de l'ouvrage. En effet, s'il n'est guère étonnant de trouver sept exemples dans le volumineux GDP (les cinq ouvrages restants n'en donnant qu'un seul), leur absence, en revanche, dans les deux dictionnaires de taille moyenne, le DPP et le LCP, est pour le moins surprenante. En outre, *de derrière*, correspondant à *spoza* pris au sens régressif, est exemplifié dans quatre dictionnaires bilingues. S'agissant de la formulation des exemples, le DEL et le LAN la réduisent au seul syntagme prépositionnel, le SPR propose un syntagme nominal expansé et les autres dictionnaires donnent des exemples sous la forme de phrases, ce qui est sans doute la meilleure solution, quoique coûteuse en termes d'espace. Sinon, dans la seconde rubrique de l'article *spoza* du GDF, les items tenant lieu d'exemples ne sont pas vraiment en corrélation avec l'inventaire des équivalents (*de dehors* et *de l'extérieur*). Ainsi, *de dehors* n'est employé dans aucun des quatre exemples qui y sont proposés ; il est proposé *du dehors* une fois, porté entre guillemets en chevrons, comme construction censée commuter avec *de l'étranger*. Quant à *de l'extérieur*, il est employé une fois dans le dernier exemple. Il est un cas où l'absence d'équivalent de la liste dans la traduction se laisse expliquer par le phénomène de lexicalisation : *artykuł spoza produkcji seryjnej* doit se traduire par *article hors série* (12), mais il serait mieux de placer cette équivalence dans la zone collocationnelle de l'article.

5. Équivalents français de *spoza*

Dans le tableau suivant, nous présentons les équivalents présumés de *spoza* relevés dans les inventaires aussi bien que dans les exemples ; l'astérisque signifie qu'un item absent de l'inventaire apparaît dans un exemple, ce qui se produit dans le GDP et dans le SMI.

	A S K	D E L	D P P	G D P	J S T	L A M	L A N	L A P	L C P	L I P	M B O	S M I	S P R	S Z T	W R Z
de derrière	+	+		+			+					*			
de derrière de												+			
d'au-delà de												+			
d'au-delà					+									+	
d'en dehors de	+		+			+		+		+			+		+
d'en dehors															+
en dehors de											+				
de dehors				+			+								
hors de													+		
du dehors				*											
de l'extérieur				+											
de l'étranger				*											
extérieur à				*					+						
étranger à									+						
qui n'appartient pas à				*											

Nous allons maintenant examiner cette liste de quinze unités en nous réservant le droit, le cas échéant, de la compléter mais également d'en éliminer les items superflus.

5.1. De derrière, de derrière de et derrière

La forme *de derrière de*, fautive, se trouve dans l'article *spoza* d'un seul dictionnaire, le SMI, encore que dans l'unique exemple fourni, ce soit *de derrière*, et pour cause, qui est employé. C'est d'ailleurs cette dernière locution, proposée comme équivalent de *spoza* par quatre ouvrages (ASK, DEL, GDP et LAN), qui est le plus souvent exemplifiée :

- 1 - *spoza ściany* → *de derrière le mur* (DEL)
- 2 - *Spoza chmur wyrzało słońce* → *Le soleil est sorti de derrière les nuages* (ASK)
- 3 - *spoza chmur* → *de derrière les nuages* (LAN)
- 4 - *Słońce wyrzało spoza chmur* → *Le soleil apparut de derrière les nuages* (SMI)
- 5 - *Przyglądała mu się spoza długich rzęs* → *Elle lui jetait des regards de derrière ses longs cils* (GDP)
- 6 - *Wyszedł spoza żywopłotu* → *Il est sorti de derrière la haie* (GDP).

Ajoutons encore un exemple à la liste, puisé dans le PFSP, un dictionnaire spécialisé :

- 7 - *Wyszedł spoza ciężarówki* → *Il est sorti de derrière le camion.*

Quant à sa morphologie, *de derrière* correspond bien à *spoza* (*z* → *de*, *poza* → *derrière*), la différence essentielle consistant dans l'absence de soudure graphique. Au niveau sémantique, *de derrière* est à considérer comme un équivalent du *spoza* indiquant le point de départ d'un mouvement se trouvant derrière quelque chose ou du côté invisible de quelque chose.

Dans Ucherek (2020) sont cités de nombreux exemples de phrases et de syntagmes contenant *de derrière*, relevés dans des textes littéraires, des ouvrages de grammaire, des dictionnaires monolingues de référence et des bilingues français-autre langue. De plus, nous avons observé que les dictionnaires ne signalaient aucune contrainte qui pèserait sur son emploi, à la différence de plusieurs normativistes, selon lesquels on ne devrait pas juxtaposer deux prépositions simples, de tels groupements représentant un écart par rapport à la norme et appartenant au niveau sub-standard.

Or, abstraction faite de l'épineuse question du niveau de langue, il nous semble que c'est l'usage qui fait que *de derrière*, correspondant sémantique de *spoza* dans l'emploi discuté, est rarement employé par les locuteurs natifs du français. En effet, on le rencontre le plus souvent après des verbes de mouvement impliquant un point de départ, tels que *sortir* (cf. ex. 2, 6, 7) (13) ou *surgir*, *émerger*, *apparaître* (cf. ex. 4) ; ce qui est significatif, c'est que dans le premier des exemples du GDP supposés illustrer l'emploi spatial de *spoza* (*spoza chmur przebłyskiwało słońce* → *le soleil*

perçait les nuages), faute d'un tel verbe (*przebłyskiwać* signifie 'luire par moments, par intervalles'), *de derrière* n'a pas été utilisé. Soulignons, au passage, que pour cette raison, les exemples lexicographiques illustrant l'équivalence *spoza* → *de derrière* devraient fournir un contexte verbal.

Pour ce qui est du régime, *de derrière* sélectionne notamment des noms d'objets considérés dans leur étendue spatiale (par ex. différents bâtiments, meubles, objets à orientation verticale comme des arbres ou des colonnes) et des noms d'objets qui divisent un espace en deux (cf. ex. 1, 6).

Or plusieurs contraintes pèsent sur l'emploi d'autres locutions prépositives formées d'après le modèle *de* + préposition simple, telles que *de sous*, *de dessous* (cf. Ucherek 2018), *de dessus* (cf. Ucherek 2019) ou *de devant* (cf. Ucherek 2021). Apparemment, hormis dans un contexte où un grand degré de précision serait indispensable, l'expression de l'ablativité communiquée par *de* est perçue comme peu pertinente par les francophones, qui se contentent souvent d'exprimer la seule localisation statique. Dans le cas de *spoza*, il importe donc de savoir s'il peut être traduit par *derrière*.

À ce propos, aucun des dictionnaires bilingues du corpus n'énumère *derrière* parmi les équivalents de *spoza*. Pourtant, cette possibilité est illustrée dans le PFSP :

8 - *Nie – powiedziało dziecko spoza pleców mamy* → *Non – dit l'enfant derrière le dos de sa maman.*

Ici, il ne serait pas très naturel de dire : *dit l'enfant de derrière le dos de sa maman*. Selon le PFSP (s.v. *zza*), le remplacement fréquent de la relation ablative par la locative serait justement lié à la présence des verbes de *dire*.

5.2. D'au-delà de et d'au-delà

À l'inverse de ce que nous avons observé pour *de derrière de*, ici, c'est la forme privée du *de* final, proposée dans le SZT et dans sa version remaniée, le JST, qui n'est pas correcte. S'agissant de la construction *d'au-delà de*, elle figure dans l'inventaire des équivalents de *spoza* du SMI (où elle est orthographiée de manière fantaisiste : *d'au*

délà de). Aucun dictionnaire du corpus ne l'exemplifie ; nous proposons donc un exemple trouvé dans le PFSP :

9 - *Przyjechał do nas spoza Uralu* → *Il est venu chez nous d'au-delà de l'Oural*.

D'au-delà de, ablatif exprimant l'idée d'éloignement ('plus loin que'), se prête bien à la traduction de *spoza* dans son acception 'indique un endroit qui se trouve encore plus loin qu'un autre, où s'accomplit une activité, d'où qqch. surgit, arrive'. Comme il est toujours possible dans ce type de contexte (cf. PSFP, s.v. *zza*), force est de le considérer comme un équivalent fondamental. Pour cette raison, nous nous attendrions à sa présence dans l'article *spoza* du GDP, ce qui n'est pas le cas.

Étant donné la valeur sémantique de *d'au-delà de*, la pratique du SMI, qui le sépare par une virgule du premier équivalent cité, *de derrière de* (sic), ne se justifie pas ; sémantiquement plus éloignées, les deux unités devraient être isolées par un point-virgule.

En outre, lorsque le localisateur est un objet qui divise un espace en deux parties, comme des montagnes (cf. ex. 9), un fleuve ou une rivière, la mer ou l'océan, *spoza* pourrait être rendu par *de l'autre côté de* :

9a - *Przyjechał do nas spoza Uralu* → *Il est venu chez nous de l'autre côté de l'Oural*.

5.3. À travers

Comme nous l'avons déjà signalé (cf. point n° 2), les dictionnaires monolingues de référence ne distinguent pas d'acception de *spoza* dans laquelle cette préposition se laisserait paraphraser par « à travers qqch. », alors que certains le font pour *zza*, synonyme (et, certes, plus fréquent) dans ce contexte. Une lacune semblable se laisse observer dans les dictionnaires bilingues du corpus : *à travers* est absent des inventaires d'équivalents de *spoza*. Cependant, cette voie de traduction est proposée par le PFSP :

10 - *Spoza ściany dochodziły krzyki dzieci* → *Des cris d'enfants parvenaient à travers la cloison.*

Selon la source précitée, *à travers* s'emploie dans la traduction de *spoza* lorsqu'il est question de phénomènes audibles ou visibles à travers le localisateur, celui-ci pouvant être notamment un mur, une porte ou un rideau. Notons que dans l'exemple 5, issu du GDP, l'équivalent *à travers* serait plus naturel que *de derrière*, qui nous semble artificiel :

~~510~~a - *Przyglądała mu się spoza długich rzęs* → *Elle lui jetait des regards à travers ses longs cils.* (14)

De même, dans le premier exemple du GDP, déjà discuté (cf. point n° 5.1.), rien n'empêche d'employer *à travers*, le gommage de *spoza* étant facultatif :

11 - *Spoza chmur przebłyskiwało słońce* → *Le soleil perçait les nuages*

11a - *Spoza chmur przebłyskiwało słońce* → *Le soleil filtrait à travers les nuages.*

5.4. Par-dessus

Dans son analyse des prépositions *zza* et *spoza*, Lachur (1999, p. 165-166) attire l'attention sur un contexte particulier, où les deux mots sont introduits par un verbe dénotant une activité visuelle (par ex. *spojrzeć/spoglądać*, *(po)patrzeć* 'regarder, jeter un regard', *zerknąć* 'jeter un coup d'œil', *obserwować* 'observer') et suivis du nom *okulary* ('lunettes') ou d'un synonyme tel que *szkła* ('verres'), *binokle* ('binocles') ou *pince-nez*, ainsi que de noms d'autres localisateurs interprétables comme une sorte d'obstacle à franchir par le haut (par ex. mouchoir, éventail, journal), qui se trouvent un peu plus bas que les yeux de l'observateur. *Spoza* peut alors être traduit par *par-dessus*, ce dont les dictionnaires bilingues généraux ne font pas mention. Dans le PFSP, cette équivalence est illustrée par un exemple cité, provenant d'un roman de Jan Parandowski (*Zegar słoneczny*, 1953) et de sa traduction française (*Le cadran solaire*, 1961) :

12 - *Piszqc „mirra” babka spojrzala na mnie spoza okularow → En écrivant le mot „myrrhe”, Grand-Mère m’avait regardé par-dessus ses lunettes.*

Cette façon de traduire neutralise l’opposition *spoza* vs *znad* (‘d’au-dessus de’ ; cf. Ucherek 2019). Par ailleurs, l’équivalence en question se vérifie dans la traduction du français vers le polonais, comme le prouve l’exemple 13-, où *par-dessus* est traduit par *spoza* :

13 - *Quatre heures encore, minute par minute, elle fixe les yeux sur moi par-dessus ses lunettes (Sébastien Japrisot, L’été meurtrier) → I znowu, przez cztery godziny, minuta po minucie, wlepia we mnie gały, spoza okularow (Sébastien Japrisot, Zemsta dokona się latem).*

5.5. D’en dehors de, d’en dehors et en dehors de

Un seul dictionnaire, le MBO, propose *en dehors de* comme un équivalent de *spoza* ; qui plus est, c’est l’unique équivalent qui y soit cité. Or, cette locution prépositive, qui exprime la locativité (‘à l’extérieur de’), correspond à *poza* (cf. PFSP ; cf. aussi FPSP, s.v. *en dehors de*) et non à *spoza*.

Pour ce qui est de *d’en dehors*, nous voyons encore une fois que les lexicographes polonais éprouvent parfois des difficultés s’agissant de la forme due des locutions prépositionnelles. Dans ce cas précis, le WRZ adopte la notation *d’en dehors (de)*, comme si le *de* final était facultatif, ce qui n’est évidemment pas le cas.

D’en dehors de, syntaxiquement correct (15), se prête bien au sens de *spoza* quand celui-ci exprime ‘la non-appartenance à un espace, un territoire’ et il n’y a rien d’étonnant à ce que, en plus du WRZ, six autres dictionnaires (cf. ASK, DPP, LAM, LAP, LIP et SPR) le situent dans leur inventaire d’équivalents. Pourtant, cette construction n’y est pas exemplifiée ; en fait, aucun dictionnaire bilingue du corpus ne donne d’exemple de *spoza* dans l’acception qui nous préoccupe. Le PFSP, lui, distingue le contexte en question sans mentionner la possibilité de recourir dans la

traduction à *d'en dehors de*, ce qui étonne, d'ailleurs, dans un ouvrage spécialisé. Cependant, on voit bien que dans un exemple forgé par son auteur :

14 - *On przybył spoza Warszawy* → *Il est venu d'ailleurs que de Varsovie*

la structure quelque peu artificielle *d'ailleurs que de* peut être remplacée par *d'en dehors de* :

14a - *On przybył spoza Warszawy* → *Il est venu d'en dehors de Varsovie*

ce qui conférerait à la traduction un caractère sans doute plus naturel. Voici quelques autres propositions d'emploi pour *d'en dehors de* :

15 - *Lewandowski strzelił gola spoza pola karnego* → *Lewandowski a marqué un but d'en dehors de la surface de réparation*

16 - *Te produkty są importowane spoza Unii Europejskiej* → *Ces produits sont importés d'en dehors de l'Union européenne*

17 - *Pomoc w tej dziedzinie powinna pochodzić spoza Afryki* → *L'aide dans ce domaine devrait venir d'en dehors de l'Afrique.*

Ainsi l'affirmation du PFSP selon laquelle, dans l'acception étudiée, *spoza* n'a pas de correspondant prépositionnel, ne se vérifie-t-elle pas. En effet, la construction *d'en dehors de* est non seulement un équivalent littéral de *spoza* (*z* → *de*, *poza* → *en dehors de*) mais encore un équivalent obligatoire lorsqu'on veut communiquer la non-appartenance à un territoire (indiqué par le complément circonstanciel). Or nous ne l'avons trouvée que dans un dictionnaire de poche et dans un dictionnaire de taille moyenne, le DPP, publié il y a un demi-siècle ; son absence dans le LCP et le GDP en constitue un défaut.

Sinon, le PFSP signale que dans la traduction du syntagme prépositionnel en *spoza* fonctionnant comme attribut de sujet, il est possible de recourir à la négation de la copule :

18 - *On jest spoza Warszawy → Il n'est pas de Varsovie.*

En réalité, cette façon de traduire (16) paraît même obligatoire, l'emploi de *d'en dehors de* étant alors problématique (cf. ?*Il est d'en dehors de Varsovie*).

5.6. Hors de

Le SPR est le seul à traduire *spoza* au moyen de *hors de* : *osoba spoza grupy → personne hors du groupe*, en considérant comme synonymes les locutions *d'en dehors de* et *hors de* (nous nous attendrions plutôt à l'exemplification du premier équivalent de l'inventaire, ce qui n'est pas le cas). Cependant, les dictionnaires monolingues de référence s'accordent à dire que les syntagmes construits avec *hors de* répondent à la question *où ?* et pas *d'où ?* Si le FPSP n'inclut pas *spoza* dans la liste des équivalents polonais de *hors de* et que le PFSP n'établit pas de correspondance *spoza → hors de*, c'est que ce rapport interlinguistique n'est pas attesté dans les corpus bilingues sur lesquels se fondent les deux dictionnaires. Toutefois, certaines occurrences de *hors de* trouvées sur Internet font penser à la préposition polonaise *spoza* ; aussi croyons-nous qu'il existe des contextes, certes peu nombreux, dans lesquels le sémantisme de *spoza* pourrait, quoiqu'à la marge, être rendu par *hors de* :

19 - *Można wysłać wiadomość do całej grupy i dorzucić adresata spoza grupy → On peut envoyer un message à tout le groupe et ajouter un destinataire hors du groupe*

20 - *Jutro będzie miał sparing z kimś spoza klubu → Demain, il fera un sparring avec quelqu'un hors du club*

21 - *Partie spoza koalicji rządowej zmobilizowały swoich wyborców → Les partis hors de la coalition gouvernementale ont mobilisé leurs électeurs*

22 - *Mamy dobrego kandydata spoza listy → Nous avons un bon candidat hors de la liste.*

Il est à noter que les syntagmes en *spoza* fonctionnent dans les phrases (19-22) comme des compléments de nom, ce qui rétrécit l'aire d'emploi de l'équivalent *hors de*.

5.7. De dehors, de l'extérieur et de l'extérieur de

Sans être exemplifié, *de dehors* figure dans deux inventaires d'équivalents de *spoza* (cf. GDP et LAN). Un locuteur allophone pourrait légitimement s'attendre à ce que l'équivalent d'une préposition de sa langue maternelle appartienne à la même catégorie, ce qui risquerait de le pousser à construire des syntagmes prépositionnels répondant au schéma *de dehors* + SN. Or *de dehors* est une locution adverbiale (cf. Lexis, PR et TLFi) dont l'emploi dans la traduction d'une phrase contenant *spoza* ne permet pas de rendre ce qui est indiqué par le régime de la préposition. Par conséquent, on peut recourir à *de dehors* uniquement lorsque l'implication (17) du contexte est possible, c'est-à-dire lorsque, grâce à un contexte plus large, il n'est pas indispensable d'exprimer le contenu sémantique du SN introduit par *spoza*. Par exemple, s'il est évident que le percevant se trouve à l'intérieur d'une maison, une phrase comme *Spoza domu dobiegały krzyki dzieci* se laissera traduire par *De dehors parvenaient des cris d'enfants*.

Toutes ces remarques vont aussi pour *de l'extérieur*, synonyme de *de dehors* (les dictionnaires de langue expliquent le sens de *de dehors* justement par 'de l'extérieur' ; cf. Lexis et TLFi). Ainsi, dans l'exemple du GDP :

23 - *Zaproszono osoby spoza firmy* → *On a invité des personnes de l'extérieur*

le syntagme *spoza firmy* ('de l'extérieur de la firme') peut être rendu simplement par *de l'extérieur* à condition que le contexte permette de restituer l'élément omis, en l'occurrence *firma*.

À la différence de *de dehors*, *de l'extérieur* est une construction syntaxiquement libre. Elle peut prendre, en particulier, un *de* final et fonctionner comme un item prépositionnel (18). Or aucun ouvrage ne donne l'équivalence *spoza* → *de l'extérieur de*. Nous illustrerons ce correspondant potentiel par des exemples construits :

24 - *Muszą zatrudnić specjalistów spoza przedsiębiorstwa* → *Ils doivent engager des spécialistes de l'extérieur de l'entreprise*

25 - *Większość narkotyków pochodzi spoza Unii* → *La plupart des drogues proviennent de l'extérieur de l'Union*

26 - *Nie wybiera się zera, kiedy dzwoni się spoza kraju* → *On ne compose pas le zéro lorsqu'on appelle de l'extérieur du pays.*

Néanmoins, tout comme cela est le cas pour *hors de*, la traduction au moyen de *de l'extérieur de* ne nous paraît pas naturelle.

5.8. Du dehors et de l'étranger

La locution *de dehors* est également synonyme de *du dehors*. En outre, par métonymie, le substantif *dehors* ('espace extérieur') a développé le sens de 'pays étrangers' (cf. TLFi et Lexis), de sorte que *du dehors* peut être paraphrasé par 'de l'étranger'. C'est précisément dans cette acception que *du dehors* est employé dans un exemple du GDP :

27 - *Do redakcji przychodziło wiele listów spoza kraju* → *De nombreuses lettres arrivaient à la rédaction de l'étranger <du dehors>.*

Ici, c'est tout le syntagme *spoza kraju* ('d'en dehors du pays') qui reçoit un équivalent traductionnel en bloc. Nous avons donc affaire à un cas isolé, à partir duquel il n'est pas possible de généraliser. L'équivalence *spoza kraju* → *de l'étranger/du dehors* enrichit l'article mais elle devrait figurer dans sa zone collocationnelle. Par ailleurs, *spoza kraju* pourrait également être traduit par *de l'extérieur*, le substantif *extérieur* s'étant spécialisé, lui aussi, dans le sens de 'pays étrangers' (cf. PR).

5.9. Extérieur à et étranger à

Dans le LCP, l'inventaire d'équivalents de *spoza* contient deux unités : *étranger à* et *extérieur à*. Cette dernière figure dans un exemple du GDP dans lequel sont proposées deux traductions alternatives pour le syntagme *spoza firmy* :

23a - *Zaproszono osoby spoza firmy* → *on a invité des personnes de l'extérieur <des personnes extérieures à l'entreprise>* (19).

Extérieur à est également utilisé dans un exemple du PFSP :

28 - *Na zebraniu widziałem osoby spoza klubu* → *À la réunion, j'ai vu des personnes extérieures au club.*

L'item synonyme *étranger à* n'est exemplifié dans aucune source du corpus mais le test de substitution démontre qu'il peut commuter avec *extérieur à* (cf. *personnes extérieures/étrangères à l'entreprise, au parti, au club*). Ainsi les deux unités, qui permettent de ne pas impliciter le syntagme régi par *spoza*, se prêtent-elles bien à exprimer la relation de non-appartenance à un milieu. Dans ce type de contexte, elles paraissent notamment plus naturelles que, par exemple, *d'en dehors de* (cf. *?personnes d'en dehors de l'entreprise, du parti, du club*). Intuitivement, nous dirons seulement que *extérieur à*, qui nous paraît plus fréquent, devrait ouvrir l'inventaire, inversement à ce que l'on observe dans le LCP.

Ajoutons encore que l'équivalence discutée se vérifie également dans la traduction du français vers le polonais, comme le prouve l'exemple suivant, dans lequel *extérieur à* est traduit par *spoza* :

29 - *L'espace d'un instant, je me demandais en quoi il était plus gênant, pour un cadre, de voir une cuvette souillée par un membre extérieur à sa compagnie que par un collègue* (Amélie Nothomb, *Stupeur et tremblements*) → *Przez chwilę zastanawiałam się, czemu dla pracownika Yumimoto bardziej krępujące było patrzeć na miskę zabrudzoną przez osoby spoza przedsiębiorstwa niż przez któregoś z kolegów* (Amélie Nothomb, *Z pokorą i uniżeniem*).

5.10. Proposition relative négative comprenant le verbe *appartenir*

Dans un exemple placé dans la seconde section de l'article *spoza* du GDP, cette préposition est rendue en français par une périphrase verbale (20) :

30 - *Na zebraniu były osoby spoza naszego okręgu wyborczego* → *Des personnes qui n'appartenaient pas à notre circonscription sont venues à la réunion.*

L'exemple cité fait immédiatement penser à un autre, similaire, venant du PFSP :

31 - *Na zebraniu widziałem osoby spoza klubu* → *À la réunion, j'ai vu des personnes qui n'appartiennent pas au club.*

Cette façon de traduire est facultative (notamment, rien n'empêche de dire *personnes extérieures à notre circonscription*) ; il serait peut-être utile d'en informer l'utilisateur du dictionnaire non seulement de façon implicite (au moyen d'un exemple), comme le fait le GDP, mais encore *expressis verbis*, dans une note explicative.

6. Conclusion

Pour un mot grammatical, la préposition *spoza* est plutôt rare. Toutefois, nous sommes d'avis que seuls les plus petits dictionnaires polonais-français pourraient ne pas l'inclure, alors qu'elle ne figure pas toujours dans la nomenclature des ouvrages plus volumineux.

L'analyse comparée des articles *spoza* de quelques dictionnaires monolingues a conduit à la distinction de quatre traits sémantiques, ce qui ne se reflète pas dans l'organisation des articles *spoza* trouvés dans les dictionnaires généraux bilingues. Or chacune de ces quatre propriétés influe sur le choix d'un équivalent français de *spoza* (notamment : acception 1 → *de derrière* ou *derrière*, 2 → *d'au-delà de*, 3 → *d'en-dehors de*, 4 → *extérieur à* ou *étranger à*).

Les inventaires d'équivalents de *spoza* trouvés dans les articles examinés sont de loin incomplets et ils contiennent parfois des formes fautives. Enfin, le GDP mis à part, les exemples y font largement défaut, alors que, faute de commentaires métalinguistiques, ils s'avèrent indispensables pour permettre à l'utilisateur de cerner les conditions de choix d'un équivalent donné. Au total, les articles en question

devraient être sensiblement modifiés et, ceci, quelle que soit la taille de l'ouvrage dont ils proviennent.

NOTES

(1) Cet article est rédigé dans le cadre du projet scientifique *Les langues, les littératures et les cultures romanes et slaves en contact et en divergence* (n° 1001-13-01), financé partiellement par l'Agence universitaire de la francophonie et l'Ambassade de France en Serbie.

(2) 'de'; le son [z] s'est assourdi en [s] devant le [p] initial de *poza*, ce qui se reflète à l'écrit.

(3) Bańkowski (2000) précise qu'il s'agit de la première moitié du XVIIIe siècle.

(4) Les sigles identifiant les dictionnaires consultés sont développés dans la bibliographie.

(5) Les traductions des explications sémantiques présentes dans les dictionnaires polonais sont de nous.

(6) Les lexicographes polonais utilisent la marque *książkowy*, soit 'livresque', qui est à comparer, par exemple, avec *književni jezik* du serbo-croate ou *knjižoven ezik* du bulgare (littéralement 'langue livresque'). Selon Sériot (2019, p. 281), de telles expressions sont « fort maladroitement traduites par *langue littéraire* en français, mais mieux par *Hochsprache* en allemand ».

(7) D'après Lachur (1999, p. 138, p. 164-165), concernant les types d'emploi discutés, la distribution de *spoza* s'inclut dans celle de *zza* mais il s'agirait d'une inaptitude de *spoza* à exprimer la relation de contiguïté et, partant, de se combiner avec des noms de parties du corps, de vêtements ou de chaussures. Néanmoins, il est possible de trouver sur Internet des occurrences de *spoza* régissant de tels noms, qui nous paraissent acceptables bien que stylistiquement marquées. Ces syntagmes sont certes beaucoup moins fréquents que ceux formés avec *zza* mais ce rapport est similaire pour l'ensemble des emplois spatiaux en question.

(8) À en croire l'ouvrage, la préposition partiellement synonyme *zza*, avec ses 22 occurrences (2766e place), serait environ quatre fois plus fréquente que *spoza*. Or, dans le sous-corpus stylistiquement équilibré du NKJP (source beaucoup plus récente, comptant plus de 1,5 milliard de mots) figurent 9111 occurrences de *zza* pour 4465 de *spoza* ; *spoza* ne serait donc que deux fois moins fréquent que *zza*. Qui plus est, dans la totalité du NKJP, le rapport est de 37173 occurrences pour *zza* contre 24631 pour *spoza* ; l'écart entre les fréquences des deux unités est donc encore plus réduit, ce qui s'explique par le fait que de nombreux emplois de *spoza* sont stylistiquement marqués. Néanmoins, à la lumière de toutes ces données, il nous est impossible d'expliquer la pratique du LCP, du LIP et du SPR, qui répertorient *spoza* sans inclure *zza*.

(9) C'est à tort que les rédacteurs du LCP qualifient *spoza* d'adjectif, se laissant sans doute influencer par la nature des équivalents français qu'ils proposent, *étranger à* et *extérieur à*. Rappelons ici que les célèbres traductologues Vinay et Darbelnet (1964, p. 16) identifient un procédé de traduction « par lequel un *signifié* change de catégorie grammaticale », et qu'ils appellent *transposition* ; plus loin, ils expliquent qu'elle « consiste à remplacer une partie du discours par une autre, sans changer le sens du message » (Vinay et Darbelnet, 1964, p. 50 ; cf. aussi Dąbbska-Prokop, 2010, p. 302-303). Parmi les différents types (cf. Vinay et Darbelnet, 1964, p. 97-99), les auteurs distinguent un cas de figure où l'on utilise un adjectif dans la traduction d'une préposition composée (cf. aussi Cristea, 1998, p. 125-126). Jugeant le terme de *transposition* trop général, Delisle, Lee-Jahnke et Cormier (2004, p. 76-77) lui préfèrent celui de *recatégorisation*.

(10) Pour être exacts, les auteurs du DPP proposent la forme fautive *de derrière de*.

(11) Certes l'ASK se distingue-t-il des autres dictionnaires bilingues consultés par son public cible, lequel est exclusivement francophone et identifiera donc intuitivement les contextes dans lesquels peuvent s'employer *de derrière* et *d'en dehors de*, mais il n'en reste pas moins qu'une telle construction de l'inventaire d'équivalents est à considérer comme un écart par rapport à l'art lexicographique.

(12) Le TLFi adopte l'orthographe avec un trait d'union, apparemment plus fréquente, et considère *hors-série* comme un adjectif invariable.

(13) Dans le GDP, cet exemple, le meilleur de ceux proposés dans la première rubrique, est malheureusement cité à la fin, alors qu'il devrait ouvrir la zone d'exemplification. Quant à l'exemple n° 5, à partir duquel on ne peut pas généraliser, il pourrait être supprimé.

(14) À la rigueur, il serait également possible de recourir au correspondant *derrière* (cf. *Dissimulée derrière ses longs cils, elle le regardait*) ; son emploi ajouterait néanmoins une certaine ironie à la phrase, dans la mesure où les cils sembleraient alors devenir un objet indépendant de la personne, derrière lequel on pourrait se cacher.

(15) Répétons après Ilinski (2003, p. 147) que « dans l'emploi spatial, *de* se combine souvent non seulement avec des prépositions simples, mais aussi avec des prépositions composées ».

(16) Il s'agit de la technique de modulation (« variation obtenue en changeant de point de vue, d'éclairage et très souvent de catégorie de pensée », pour citer Vinay et Darbelnet, 1964, p. 11 ; cf. aussi Dąbbska-Prokop, 2010, p. 149-150) et, plus précisément, de la modulation phrastique, qui « consiste en une réorganisation qui affecte principalement le type de phrase, étant fondée sur l'antonymie lexicale » (Cristea, 1998, p. 144). Concernant le classement des chercheurs canadiens, ce cas de figure pourrait illustrer un procédé plus général appelé « le contraire négativé » (cf. Vinay et Darbelnet, 1964, p. 238-239), qu'ils considèrent par ailleurs comme très courant (*ibidem*, p. 89).

(17) Vinay et Darbelnet (1964, p. 10) définissent l'implication du contexte comme un « procédé qui consiste à laisser au contexte ou à la situation le soin de préciser certains détails explicites » dans la langue de départ (cf. aussi Delisle, Lee-Jahnke et Cormier 2004, p. 43).

(18) À noter que *de l'extérieur de* est inclus dans la nomenclature du FPSP (il n'y est pas traduit par *spoza*).

(19) La première traduction implicite le contexte, alors que la seconde le conserve, si bien qu'il serait mieux d'inverser leur ordre.

(20) Il s'agit donc d'un type de transposition.

(21) Lorsqu'un dictionnaire possède un titre en deux langues, nous donnons d'abord le titre français, puis le polonais.

BIBLIOGRAPHIE

Dictionnaires généraux bilingues (21) :

ASK : *Dictionnaire Assimil Kernerman polonais-français, français-polonais*. Chennevières-sur-Marne : Assimil, 2009.

BIE : Bielas, L. : *Dictionnaire minimum français-polonais, polonais-français. Słownik minimum francusko-polski, polsko-francuski* (7e édition). Warszawa : Wiedza Powszechna, 1987 [1964].

DEL : Sikora-Penazzi, J. & Sieroszewska, K.: *Dictionnaire élémentaire français-polonais, polonais-français. Popularny słownik francusko-polski, polsko-francuski* (seconde édition). Warszawa : Wiedza Powszechna, 2015 [2010].

DPP : Kupisz, K. & Kielski, B.: *Dictionnaire pratique polonais-français. Podręczny słownik polsko-francuski* (9e édition avec supplément). Warszawa : Wiedza Powszechna, 1993 [1969].

GDP : *Grand dictionnaire polonais-français. Wielki słownik polsko-francuski* (5 vol.). Warszawa : Wiedza Powszechna, 1995-2008.

HLE : Łebek, H. : *Petit dictionnaire français-polonais et polonais-français. Słowniczek francusko-polski i polsko-francuski*. Warszawa : Wydawnictwa Oświatowe « Wspólna Sprawa », 1967.

JST : Jedlińska, A., Szwykowski, L. & Tomalak, J. : *Dictionnaire de poche français-polonais, polonais-français. Kieszonkowy słownik francusko-polski, polsko-francuski* (3e édition). Warszawa : Wiedza Powszechna, 1979 [1984].

LAM : *Mini dictionnaire français-polonais, polonais-français. Mini słownik francusko-polski, polsko-francuski*. Paris : Larousse, 2012.

LAN : *Duży słownik polsko-francuski, francusko-polski* (2e édition). Warszawa : Langenscheidt, 2012 [2008].

LAP : Assaf, B. (dir.) : *Dictionnaire de poche français-polonais, polonais-français. Słownik kieszonkowy francusko-polski, polsko-francuski*. Paris : Larousse, 2005.

LCP : *Dictionnaire Compact plus polonais-français. Słownik Compact plus polsko-francuski*. Warszawa : Larousse & Rea, 2003.

LIN : *Słowniczek francuski*. Kraków : Lingea, 2014.

- LIP : Lipska, A. : *Szkolny słownik polsko-francuski*. Warszawa : Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1992.
- MBO : Meister, B. & Botton, D. : *Dictionnaire polonais-français, français-polonais. Słownik polsko-francuski, francusko-polski* (seconde édition). Warszawa : Ex Libris, (2002 [2000]).
- POM : Stanisławska, A., Greivaldinger, Z., Greivaldinger, G. & Matera-Klinger, A. : *Słownik mini francusko-polski, polsko-francuski PONS*. Poznań : LektorKlett, 2004.
- POS : Chełkowska, B., Jaroni, A., Kwapisz-Osadnik, K., Łabuda-Bobowska, I., Matera-Klinger, A., Stanisławska, A. & Suchanke, A. : *Szkolny słownik francusko-polski, polsko-francuski PONS*. Poznań : LektorKlett, 2006.
- POW : Chełkowska, B., Jaroni, A., Kwapisz-Osadnik, K., Łabuda-Bobowska, I., Matera-Klinger, A., Stanisławska, A. & Suchanke, A. : *Współczesny słownik francusko-polski, polsko-francuski PONS*. Poznań : LektorKlett, 2007.
- PWN : Migdalska, G. : *Słownik francusko-polski, polsko-francuski*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003 [1999].
- SMI : Słobodska, M. : *Mini dictionnaire français-polonais, polonais-français. Słownik mini francusko-polski, polsko-francuski* (seconde édition corrigée). Warszawa : Harald G., 2000 [1996].
- SPR : *Sprytny słownik francusko-polski i polsko-francuski*. Kraków : Lingea, 2010.
- SZT : Szwykowski, L. & Tomalak, J. : *Petit dictionnaire français-polonais, polonais-français. Mały słownik francusko-polski, polsko-francuski*. Warszawa : Wiedza Powszechna, 1970.
- WRZ : Wrzosek, P. : *Szkolny słownik francusko-polski, polsko-francuski* (seconde édition, 1ère impression complémentaire). Warszawa : Wydawnictwo KRAM, 2004 [1998].

Dictionnaires généraux monolingues :

- ISJP : Bańko, M. (dir.) : *Inny słownik języka polskiego* (seconde édition), Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2014 [2000].
- Lexis : Dubois, J. (dir.) : *Dictionnaire de la langue française. Lexis*. Paris : Larousse, 1989.
- PR : Rey-Debove J. & Rey, A. (dir.) : *Le Petit Robert*. Paris : Le Robert, 2011.
- PSWP : Zgólkowa, H. (dir.) : *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*. Poznań : Wydawnictwo „Kurpisz”, 1994-2005.
- SJPD : Doroszewski, W. (dir.) : *Słownik języka polskiego*. Warszawa : Wiedza Powszechna, 1958-1969.
- SJPK : Karłowicz, J., Kryński, A. & Niedźwiedzki, W. : *Słownik języka polskiego*. Warszawa, 1900-1927.
- SJPSz : Szymczak, M. (dir.) : *Słownik języka polskiego*. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978-1981.
- SWJP : Dunaj, B. (dir.) : *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa : Wilga, 1996.
- TlFi : *Trésor de la langue française informatisé*. ATILF - CNRS & Université de Lorraine.
- Disponibile sur : <http://www.atilf.fr/tlfi>

- WSJP PAN : Żmigrodzki, P. (dir.) : *Wielki słownik języka polskiego PAN*. 2009.
 Disponible sur : <http://www.wsjp.pl/>.
- WSJP PWN : Dubisz, S. (dir.) : *Wielki słownik języka polskiego PWN*. Warszawa :
 Wydawnictwo Naukowe PWN, 2018.

Autres ouvrages :

- Bańkowski, A. : *Etymologiczny słownik języka polskiego* (t. 1-2). Warszawa :
 Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
- Cristea, T. : *Stratégies de la traduction*. Bucureşti : Editura Fundației « România de
 Mâine », 1998.
- Dąbmska-Prokop, U. : *Nowa Encyklopedia Przekładoznawstwa*. Kielce : Wyższa
 Szkoła Umiejętności im. Stanisława Staszica, 2010.
- Delisle, J., Lee-Jahnke, H. & Cormier, M. (dir.) : *Terminologia tłumaczenia*. Traduit et
 adapté par T. Tomaszewicz. Poznań : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im.
 Adama Mickiewicza, 2004.
- FPSP : Ucherek, E. : *Francusko-polski słownik przyimków*. Warszawa : Wydawnictwo
 Naukowe PWN, 1997.
- Ilinski, K. : *La préposition et son régime. Étude des cas atypiques*. Paris : Honoré
 Champion, coll. « Bibliothèque de grammaire et de linguistique », 2003.
- Janowska A. : *Przyimki złożone typu spod, popod w polszczyźnie. Uwagi o chronologii
 i genezie zjawiska*. In : K. Kleszczowa et A. Szczepanek (dir.) : *Wyrażenia
 funkcyjne w perspektywie diachronicznej, synchronicznej i porównawczej*.
 Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004, p. 257-271.
- Kurcz, I., Lewicki, A., Sambor, J., Szafran, K. & Woronczak, J. : *Słownik frekwencyjny
 polszczyzny współczesnej*. Kraków : Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego
 Polskiej Akademii Nauk, 1990.
- Lachur, Cz. : *Semantyka przestrzenna polskich przyimków prefigowanych na tle
 rosyjskim*. Opole : Uniwersytet Opolski, 1999.
- Lesz-Duk, M. : *Przyimki wtórne w języku polskim. Stan współczesny i ewolucja*.
 Częstochowa : Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, 2011.
- Małecki, A. : *Gramatyka języka polskiego większa*. Lwów : Drukarnia E. Winiarza,
 1863.
- Muczkowski, J. : *Gramatyka języka polskiego*. Kraków : Drukarnia Uniwersytecka,
 1849.
- NKJP : *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Disponible sur : <http://www.nkjp.pl/>
- Nowak T. : *Polskie przyimki prefigowane (próba opisu generatywnego)*. In : *Studia
 Językoznawcze* 14, 2015. p. 391-406.
- PFSP : Ucherek, E. : *Polsko-francuski słownik przyimków*. Warszawa : Wydawnictwo
 Naukowe PWN, 1991.
- Saloni, Z. : *Podstawy teoretyczne „Słownika gramatycznego języka polskiego”*.
 Warszawa, 2012.
- Sériot, P. : *Faut-il que les langues aient un nom ? Le cas du macédonien*. In : P. Sériot
 (éd.) : *Le nom des langues en Europe centrale, orientale et balkanique*. Limoges :
 Éditions Lambert-Lucas, 2019. p. 263-288.
- Ucherek, W. : *Les équivalents lexicographiques français de la préposition « spod »*. In :
Orbis Linguarum, n°50, 2018. p. 169-184.

- Ucherek, W. : *Les équivalents français des prépositions polonaises «znad» et «sponad» selon les lexicographes bilingues*. In : *Philologia Mediana*, n°11, 2019. p. 233-249.
- Ucherek, W. : *Les équivalents de la préposition «z za» d'après les dictionnaires polonais-français*. In : *Philologia Mediana*, n°12, 2020. p. 183-199.
- Ucherek, W. : *Le traitement lexicographique de la préposition «sprzed» dans les dictionnaires polonais-français*. In : C. Berk-Bozdemir (dir.) : *Dictionnaires et apprentissage des langues*. Paris : Éditions des Archives Contemporaines, 2021. p. 51-64.
- Vinay, J.P. – Darbelnet, J. : *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction* (nouvelle édition corrigée). Paris : Didier, 1964 [1958].
- Zaremba, Ch. : *Les prépositions polonaises composées en «z-» et «po-»*. In : *Travaux du CLAIX*, n° 21, 2011. p. 237-248.

Accessible summary

The article analyses the question of the translation into French of the Polish preposition *spoza* (from behind) in the Polish-French bilingual dictionaries published in the last sixty years. The results of the analysis show that half of the dictionaries do not mention the term *spoza*. The authors of the article remark many errors in the translation into French. One of the reasons of those errors is the difficulty of French to express ablativerelation.

PÁR POZNÁMOK K TERMINOLÓGII A NEOLOGIZMOM V LOKALIZÁCII VIDEOHIER

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.28-40>

Marián Kabát

Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Slovensko
marian.kabat@uniba.sk

ABSTRACT

Some Notes on Terminology and Neologisms in Video Game Localization

The paper focuses on terminology and neologisms and their typology in video games. It defines video games as a specialized type of communication and then presents three different types of discourse that take place in the video game industry. This is done in order to show that video game terminology varies and goes beyond a video game per se (e.g., terminology from technology or pop culture). Then the paper presents a video game terminology typology that is based upon a video game corpus made up of *Minecraft* (a corpus of 42,058 words) and its analysis, but it demonstrates relevant terminology from other video games as well. The point of this analysis is to show that video game terminology is very fluid and video games are a field where new words enter and leave the lexicon quite frequently. Yet video game terminology should still be studied as such classifications can help during the creation of terminology databases.

KEYWORDS

localization, video game, terminology, neologism

Úvod

Videohernému softvéru sa v porovnaní s filmami, hudbou, literatúrou a inými prvkami zábavného priemyslu venuje menšia pozornosť (napríklad aj pre predsudky, ktoré voči videohram prevládajú). Aj napriek tomu bol v roku 2020 ročný obrat videoherného priemyslu v USA približne 25,25 miliardy dolárov (Statista, 2021) a predpokladá sa, že rastúci trend bude pokračovať aj v najbližších rokoch (ibid.). Silnejúca pozícia na trhu a zvyšujúce sa investície do vývoja či už vizuálnych prvkov, zvuku, príbehu alebo aj používateľských rozhraní prispeli k podobe videohier, ktorú sme si pred niekoľkými rokmi ani nevedeli predstaviť. Dnešné videohry už nie sú len strieľačky, pri ktorých má hráč čo najrýchlejšie zničiť nepriateľskú základňu, naopak, dnešné videohry môžu obsahovať spletité príbehy, inšpiratívne postavy, bohaté dialógy, možnosti a dabing. Videohry ponúkajú rôzne

príbehy: od hodnoverného mapovania dianí druhej svetovej vojny cez dobrodružstvá vo fiktívnych svetoch budúcnosti alebo minulosti až po vzrušujúce jazdy luxusnými autami. Následkom takéhoto žánrového rozvrstvenia je aj veľké množstvo rôznorodej terminológie, takže by sme mohli tvrdiť, že lokalizácia videohier predstavuje samostatnú oblasť špecializácie a dokonca by sme mohli hovoriť aj o špecializácii na konkrétny videoherný žáner (totiž okrem terminológie používateľského rozhrania, ktorá je väčšine videohier spoločná, existujú termíny, ktoré sa objavujú najmä v jednom žánri, napr. v žánri RPG sa opakujú termíny ako *HP*, *MP* alebo *Mana*). V tomto príspevku sa chceme zamerať práve na dôležitosť terminológie vo videohernom priemysle, chceme nadviazať na podobné výskumy z tejto oblasti (zahraníče: Méndez-González, 2014; domáce: Janíková, 2021), pozrieť sa na možné problémy, s ktorými sa pri lokalizácii videoherných textov lokalizátori môžu stretnúť a nakoniec aj opísať typy termínov v tomto druhu lokalizácie, ktoré by sa neskôr dali využiť napríklad pri tvorbe glosárov alebo terminologických databáz a tým pádom aj pri samotnom preklade (Nicklin, 2022).

Videohra ako odborná komunikácia

Videohry sú žánrovo rôznorodé, čo vytvára okrem iného aj terminologické problémy. Každá videohra má vlastné pravidlá, vlastné svety a vlastné postavy. Prekladateľské postupy, ktoré platia v jednej videohre, nemusia platiť v inej. Bez dôkladného pochopenia celej videohry môže lokalizátor (v tomto článku sa chápe ako synonymum k prekladateľovi) veľmi ľahko spraviť krok vedľa. Nezabúdajme aj na to, že recipienti – hráči – sú často aktívni na internetových fórach a sociálnych sieťach, takže prípadná kritika lokalizácie sa šíri naozaj rýchlo.

Cieľom tohto príspevku je analyzovať jeden zo základných aspektov, ktorý sa vyskytuje v každej videohre – terminológiu, a navrhnúť jej kategorizáciu. Táto by sa neskôr dala použiť napríklad pri tvorbe terminologických databáz na základe videoherných žánrov. Cabré (2004) a rovnako aj Masár (2000) uvádzajú, že odborná lexika a terminológia predstavujú základný nástroj komunikácie medzi odborníkmi z rovnakého odboru. Túto myšlienku v lokalizácii zvyrazňuje aj Schmitz (2015). Terminológia preto predstavuje dôležitý prvok, ktorý dokáže vedomosti o danej

téme v danej oblasti sprostredkovať medzi komunikantmi. Ak komunikanti hovoria rôznymi jazykmi, sprostredkovateľ komunikácie – prekladateľ, tlmočník alebo v našom prípade lokalizátor, musí byť aspoň do istej miery tiež odborník na danú oblasť, aby vedel vhodne používať relevantnú terminológiu. Vzniká tu teda potreba špecializácie.

Cabré (2004) uvádza, že odbornú komunikáciu definujú tri prvky:

1. Konkrétnosť témy – text sa týka informácií založených na realite a vzhľadom na recipientov môže obsahovať rôzny počet zdrojov (každá videohra predstavuje konkrétnu tému, pretože sa venuje nejakému problému, je na niečo zameraná).
2. Komunikanti, ktorí sú zväčša s témou oboznámení buď vďaka formálnemu vzdelaniu, alebo iným skúsenostiam (v prípade videohier môžeme hovoriť minimálne o hráčoch a vývojároch).
3. Terminológia samotná, pretože stupeň odbornosti textu závisí aj od množstva odborných výrazov, ktoré obsahuje (každá videohra obsahuje všeobecnú aj špecializovanú videohernú terminológiu, ako ukážeme neskôr).

Vzhľadom k týmto trom bodom možno text považovať za odborný, ak podlieha pravidlám (sémantickým, lexikálnym, štylistickým), ktoré vedome alebo nevedome vytvorili odborníci na danú tému. Kým všeobecný prehľad nemožno nijako ohraničiť, odborné vedomosti majú jasné hranice, ktoré možno spoznať špecializáciou v danej oblasti.

Cabré (2004) chápe aj odbornú špecializáciu textu na dvoch úrovniach – úroveň lexiky a úroveň textu. Pri lexikálnej úrovni ide o terminológiu. Čím je text špecializovanejší, tým zložitejšiu odbornú terminológiu obsahuje (často napr. profesionalizmy, ktoré pozná iba daná komunita odborníkov). Na textovej úrovni sa zasa objavujú presné štruktúry, ktoré sa v danej oblasti opakujú (napr. v kritikách prekladu sa často uvádza originál, preklad a potom komentár kritika).

Ak teda uvážime, že každá videohra má svoju konkrétnu tému, ktorou sa zaoberá (či už sú to umelecké témy vo videohrách založených na príbehu alebo špecializované témy v simulátoroch), o videohre sa primárne bavia hráči alebo vývojári a každá videohra obsahuje sebe vlastnú terminológiu, môžeme videohry

aspoň čiastočne považovať aj za akýsi druh odbornej komunikácie. Pri odbornej komunikácii je dôležité pozrieť sa na typy textov a terminológiu.

Odborné texty a terminológia vo videohrách

Pri lokalizácii videohier sa možno stretnúť s rôznymi typmi textov (napr. softvérové rozhranie, texty videohry, propagačné materiály, licenčné zmluvy alebo manuály), a preto môžeme tvrdiť, že aj videoherná terminológia dokáže byť vskutku komplexná. Lokalizátori by však mali byť pripravení pracovať s akoukoľvek videohrou (predpokladáme, že špecializácia na videoherné žánre na Slovensku aktuálne nie je možná) a koncovému používateľovi (hráčovi) by mali poskytnúť plnohodnotný herný zážitok. Z toho, samozrejme, vyplýva, že by si lokalizátori mali vedieť doštudovať potrebnú terminológiu spojenú s videohrou, softvérom, platformou, zariadením, ale napríklad aj konferenciami a udalosťami, ktoré sa videohry ako takej týkajú.

Ak uvážime, že lokalizácia sa týka produktu ako celku (pozri Dunne, 2006, Lommel, 2007 alebo Koscelníková, 2018), je logické, že do videohry vstupujú terminológie z rôznych oblastí. Tie by sme mohli zovšeobecniť na tri:

1. Terminológia platformy – vo videohernom priemysle môžeme hovoriť o troch veľkých vývojároch hardvéru (Microsoft, Sony a Nintendo) a viacerých hardvérových systémoch (smartfóny, tablety, prehliadače a iné platformy rôznych značiek). Každá značka má vlastné konvencie a terminologické preferencie, ktoré vo svojich platformách, aplikáciách a službách používa. V jednotlivých jazykoch sa názvy týchto prvkov môžu líšiť, napr. páčka na ovládači konzoly Xbox (Microsoft) sa po anglicky oficiálne nazýva *thumbstick*, rovnaká páčka na ovládači konzoly PlayStation (Sony) sa nazýva *stick*. Do slovenčiny sa v oboch prípadoch prekladajú rovnako ako *páčka*.
2. Terminológia videohry – softvér samotný používa vlastnú terminológiu, táto môže odkazovať na čokoľvek od rôznych schopností, vlastností, postáv, nepriateľov, zbraní, dopravných prostriedkov až po špecifické prvky, ktoré sú vlastné konkrétnej hre (videoherné reálie). Pri tomto type netreba zabúdať na

to, že ak je videohra súčasťou série, lokalizátori by mali nadviazať na už vytvorené názvoslovie.

3. Terminológia videoherného priemyslu – okrem hardvéru a softvéru sa lokalizátori môžu stretnúť aj s inými zdrojmi, ako napríklad marketingové texty alebo tlačové správy. V takýchto prípadoch je vhodné, aby sa orientovali v menách a názvoch z brandže, napr. mená osôb, názvy vývojárskych štúdií, podujatí, časopisov, ale aj rôznych technológií alebo programovacích postupov.

Všetky tieto terminológie majú, samozrejme, svoje pravidlá, ktorými sa riadia alebo by sa aspoň riadiť mali. V tomto článku preto budeme aj analyzovať vlastnosti videohernej terminológie, ktoré by však mali aspoň čiastočne zodpovedať všeobecným vlastnostiam termínov, ktoré opísal napr. Masár (2000) alebo norma ISO 704 (2009). Ich porovnanie a aplikáciu na softvérovú terminológiu uvádza Litviková (2021).

Metodika

Na identifikovanie typov termínov vo videohrách použijeme korpus pozostávajúci z videohry *Minecraft* (Mojang Studios). Ide o sandboxovú hru, ktorú možno hrať online s viacerými hráčmi alebo aj offline samostatne. Obsahuje krátky príbehový režim, no sústreďuje sa hlavne na stavitel'ský režim, v ktorom hráč môže z blokov stavať hocičo len chce, a na režim hry o prežitie, v ktorom hráč bojuje s rôznymi príšerami a snaží sa prežiť čo najdlhšie. Prvá verejná verzia videohry *Minecraft* vyšla v roku 2011 a odvtedy dostala množstvo aktualizácií, vylepšení a nových verzií (napríklad vzdelávacia verzia pre školy).

Korpus obsahuje 42 058 slov v 8 418 segmentoch. Vzhľadom na charakteristiku vybranej videohry je to menší počet slov, pretože pracujeme len s malým množstvom fanúšikovských aktualizácií a dodatkov, zameriavame sa hlavne na videohrou samotnú a jej používateľské rozhranie. Celý korpus je oficiálne lokalizovaný do slovenčiny. Pri jeho ručnej analýze sme sa v prvom rade sústredili na východiskový jazyk (angličtina), v ktorom sme sa pokúsili zozbierať rôzne

termíny, ktoré sme následne zatriedili do skupín podľa pôvodu. V nasledujúcej analýze sa pozrieme aj na ich preklady do slovenčiny.

Okrem toho si v niektorých prípadoch pomôžeme aj korpusom Janíkovej (2021), ktorá sa zaoberala terminológiou v žánri MMORPG na príklade videohry *World of Warcraft*. Jej korpus je síce v porovnaní s naším malý (40 anglických termínov), no treba vyzdvihnúť, že ide iba o termíny, ktoré sú platné pre videohry žánru MMORPG, kým náš korpus obsahuje celé videoherné texty. Ak to však bude žiaduce, uvedieme aj známe príklady z iných videohier (hlavne také, ktoré sú v hráčskej komunite notoricky známe).

Typy termínov vo videohrách

Neologizmy môžeme zjednodušene definovať ako nové lexikálne jednotky alebo existujúce lexikálne jednotky, ktoré dostali nový význam. Pri vytváraní nových fiktívnych svetov a diel, v ktorých sa napríklad hlavné postavy nepodobajú ľuďom, existuje vysoká šanca, že sa stretneme s neologizmami. To isté platí aj pre nové herné platformy, technológie alebo interakcie hráčov na internete. Každá nová generácia konzol a každá nová vydaná videohra obsahuje termíny, ktoré sa môžu stať súčasťou všeobecného prehľadu aj odborného vzdelania. Väčšina týchto termínov má iba krátku životnosť – mnohé sa po príchode novej generácie videohier stratia (hlavne také, ktoré sa týkajú vtedy už zastaraného hardvéru). Na druhej strane, niektoré termíny sa rozšíria aj do iných videohier a stane sa z nich všeobecná videoherná terminológia (napr. *mount* sa používa ako pomenovanie „dopravného prostriedku“ v žánroch RPG, ale aj inde, napr. vo videohre *Dynasty Warriors* – bojová stratégia – sa týmto termínom pomenúvajú aj kone).

Nové termíny predstavujú pre prekladateľov problém, pretože sa nenachádzajú v slovníkoch ani terminologických databázach a je na prekladateľovi, aby vytvoril v cieľovom jazyku vhodný ekvivalent (Hasani-Yasin, 2010). Podobného názoru, teda že prekladateľ by mal pri preklade neologizmov vytvárať neologizmy v cieľovom jazyku, bol aj Newmark (1988). Treba však povedať, že z praktického hľadiska takáto tvorba neologizmov nie je vždy možná ani žiaduca, napr. pri vyššie uvedenom príklade s rozličným anglickým pomenovaním páčky na ovládači by sme

v slovenčine museli tiež používať dva rôzne, no synonymné termíny. Takáto synonymia je však zbytočne mäťúca. Iná vec už sú neologizmy vo videohernom svete, kde by sa kreatívite medze klásť nemali.

Existujú rôzne druhy termínov, ktoré sa môžu líšiť v závislosti od odboru, v ktorom sa vyskytujú, prípadne od typu textu, ktorý sa týka lokalizovaného softvérového produktu (Thelen, 2015 alebo Corbolante a Irmeler, 2001). Pri analýze našej vzorky sa nám podarilo identifikovať tieto typy videoherných termínov:

1. Reálie: reálie vo vzorke tvorili asi najpočetnejšiu skupinu. Pri reáliách ide o termíny, ktoré sa viažu priamo na danú videohru a len málokedy sa objavujú aj mimo nej. Mohli by sme ich rozdeliť na tieto podkategórie:
 - a. Termíny pomenúvajúce nové druhy: hlavne videohry, ktoré sa odohrávajú vo fiktívnych svetoch, obsahujú aj fiktívne druhy živočíchov alebo rastlín. Ako príklady z videohry *Minecraft* môžeme uviesť nerast *redstone*, ktorý sa do slovenčiny prekladá ako *rudit*. Pri tomto preklade sa lokalizátor zjavne opieral o paradigmu pomenúvania nerastov, ktoré často končia na -it, takže fiktívny druh preložil aj na základe reálnych objektov. Iný príklad je *Creeper*, čo je nebezpečný tvor. Tento názov sa do slovenčiny neprekladá, ísť by teda mohlo aj o prevzatý neologizmus. Ak by sme sa pýtali, prečo sa tento termín neprekladá, dôvod by sme zjavne našli v oneskorenom výskyte slovenskej lokalizácie. *Creeper* sa totiž stal akýmsi maskotom videohry a celá videoherná komunita ho pod týmto názvom pozná. Ak by sa teda pri lokalizácii názvu príšery zmenil, je dosť možné, že komunita by ho neprijala a naďalej by ho nazývala anglickým názvom.
 - b. Termíny pomenúvajúce zbrane/schopnosti: typickou súčasťou videohier sú rôzne zbrane a schopnosti, ktoré sú jedinečné pre danú videohru a často tvoria väčšinu termínov videohry (napr. známa je zbraň *keyblade* z hry *Kingdom Hearts*, ktorá vznikla skrížením meča s kľúčom). Vo videohre *Minecraft* sa môžeme stretnúť s veľkým množstvom predmetov a schopností, ktoré sú potrebné na prežitie (napr. *Diamond Sword* – *diamantový meč*, *Enchantment* – *očarovanie*).

Zaujímavosťou pri týchto termínoch je, že schopnosti sa vo videohrách môžu vyvíjať, takže dochádza aj k zmenám alebo úpravám ich názvov. Za zmienku stojí videohra *Final Fantasy*, v ktorej sa schopnosti stupňujú (podobne ako v slovenčine prídavné mená) a priberajú pseudomorfémy, napr. *Fire, Fira, Firaga, Firaja*.

- c. Termíny pomenúvajúce predmety: takmer všetky videohry obsahujú nejaký typ predmetov, ktoré hráčovi dávajú silu alebo iné schopnosti, no zároveň nepredstavujú zbrane alebo inú výzbroj. *Minecraft* obsahuje aj takýchto termínov hneď niekoľko, no ako príklady uvedieme *skin (vzhl'ad)*, čo je oblečenie, ktoré si môže obliecť hráč na postavu, ale toto oblečenie nemá na hru samotnú žiaden vplyv, ide len o kozmetickú úpravu. Vplyv na priebeh hry už má *dispenser (výdajný blok)*, čo je predmet, ktorý vydáva ďalšie užitočné predmety, ktoré môže hráč použiť neskôr. *World of Warcraft* zasa obsahuje kľúčový predmet *hearthstone*, čo je kameň, ktorý hráča preniesie do domova, ktorý si vo videohernom svete vopred určí.
- d. Vedecké termíny: v reálnom svete sa termíny a neologizmy asi najčastejšie používajú na označenie nových vedeckých objavov. To isté platí aj pre nové objavy vo fiktívnych svetoch. Prekladateľ preto musí vytvárať názvy pre predmety, ktoré neexistujú ani v zdrojovej kultúre, dokonca ani v reálnom svete. Takéto fiktívne vedecké termíny môžu byť vytvorené aj na základe reálnych vedeckých poznatkov (jeden z najznámejších je *T-Virus* z hry *Resident Evil*, ktorému vo videohre vytvorili úplnú patológiu a opísali celý jeho pôvod).
- e. Politické termíny: ide o slová alebo slovné spojenia, ktoré majú pomenúvať politické alebo myšlienkové zriadenie. Podobne ako pri vedeckých termínoch, vo videohrách sa môžu objavovať nové alebo fiktívne politické zriadenia či filozofické smery, ktoré môžu byť neznáme v reálnom svete. V prípade videohry *Minecraft* bola situácia trochu náročnejšia – keďže videohra sa primárne orientuje na mladších hráčov (hodnotenie ESRB je 10+), vyhýba sa politickým

témam a v analyzovanej vzorke sa nám podarilo nájsť iba termín *Capitol* (išlo o výzvu postaviť známu budovu z USA). Tento termín bol preložený ako *Kapitol*, nebol teda lokalizovaný a je pravdepodobné, že mladší hráč nebude význam poznať.

Politické termíny však vieme identifikovať vo videohre *World of Warcraft*, keďže hlavná časť príbehu je zasadená do bojov medzi dvoma frakciami *Aliance (Aliancia)* a *Horde (Horda)*. Obe tieto frakcie predstavujú samostatné zoskupenia štátov s vlastným politickým zriadením, čím napodobňujú štáty zo skutočného sveta.

2. Termíny hernej mechaniky: pod hernou mechanikou rozumieme spôsoby, ako hráč ovplyvňuje dianie vo videohre, ako dokáže hru hrať. Veľmi jednoduchý príklad by mohol byť beh v plošinovke – účelom videohry je, aby sa hráč dostal z bodu A do bodu B behom, takže beh v tomto prípade predstavuje hernú mechaniku. Videohry sa líšia, takže je pochopiteľné, že sa líšia aj herné mechaniky a tie zložitejšie dostali vlastné pomenovania. Súčasťou hernej mechaniky v hre *Minecraft* je stavanie budov z rôznych dostupných predmetov. Tieto sa stavajú na tzv. *builder plate* alebo *stavebná platňa*. Ide tu teda naozaj o jednu z najdôležitejších herných mechaník, bez ktorej by táto videohra stratila svoju základnú črtu.

Korpus videohry *World of Warcraft* obsahuje prevažne termíny súvisiace s hernými mechanikami žánru MMORPG, takže v ňom vieme nájsť pomenovania ako *aggro* (útočnosť nepriateľa, teda zameranie nepriateľa na nejakého hráča), *tank* (prenesené pomenovanie hráča, ktorý má veľkú odolnosť a dokáže absorbovať viac útokov ako iní hráči), *threat* (miera útočnosti, čím viac ohrozenia hráč má, tým skôr na neho nepriateľ bude útočiť) alebo *pull* (pritiahnutie nepriateľa, čím začne boj), čo sú v tomto žánri kľúčové termíny.

Ak by sme chceli ohraničiť reálie od hernej mechaniky, mohli by sme tvrdiť, že reálie sa v nejakej forme spomínajú aj v príbehovej časti videohry, kým termíny hernej mechaniky sa dotýkajú predovšetkým hrateľnosti videohry.

3. Vedecko-technické termíny: okrem fiktívnych vedeckých termínov sa v lokalizácii videohier, samozrejme, používajú aj reálne termíny vedy a techniky, napr. nové spôsoby grafického spracovania (*Unity* alebo *Unreal*). Vo videohre *Minecraft* sme identifikovali napríklad termín *Augmented Reality*, ktorý označuje režim obohatenej reality (keď si hráč nasadí špeciálne okuliare, vďaka ktorým sa mu zdá, že sa nachádza priamo v hre). V slovenskej lokalizácii teda nájdeme termín *obohatená realita*.

Tieto termíny sa často do slovenčiny iba preberajú a neprekladajú sa vždy (napr. pretože ich začnú hráči používať skôr, ako sa objavia prvé preklady). Súvisí to aj s rýchlosťou pokroku vo svete informatiky, ktorý jazyk nie vždy stíhať reflektovať (napr. *IP* alebo *AR*).

V našej vzorke sa v tejto súvislosti objavila zaujímavá skratka *AR*. Kým pri celom názve *augmented reality* sa tento termín prekladá (pozri vyššie), v skrátenej verzii ho slovenčina preberá a používa iba *AR*.

4. Právne termíny: tu ide o špecifickú skupinu termínov, ktoré sa vyskytujú najmä v licenčných zmluvách softvérových produktov (a videohry sú softvérové produkty). V našej vzorke sa síce licenčná zmluva nenachádzala, no bola by škoda opomenúť ju. Patria sem napríklad *používateľ*, *poskytovateľ*, *nadobúdateľ* a iné.

K právnym termínom môžeme priradiť aj termíny súvisiace s obchodnými značkami, ktoré sú často aj chránené autorskými právami. V našej vzorke sme natrafili napríklad na termíny *Android* alebo *iOS*, ktoré reprezentujú operačný systém hlavne mobilných zariadení. Pri týchto neologizmoch sa často stretávame aj s apelativizáciou, kedy sa z vlastného mena stane všeobecný názov, napr. *PlayStation* ako názov značky sa používa aj na všeobecné pomenovanie akejkolvek konzoly alebo *Android* sa používa aj ako všeobecné pomenovanie mobilného telefónu. Okrem toho sme narazili aj na názov udalosti *Minecon*, teda konvenciu hráčov videohry *Minecraft*.

5. Popkultúrne termíny: tieto termíny často vznikajú na hráčskych fórach alebo herných četoch, kde sa rozšíria a často ich následne preberajú aj masmédiá. Zväčša sa používajú na opis (sub)kultúrnych fenoménov. Popkultúrnych termínov videohra *Minecraft* obsahovala niekoľko, napríklad *Kraken*,

Steampunk alebo *Green Ranger* ako odkaz na seriálovú postavu *Zelený ranger* zo seriálu *Strážcovia vesmíru (Power Rangers)*.

Zaujímavosťou v tejto kategórii je termín *achievement (úspech)*, ktorý označuje, že sa v hre hráčovi niečo podarilo. Tento termín prešiel z videohier aj do hovorovej reči, hlavne ako kolokácia *achievement unlocked*. Termín je dôkazom toho, že videohry ovplyvňujú aj každodenný jazyk.

6. Jednorazové neologizmy: vytvárajú sa na jeden konkrétny účel, zväčša aby určitým spôsobom zapôsobili na hráča, a často sa viackrát vo videohre neopakujú. Veľmi kreatívny príklad na takýto termín nájdeme práve v slovenskej lokalizácii analyzovanej videohry. Ak hráč viackrát zabije kravu, nazvú ho *kravovrah (cow tipper)*. Ide teda naozaj o ad-hoc vytvorené kompozitum, ktoré sa v celej videohre *Minecraft* objavuje iba raz a na jeden účel.

Pri analýze celého korpusu sa nám podarilo identifikovať šesť hlavných skupín videoherných termínov. Treba však rovno uviesť, že hranice medzi týmito skupinami sa prelínajú, takže niektoré termíny by sa dali zaradiť aj do viacerých skupín. Účelom tohto príspevku však nie je presne kategorizovať videohernú terminológiu, ale skôr načrtnúť jej rôznorodosť a vrstvy, ktoré možno následne využiť pri tvorbe videoherných terminologických databáz. Tie zasa dokážu pomôcť pri samotnej lokalizácii videohier do slovenčiny a ak budú termíny v databázach vhodne prepojené, môžu odhaliť vzťahy medzi jednotlivými žánrami, čo by zasa mohlo prispieť k jasnejšiemu vymedzeniu videoherných žánrov.

Záverom

Cieľom tohto príspevku bolo poukázať na to, že termíny a neologizmy vo videohernom priemysle vznikajú rôznymi spôsobmi od ad-hoc tvorby cez preberanie názvov od nových technológií, ktoré sa môžu používať na vývoj videohier, až po preberanie medzi hrami samotnými. Zároveň sme sa pokúsili ukázať rôzne oblasti, v ktorých sa termíny vo videohre môžu objavovať. Možno konštatovať, že lokalizátor videohry musí mať na jednej strane umelecké cítenie, aby dokázal vytvoriť preklady rôznych jedinečných pomenovaní (aby dokázal

postupovať kreatívne pri preklade reálií alebo jednorazových neologizmov), ale zároveň aj dobrú rešeršnú kompetenciu, aby dokázal vyhľadať už zaužívané termíny prebrané napríklad z oblasti technológií, popkultúry alebo práva. Ak k tomuto všetkému ešte prirátame aj schopnosť prekladať dialógy, prípadne iné formy (umeleckého) vyjadrovania, mohli by sme lokalizáciu videohier poľahky prirovnať k umeleckému prekladu.

LITERATÚRA

- CABRÉ, M. T. *Terminology in Specialized Translation*. In: Manual of Documentation and Terminology for Specialized Translation. Madrid: Arco/Libros, 2004, s. 89-122.
- CORBOLANTE, L. – irmler, U. *Software Terminology and Localization*. In Handbook of Terminology Management. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 516 – 536.
- DUNNE, K. *Perspectives in Localization*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2006, 356 s.
- HASANI-YASIN, A. *Neologism as a Linguistic Phenomenon in Mass Media Textbook with Reference to Translation*. In: Journal of Historical & Cultural Studies 2 (6), 2010, s. 243 – 264.
- JANÍKOVÁ, L. *Vybraná videoherná terminológia žánru MMORPG*. Univerzita Komenského v Bratislave: diplomová práca, 2021, 93 s.
- KOSCELNÍKOVÁ, M. *Titulkovanie videohier na Slovensku*. In: Prekladateľské listy 7. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 55 – 70.
- LITVIKOVÁ, V. *Terminologická norma a preklad softvérovej terminológie*. In: Prekladateľské listy 10. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2021, s. 37 – 51.
- LOMMEL, A. a RAY, R. *LISA Globalization Industry Primer*. Romainmôtier: LISA, 2007, 70 s.
- Masár, I. *Ako pomenúvame v slovenčine: Kapitoly z terminologickej teórie a praxe*. Bratislava: OFPRINT, 2000, 63 s.
- MÉNDEZ GONZÁLEZ, R. *The Terminology of the Video Game Industry: A New Type of Specialized Language*. In: Investigating Lexis: Vocabulary Teaching, ESP, Lexicography and Lexical Innovation. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2014, s. 191 – 204.
- NEWMARK, P. *A Textbook of Translation*. New Jersey: Prentice-Hall International, 1988, 311 s.
- NICKLIN, H. *Writing for Games*. London: Taylor & Francis, 2022, 240 s.
- STATISTA. *Revenue of video game software publishing in the United States from 2009 to 2023*. Citované: 6. 9. 2021. Dostupné online: <<https://www.statista.com/statistics/293428/revenue-of-video-game-software-publishing-in-the-us/>>.
- SCHMITZ, K.-D. *Terminology and localization*. In Handbook of Terminology. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 451 – 466.

STN ISO 704:2009, *Terminology work – Principles and methods*, 3. vyd. Dostupné na internete: <<https://www.iso.org/standard/38109.html>>.

THELEN, M. *The Interaction between Terminology and Translation. Or Where Terminology and Translation Meet*. In: *trans-kom* 8 (2), 2015, s. 347 – 381.

Accessible Summary

The article deals with problems of terminology in video games. It's aim is to create a video game terminology typology that could be beneficial during the creation of comprehensive video game terminology databases.

Terminology is traditionally thought to be present only in specialized documents (e.g., technical, medical). To show that terminology has a place in video games as well, the article first suggests that video games are a type of specialized communication – they address a specific audience (players), they address a specific theme (to some extent original to each video game), and they use a specific terminology that is common to most video games (software terminology).

Then the article sets forth to identify types of terminology in video games. It uses a corpus made up of texts from *Minecraft*. The corpus consists of 42,058 words that were analyzed by the author with the aim to classify video game terminology.

The corpus analysis showed that there are six major types of terminology in video games:

- realia: unique terminology related to each video game (e.g., spell or weapon names);
- game mechanics: terminology related to the way the video game is played (e.g., character customization systems);
- science and technology: related to the platform on which the video game runs or technology that is being used (e.g., augmented reality);
- legal: related to license agreements, copyrights or publishers (e.g., Android, User);
- pop culture: referring to pop culture phenomena (e.g., Kraken, Steampunk);
- nonce formations: new and original terminology that appears only once or twice in a single video game (e.g., achievement names).

The paper managed to create a video game terminology typology that can be expanded upon in further analyses and could be used in terminology database creation.

PREKLAD VOLNÝCH A USTÁLENÝCH SLOVNÝCH SPOJENÍ<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.41-57>**Barbara Jakubičková**Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra,
baja.jakubickova@gmail.com**ABSTRACT****Translation of free and fixed word combinations**

Corpora are mainly used in translating of parallel texts, i.e., identical texts from two or more languages. Comparative method is used here in terms of comparing language using aspect and cultural aspect as well. Moreover, corpora provide a translator with a wide range of different translation techniques when trying to find the best equivalent that would be appropriately used in a given context. That is why the aim of the article is to analyse the translation of free and fixed word combinations from the English into the Slovak language. The research material used is the Slovak National Corpus. The article will be primarily focused on five chosen adjectival-noun word combinations from the topic of human relationships. Based on the research findings, it can be concluded that not all collocations in the source language are collocations in the target language at the same time. Thus, the context seems to play a very important and decisive role in the process of translating word combinations.

KEY WORDS/KLÚČOVÉ SLOVÁ

preklad, prekladateľské stratégie, medzil'udské vzťahy, voľné slovné spojenie, ustálené slovné spojenie
translation, translation strategies, human relationships, free word combination, fixed word combination

Úvod

Korpusy sa vo veľkej miere používajú a majú svoje uplatnenie v korpusovej translatológii. Korpusová translatológia (z angl. Corpus Translation Studies) rozvinula metódy a postupy korpusovej lingvistiky na analyzovanie prekladu a tlmočenia pre deskriptívne a aplikované účely. Laviosaová (2004) poznamenáva, že nájdenie spoločných princípov korpusovej lingvistiky a deskriptívnej translatológie bolo kľúčové pre rozvoj korpusov v translatológii. Jeden zo základných spoločných pilierov oboch oblastí pozostáva zo skúmania rôznych podôb produkcie jazyka (autentického textu a nie vymyslených alebo izolovaných

viet), či už v písanej, alebo hovorenej forme. V rámci korpusovej translatológie sa veľmi často používa komparatívna analýza ako výskumný nástroj skúmanej vzorky textov. Aj v prípade prekladu kolokácií má komparatívna analýza svoju dôležitosť, pretože ponúka objektívny pohľad na skúmané jazykové javy v rámci dvoch alebo viacerých jazykových systémov. Kontrastívne porovnanie dvoch jazykových systémov je dobre využiteľné pre oboch používateľov materinského jazyka (napr. slovenčiny) učiacich sa cudzí jazyk (napr. angličtinu, nemčinu a i.), ale i naopak pre cudzincov učiacich sa napr. náš materinský jazyk ako cudzí jazyk (Ďurčo, 2007, s. 112).

V rámci vzťahu korpusovej lingvistiky a translatológie zohráva veľmi dôležitú úlohu deskriptívna translatológia. Deskriptívna translatológia má za cieľ vysvetliť prekladané texty v kontexte ich cieľovej kultúry a jazykového systému, čo tieto texty robí výnimočnými, pretože nejde len o ich transfer z jedného jazykového systému (východiskového) do druhého (cieľového). Gellerstam (2005, s. 202) hovorí o tzv. „translationese“, t. j. preklade definovanom ako súbor všetkých textov (foriem prekladu), ktoré môžu byť do istej miery ovplyvnené textom originálu. Bakerová (1993, s. 233 – 250) však ponúka presne opačný pohľad na preklad a hovorí o tom, že všetky prekladané texty sa prekladajú nezávisle od východiskového textu, resp. jazyka a v rámci cieľového jazyka sa prekladateľ snaží nájsť čo najvhodnejší ekvivalent, ktorý nemusí byť úplne identický s ekvivalentom vo východiskovom jazyku. Bakerová (ibid.) tak zohľadňuje napríklad kultúrny aspekt daného cieľového jazyka a poukazuje na jeho dôležitosť tým, že dáva do popredia možné varianty jedného a toho istého ekvivalentu východiskového jazyka v cieľovom jazyku. Ďalším veľmi významným bodom v rámci metódy prekladu je, že poukazuje na individuálny prístup prekladateľa k textu prekladu, a tak si všíma, aký má prekladateľ štýl prekladu, t. j. spôsob, akým pristupuje k prekladanému textu. Tento prekladateľský štýl konkrétneho prekladateľa ho robí výnimočným tým, že ho odlišuje od štýlu iného prekladateľa, a tak sa jeho prekladové dielo stáva originálnym (Saldanhaová, 2011, s. 240).

Cieľom článku je hodnotenie postupu pri preklade voľných a ustálených slovných spojení z tematického okruhu medziľudské vzťahy. Použitým výskumným materiálom bude Slovenský národný korpus. Pôjde o preklad slovných spojení z

anglického do slovenského jazyka. Budeme sledovať preklad piatich vybraných adjektívno-substantívnych slovných spojení zo spomínaného tematického okruhu medziludských vzťahov.

Článok je štruktúrovaný nasledovne: v úvode článku opíšeme korpusovú translitológiu ako novú oblasť výskumu. V nasledujúcej kapitole definujeme pojem *kolokácia* a prinesieme pohľady viacerých zahraničných i slovenských autorov. V kapitole metodika výskumu opíšeme výskumný materiál, výskumnú metódu a skúmané vzorky slovných spojení, ktoré budeme analyzovať. V ďalšej kapitole budeme skúmať preklad slovných spojení z anglického do slovenského jazyka a takisto detailnejšie opíšeme dané slovné spojenia. V závere zosumarizujeme naše zistenia a predstavíme prínos a limity výskumu a jeho ďalšie smerovanie.

Pojem kolokácia

John Rupert Firth, považovaný za otca kolokácií, hovorí, že kolokácie v sebe ukrývajú lexikálny význam na syntagmatickej úrovni, t. j. kolokácie treba skúmať v kontexte na úrovni vety, nie ako samostatné lexikálne jednotky (1957, s. 96). Význam kolokácie sa nedá jednoducho odvodiť od jednotlivých komponentov, z ktorých sa skladá, pretože kolokácie vystupujú ako celok.

Substantívny slovník definuje kolokáciu ako štatisticky signifikantné spojenie slov, pričom výber kolokátov (slov, ktoré sa so substantívami spájajú) súvisí s ich frekvenčnou distribúciou (Majchráková – Ďurčo, 2010, s. 103 – 114; SSS-PM, 2016).

Granger & Paquot (2008, s. 43) definujú kolokácie ako syntagmatické vzťahy medzi dvoma lexémami v určitom syntaktickom spojení.

Čermák (2001, s. 254) chápe *kolokáciu* ako zmysluplné spojenie slov/lexém, ktorých vznik je podmienený ich vzájomnou kolokabilitou i kompatibilitou.

Nesselhauf (2005) považuje za kolokáciu také spojenie, pri ktorom syntaktické vzťahy medzi jednotlivými lexikálnymi elementami nerozhodujú o tom, či dané slovné spojenie je brané ako kolokácia alebo nie.

Kolokácia je definovaná aj ako skupina dvoch slov, ktoré nemôžu byť len tak jednoducho nahradené inými slovami, inak by stratili svoj lexikálny význam (Parrot, 2010). Táto definícia potvrdzuje aj jednu zo základných charakteristík kolokácií, ich *nesubstituovateľnosť*, t. j. komponenty kolokácií nemožno nahrádzať synonymami

(napr. slovné spojenie *slepá závist'* nemožno nahradiť spojením *nevidiaca závist'*) (Pecina & Holub, 2002, s. 7 – 8).

Vajičková & Lužaová (2019, s. 17 – 34) rovnako poukazujú na problematiku kolokácií. Vymedzujú tri typy slovných spojení, a to *voľné slovné spojenia*, *ustálené slovné spojenia (kolokácie)* a *idiomatické slovné spojenia (frazémy)*. Vychádzajú pritom z tvrdenia, že translačný aspekt zohráva kľúčovú úlohu pri určení toho, o aký typ slovného spojenia ide.

Voľné slovné spojenia vznikajú na základe individuálnych lexikálnych významov a s nimi spojenej kompatibility členov slovného spojenia. Nie sú samostatnými lexikálnymi jednotkami a po zmene situácie alebo kontextu „strácajú platnosť“ (Mistrík, 1993, s. 513).

Ustálené slovné spojenia (kolokácie) sú definované ako viacslovné pomenovania, ktoré od seba nemožno oddeliť, nakoľko jednou z hlavných charakteristík kolokácií je ich nesubstituovateľnosť, resp. ich nemodifikovateľnosť, t. j. komponenty kolokácií nemožno nahrádzať synonymami.

Idiomatické slovné spojenia (frazémy) sú ustálené slovné spojenia, ktoré samé o sebe nemajú význam, ale svojou obraznosťou sú iba dodatkom k výpovedi, napr. *láska hory prenáša*, *u niekoho sa dobre zapísať*, *lámač ženských srdc* a i.

Výskum kolokácií je veľmi úzko spätý s korpusovou lingvistikou, v ktorej sa využívajú rôzne matematicko-štatistické modely na zisťovanie spoluvýskytu a kolokability slov. Práve korpusy sa vo veľkej miere používajú na vedecké účely v rámci skúmania výskytu a spoluvýskytu slov a slovných spojení. Napr., v lexikológii pri analýze jazyka a v lexikografii pri tvorbe slovníkov, ktoré by sa dali využiť vo výučbe materinského jazyka. Zaujímavý by však bol aj dvojjazyčný slovník, ktorý by slúžil na porovnanie dvoch alebo viacerých jazykových kombinácií.

Metodika výskumu

V našom výskume sa zameriame na analýzu prekladu voľných a ustálených slovných spojení z tematického okruhu *medziludské vzťahy* na výskumnom materiáli Slovenského národného korpusu. Pôjde o slovné spojenia *budding*

relationship – rozvíjajúci sa vzťah, intimate friend – blízky priateľ, mutual attraction – vzájomná príťažlivosť, powerful connection – silné spojenie či silent communication – tichá komunikácia.

Na základe hodnoty MI v korpuse určíme, či dané slovné spojenie je alebo nie je kolokáciou. Čím vyššia MI hodnota bude, tým bude pravdepodobnejšie, že pôjde o ustálené slovné spojenie, t. j. kolokáciu.

Pri určení, o aké slovné spojenie ide, budeme postupovať podľa definície slovných spojení od Vajičkovej a Lužaovej (2019, s. 17 – 34), ktoré vychádzajú z tzv. spájateľnosti slov. Na základe ich chápania slovných spojení sme všetky slovné spojenia podrobne analyzovali a zatriedovali do skupín, do ktorých podľa daných črt patrili.

Na zatriedenie do správnej skupiny sme v rámci anglického jazyka použili aj anglický online slovník kolokácií *Macmillan dictionary* a *OXFORD Collocation Dictionary*. Na zatriedenie slovných spojení do správnej skupiny v rámci slovenského jazyka sme použili *Slovník súčasného slovenského jazyka* (2006, 2011, 2015).

Výskumné otázky

Výskumné otázky korešpondujú so stanoveným výskumným cieľom. Keďže výskumným cieľom je hodnotenie postupu pri preklade voľných a ustálených slovných spojení, výskumné otázky možno formulovať nasledovne:

1. Je každé slovné spojenie pre danú bázu zároveň aj kolokáciou vo východiskovom a cieľovom jazyku?
2. Aké translačné stratégie boli použité pri preklade slovných spojení/kolokácií z anglického do slovenského jazyka?
3. Ako kontext ovplyvňoval preklad daného slovného spojenia/danej kolokácie?

Analýza slovných spojení

Prvé substantívum v rámci tematického okruhu „medzil'udské vzťahy“ je substantívum *relationship*. Toto substantívum sa v korpuse vyskytuje 4 489-krát.

V spojení s adjektívom *budding* sa substantívum *relationship* vyskytuje 4-krát (obr. 1). V rámci kolokačnej štatistiky sú hodnoty MI-score, T-score a logDice nasledovné:

	Počet súvýskytov	Frekvencia kolokátu	T-score	MI	logDice
P N budding	4	116	2,000	19,824	10,093

Obrázok 1: Skóre štatistických mier pre slovné spojenie „budding relationship“.

Hodnota MI v korpuse indikuje, že dané slovné spojenie je kolokáciou. Avšak slovné spojenie *budding relationship* v anglickom jazyku nie je kolokáciou, nakoľko kolokát *budding (rozvíjajúci sa)* môže byť nahradený aj iným slovom a lexikálny význam pritom zostane zachovaný, napr. *developing (rozvíjajúci sa)*, *growing (rastúci)*. Ani v slovenskom jazyku sa toto slovné spojenie nepovažuje za kolokáciu, keďže kolokát *rozvíjajúci sa* môže byť nahradený aj inými slovami, napr. *klíčiaci*, *možný* (tab. 1). Ak kolokáty aj kolokanty slovného spojenia je možné voľne obmieňať v závislosti od kontextu, v ktorom sú použité, tak hovoríme o voľných slovných spojeniach.

Tabuľka 1: Výsledky korpusovej analýzy pre slovné spojenie „budding relationship“.

Translačná stratégia	Frekvencia výskytu	Preklad	Prekladateľ/rok
ekvivalencia	1	rozvíjajúci sa vzťah	-
1-slovná substitúcia	1	vzťah	-
2-slovná substitúcia	2	klíčiaci vzťah možný vzťah	V. R./1993

Legenda: V. R. -Veronika Redererová

Preklady ako *klíčiaci vzťah* alebo *možný vzťah* indikujú niečo, čo sa práve rodí. Tak je to aj v prípade ekvivalentného prekladu *rozvíjajúci sa vzťah*. V prípade substitúcií sa však prekladatelia snažili zachovať variabilitu prekladu a zámerne siahli po synonymických výrazoch, ktoré by zo sémantického hľadiska mali identický význam.

Druhé substantívum v rámci tematického okruhu „medzil'udské vzťahy“ je substantívum *friend*. Toto podstatné meno sa v korpuse vyskytuje 42 828-krát.

V spojení s adjektívom *intimate* sa vyskytuje 59-krát (obr. 2). V rámci kolokačnej štatistiky sú hodnoty MI-score, T-score a logDice nasledovné:

	Počet súvyskytov	Frekvencia kolokátu	T-score	MI	logDice
P N <i>intimate</i>		59	1 898	7,583	6,288 5,434

Obrázok 2: Skóre štatistických mier pre kolokáciu „*intimate friend*“.

Hodnota MI v korpuse indikuje, že dané slovné spojenie je kolokáciou. Slovné spojenie *intimate friend* v anglickom jazyku naozaj je kolokáciou, ako to potvrdzuje aj kolokačný slovník Macmillan dictionary. V slovenskom jazyku sa toto slovné spojenie ale nepovažuje za kolokáciu, keďže kolokát *intímny* môže byť nahradený aj inými slovami, napr. *dôverný* či *verný*. Ak kolokáty aj kolokanty slovného spojenia je možné voľne obmieňať v závislosti od kontextu, v ktorom sú použité, tak hovoríme o voľných slovných spojeniach.

Tabuľka 2: Výsledky korpusovej analýzy pre kolokáciu „*intimate friend*“.

Translačná stratégia	Frekvencia výskytu	Preklad	Prekladateľ/rok
ekvivalencia	5	intímny priateľ	A. B./1965, K. J./1973, M. G./2002
1-slovná substitúcia	1	priateľ	A. B./1965
2-slovná substitúcia	52	dôverný priateľ blízky priateľ blízky známy najbližší priateľ verný priateľ dobrá známa najlepší priateľ	V. K./1971, M. R./1972, A. O./1983, V. K./1987, M. B./1990, J. Š./1991, S. Č./1992, A. B./1993, J. Š./1994, J. T./1994, J. K.2/1996, J. K./1996, O. K./1997, Z.V./1999, A. R./1999, T. R./2000, J. P./2001, J. M./2003, J. M./2003, D. G./2005, P.V./2005, M. F./2005, A. R./2009, B. M./2010, N. M.2010
opis	1	vychádzať s niekým výborne	J. K.2001

Legenda: J. K. – Jozef Kot, N. M. – Nina Mikušová, A. R. – Alena Redlingerová, B. M. – Beáta Mihalkovičová, D. G. – Danica Gondová, M. F. – Martina Fedorová, J. P. – Jana Petrikovičová, J. M. – Jana Melcerová, P. V. – Pavel Vilikovský, A. R. – Anna Rácová, Z. V. – Zuzana Vilikovská, T. R. – Tatiana Ruppeldtová, O. K. – Oľga Kralovičová, J. K.-2 – Ján Kamenistý, J. T. – Ján Trachta, A. B. –

Alfonz Bednár, J. Š. – Jozef Šimo, S. Č. – Silvia Červenčíková, V. K. – Viktor Krupa, M. B. – Michal Breznický, M. R. – Milan Richter, A. O. – Adriana Oravcová, K. J. – Katarína Jusková, M. G. – Miriam Ghaniová

V piatich prípadoch (tab. 2) bol použitý ekvivalentný preklad *intímny priateľ*. V 52 prípadoch sa prekladatelia snažili siahnuť po substitučnej forme prekladu a spojenie *intimate friend* preložili ako *blízky priateľ*, *dôverný priateľ* či *verný priateľ*. Preklad *dôverný priateľ* bol použitý v diele od Frances Hodgson Burnettovej *Malá princezná*. Hlavná hrdinka Sára rozpráva o svojej bábyke Emily ako o svojej dôvernej priateľke, nakoľko nemala veľa skutočných kamarátov. Prekladateľka Oľga Kralovičová v rámci toho istého diela použila aj preklad *blízky priateľ*, čím poukázala na rôznorodosť slovenčiny a možnosť použitia viacerých synonymických výrazov, ktoré môžu byť voľne obmieňané v závislosti od kontextu. Alena Redlingerová dokonca použila preklad *verný priateľ*, čím vyzdvihla dôležitú črtu priateľstva, a to byť dobrým a oddaným priateľom, ktorému človek môže veriť a na ktorého sa môže spoľahnúť. Jozef Kot použil preklad *vychádzať s niekým dobre* a formou opisu sa snažil poukázať na to, aký by mal byť vzťah medzi priateľmi, t. j. mali by si navzájom pomáhať a mali by sa snažiť o dobrý a otvorený vzťah, v rámci ktorého budú obe strany spolu vychádzať dobre a obe budú spokojné.

Tretie substantívum z tematického okruhu „medzilidské vzťahy“ je substantívum *attraction*. Toto substantívum sa v korpuse vyskytuje 994-krát. V spojení s adjektívom *mutual* sa substantívum *attraction* vyskytuje 20-krát (obr. 3). V rámci kolokačnej štatistiky sú hodnoty MI-score, T-score a logDice nasledovné:

	Počet súvýskytov	Frekvencia kolokátu	T-score	MI	logDice
P N mutual	20	915	4,472	16,845	9,453

Obrázok 3: Skóre štatistických mier pre kolokáciu „mutual attraction“.

Hodnota MI v korpuse indikuje, že dané slovné spojenie je kolokáciou. Slovné spojenie *mutual attraction* v anglickom jazyku naozaj je kolokáciou, nakoľko sa toto slovné spojenie v danom jazykovom systéme ustálilo. Potvrďuje to aj kolokačný slovník OXFORD Collocation Dictionary. V slovenskom jazyku ide o voľné slovné

spojenie. SSSJ uvádza, že spojenie *vzájomná náklonnosť* môže byť sémanticky nahradené aj slovným spojením *obojstranná náklonnosť*. (1)

Tabuľka 3: Výsledky korpusovej analýzy pre kolokáciu „mutual attraction“.

Translačná stratégia	Frekvencia výskytu	Preklad	Prekladateľ/rok
ekvivalencia	12	vzájomná príťažlivosť	T. Ch./2001, P. R./2003, K. J./2004, M. S./2004, T. Ch./2012, L. C./2012, T. Ch./2015
1-slovná substitúcia	1	vzťah	M. K./2010
2-slovná substitúcia	4	vzájomná sympatia vzájomná túžba vzájomná náklonnosť	I. R./1997, I. V./2004, O. K./2008
opis	3	príťahovať sa navzájom fyzicky vzájomne sa príťahovať prirodzene sa príťahovať	M. M./2000, M. G./2006, O. K.2/2009

Legenda: M. G. – Miriam Ghaniová, M. M. – Martina Masárová, O. K. – Oľga Kralovičová, O. K.-2 – Otakar Kořínek, I. R. – Ingrid Rybovičová, I. V. – Ingrid Valachová, M. K. – Mária Kočanová, K. J. – Katarína Jusková, L. C. – Lenka Cinková, T. Ch. – Tamara Chovanová, M. S. – Miroslava Staszová, P. R. – Patrik Rolko

V štyroch prípadoch (tab. 3) bol použitý substitučný preklad ako *vzájomná sympatia*, *vzájomná túžba* či *vzájomná náklonnosť*. Preklad *vzájomná sympatia* pochádzal z diela od J. K. Rowlingovej *Harry Potter a dary smrti*. V texte išlo o opis vzťahu medzi Albusom Dumbledorem a Elphasom Dogeom. Obe tieto postavy k sebe prechovávali vzájomné sympatie a boli si blízke. Preklad *vzájomná túžba* vypovedal o tajnom vzťahu dvoch postáv v diele od americkej spisovateľky Kat Martinovej *Srdcová trilógia*. Hlavný hrdina flirtoval so ženou, ktorá sa mu páčila a ona sa medzičasom doňho zaľúbila. Myslela si, že jeho city k nej sú čisté a úprimné, avšak mýlila sa, nakoľko v konkrétnom kontexte sa opisovalo, ako pochopila, že muž sa s ňou iba zahrával. Preklad *vzájomná náklonnosť* pochádzal z diela od LaVyrle Spencerovej *Prísľub lásky*. Prekladateľka Ingrid Valachová poukázala na hlboký vzťah medzi dvoma zaľúbencami opisom *váha vzájomnej náklonnosti na nich pôsobila tak, akoby im kolesá voza prechádzali po hrudi*. Prekladateľka sa snažila

vyjadriť hĺbku ich lásky týmto expresívnym výrazom a pomocou neho zdôraznila, že ich láska je naozaj veľká. V troch prípadoch bol použitý opis. Spojenia ako *navzájom sa fyzicky priťahovať*, *vzájomne sa priťahovať* či *prirodzene sa priťahovať* vyjadrujú spôsoby, ako všetci traja prekladatelia použili svoju fantáziu a slovné spojenie *mutual attraction* vo východiskovom texte a jazyku opísali. Poukázali pravdepodobne na to, o čo v rámci vzájomnej príťažlivosti ide; je dôležité, aby sa dvaja ľudia fyzicky a prirodzene priťahovali. Je to potrebný faktor pre fungovanie zdravého a plnohodnotného vzťahu, pre ktorý je typický aj telesný či sexuálny aspekt, pokiaľ hovoríme o vzťahu dvoch zaľúbencov.

Štvrté substantívum v rámci tematického okruhu „medziludské vzťahy“ je substantívum *connection*. V spojení s adjektívom *powerful* sa substantívum *connection* vyskytuje 10-krát (obr. 4). V rámci kolokačnej štatistiky sú hodnoty MI-score, T-score a logDice nasledovné:

	<u>Počet</u> <u>súvýskytov</u>	<u>Frekvencia</u> <u>kolokátu</u>	<u>T-score</u>	<u>MI</u>	<u>logDice</u>
P N <i>powerful</i>	10	5 807	3,162	14,179	5,816

Obrázok 4: Skóre štatistických mier pre slovné spojenie „powerful connection“.

Hodnota MI v korpuse indikuje, že dané slovné spojenie je kolokáciou. Slovné spojenie *powerful connection* v anglickom jazyku nie je kolokáciou, nakoľko kolokát *powerful* (*silný, mocný*) môže byť nahradený iným kolokátom, napr. *strong* (*silný*), pričom nestratí svoj lexikálny význam. To isté platí aj v slovenčine. Ide o voľné slovné spojenie, keďže slovo *silný* môže byť nahradené aj slovom *mocný, vplyvný, významný* a dané slovné spojenie pritom nestráca svoj lexikálny význam.

Tabuľka 4: Výsledky korpusovej analýzy pre slovné spojenie „powerful connection“.

Translačná stratégia	Frekvencia výskytu	Preklad	Prekladateľ/rok
ekvivalencia	2	silné spojenie	M. Ž./1993
2-slovná substitúcia	8	významný styk silné puto mocné puto vplyvné styky vplyvné konexie silné konexie	V. R./1992, M. T./2003, M. S./2004, D. P./2008, M. M./2010

Legenda: M. S. – Miroslava Staszová, D. P. – Dominika Petričková, V. R. – Veronika Redererová, M. M. – Mária Muráňová, M. T. – Milan Thurzo, M. Ž. – Magda Žáriovová

V ôsmich prípadoch (tab. 4) bol použitý substitučný preklad. Spojenia ako *silné puto* či *mocné puto* vyjadrovali silné spojenie medzi telom a dušou človeka. Slovo *puto* v tomto kontexte má akýsi čarovný zmysel, pretože vyjadruje isté vnútorné citové prepojenie dvoch ľudí. Spojenie *vplyvné styky* pochádzalo z diela od Robina Cooka *Nákaza*. Je to americký chirurg, no predovšetkým autor trilerov najmä z lekárskeho prostredia, ako napovedá aj názov diela. V diele ide o to, ako sa vírus Eboly objavil v Afrike a po nejakom čase sa rozšíril aj do Spojených štátov. Hlavná hrdinka diela Marissa Blumenthalová zistí, že vírus bol vytvorený zámerne, aby zničil ľudstvo. V konkrétnom kontexte sa hovorí o tom, ako tí, ktorí ju prenasledovali a chceli zmariť jej snahu odhaliť zločin, mali vplyvné styky, t. j. konexie vo vyššej spoločnosti. Aj slovo *konexie* bolo použité v jednom z prekladov, aby neznámy prekladateľ poukázal na rozmanitosť a rôznorodosť cieľového jazykového systému. Spojenie *významný styk* pochádza z diela od Jane Featherovej *Bozk*. Prekladateľka Miroslava Staszová opisovala rodinu Kendalovcov, ktorá pochádzala z vyššej spoločenskej vrstvy.

Piate substantívum v rámci tematického okruhu „medzil'udské vzťahy“ je substantívum *communication*. V korpuse sa vyskytuje 1 375-krát. V spojení s adjektívom *silent* sa vyskytuje 17-krát (obr. 5). V rámci kolokačnej štatistiky sú hodnoty MI-score, T-score a logDice nasledovné:

	Počet súvýskytov	Frekvencia kolokátu	T-score	MI	logDice
P N silent	17	12 135	4,123	13,115	5,519

Obrázok 5: Skóre štatistických mier pre kolokáciu „silent communication“.

Hodnota MI v korpuse indikuje, že dané slovné spojenie je kolokáciou. Slovné spojenie *silent communication* v anglickom jazyku skutočne je kolokáciou, nakoľko kolokát *silent* (*tichý*) nemôže byť nahradený iným kolokátom, napr. *quiet* (*tichý*), lebo slovné spojenie by stratilo svoj lexikálny význam. Potvrzuje to aj opačný smer prekladu v rámci Slovenského národného korpusu verzia par-sken-fic-4.0.sk, kde slovné spojenie *tichá komunikácia*, *mlčanlivá komunikácia* je do angličtiny preložené ako *silent communication*. V slovenčine dôležitú úlohu zohráva preklad. Toto slovné spojenie môže byť aj voľným slovným spojením, ak je preložené doslova ako *tichá komunikácia*. Spojenie *tichá komunikácia* môže byť preložené aj ako *mlčanlivá komunikácia* alebo *nečujná komunikácia* a nestráca pritom svoj lexikálny význam. Avšak preklad *tichá domácnosť* do slovenčiny je ustáleným slovným spojením, nakoľko kolokát *tichá* nemôže byť v slovenčine nahradený nijakým iným kolokátom, inak by toto slovné spojenie stratilo svoj lexikálny význam. SSSJ toto slovné spojenie opisuje ako žartovný frazeologizmus: „*nerozprávať sa (obyč. o manželoch po hádke a pod.)*.“ (2)

Tabuľka 5: Výsledky korpusovej analýzy pre kolokáciu „*silent communication*“.

Translačná stratégia	Frekvencia výskytu	Preklad	Prekladateľ/rok
kalk	3	tichá komunikácia	M. K./2006, V. G./2010, P. B./2011
1-slovná substitúcia	2	pohl'adom	T. Ch./2013, L. K./2013
2-slovná substitúcia	5	tichý rozhovor tichá domácnosť nečujná komunikácia mlčanlivá komunikácia nemá komunikácia	O. K.2/2008, O. K./2012
opis	7	nastalo ticho rozhovor bez slov mlčky sa dorozumievať dorozumievanie bez slov mlčky sa dohovárať zahľadieť sa	M. S./2004, Z. B./2005, E. H./2007, D. G./2010, D. G./2010, K. K./2011

Legenda: V. G. – Viera Gregorcová, M. S. – Miroslava Staszová, O. K. – Otakar Kořínek, M. K. – Mária Klenková, Z. B. – Zdenka Buntová, O. K.-2 – Oľga Kralovičová, K. K. – Katarína Kmeťová, L. K. – Ľuba Kukučková, T. Ch. – Tamara Chovanová, P. B. – Platon Baker, E. H. – Elvíra Haugová, D. G. – Diana Ghaniová

V piatich prípadoch (tab. 5) bol použitý substitučný preklad. Spojenie *silent communication* bolo preložené ako *nemá komunikácia*, *nečujná komunikácia*, *mlčanlivá komunikácia* či *tichý rozhovor* alebo *tichá domácnosť*. Spojenie *tichá domácnosť* bolo použité v kontexte opisu hádky medzi manželmi. Neznámy prekladateľ sa rozhodol použiť práve tento typ prekladu, keďže v našom jazykovom systéme sa udomácnilo práve v tomto kontexte. Spojenia ako *mlčanlivá komunikácia*, *nemá komunikácia* či *nečujná komunikácia* opisovali komunikáciu, v ktorej účastníci spolu hovorili bez slov. Jedným z kontextov bol napríklad nemý rozhovor očami medzi Hermionou a Ronom z diela od J. K. Rowlingovej *Harry Potter a Dary smrti*. Prekladateľka Tamara Chovanová použila jednoslovnú substitúciu a spojenie *silent communication* preložila slovom *pohl'adom*. Preklad pochádza z historického románu od Mary Baloghovej *Najprv sa vezmeme*. V diele ide o to, ako sa Vanessa snaží zachrániť svoju sestru Margaret pred manželstvom bez lásky. V snahe pomôcť svojej sestre, Vanessa ponúka vikomtovi Lyngatovi svoju ruku. V konkrétnom kontexte išlo o tajný rozhovor medzi dvoma sestrami, ktoré sa v prítomnosti vikomta medzi sebou dorozumievali pohľadom. V 7 prípadoch bol použitý opis. Spojenia ako *dorozumievanie bez slov* alebo *rozhovor bez slov* použili prekladateľky Zdenka Buntová a Elvíra Haugová v snahe text prekladu ozvláštniť o básnický prvok. Spojenie *zahľadieť sa* pochádza z diela od Brendy Joyceovej *Spaľujúca vášeň*. V kontexte išlo o to, ako sa Brett zahľadel na Storm Braggovú, hlavnú postavu diela, do ktorej bol zaľúbený a stačila mu aj komunikácia bez slov. Všetky tieto preklady majú v sebe určitý romantický nádych a väčšina z nich bola naozaj použitá práve v rámci romantických textov, ktoré hovorili o láske dvoch ľudí.

Tabuľka 6: Sumarizácia výsledkov korpusovej analýzy skúmaných slovných spojení.

Slovné spojenie v ANJ	Preklad v SLJ	ANJ			SLJ		
		voľné slovné spojenie	kolokácia	idióm	voľné slovné spojenie	kolokácia	idióm
budding relationship	rozvíjajúci sa vzťah	✓			✓		
intimate friend	intímny priateľ/blízky priateľ		✓		✓		
mutual attraction	vzájomná príťažlivosť		✓		✓		
powerful connection	silné spojenie	✓			✓		
silent communication	tichá komunikácia		✓		✓		✓

Záver

Zo zosumarizovaných výsledkov analýzy pre vyhladané slovné spojenia k téme *medzil'udské vzťahy* (tab. 6) vyplýva, že v anglickom jazyku boli tri slovné spojenia, ktoré boli kolokáciami a dve slovné spojenia, ktoré boli voľnými slovnými spojeniami. Išlo o kolokácie *intimate friend – blízky priateľ*, *mutual attraction – vzájomná príťažlivosť* a *silent communication – tichá, mlčanlivá komunikácia*. Pri určení toho, či išlo o kolokáciu alebo nie, boli použité dva online slovníky, a to kolokačný slovník OXFORD Collocation Dictionary a online kolokačný slovník Macmillan dictionary. V slovenskom jazyku bolo nájdených päť slovných spojení, ktoré boli voľnými slovnými spojeniami, a to *rozvíjajúci sa vzťah* a jeho varianty prekladu (*klíčiaci vzťah, možný vzťah a i.*); *blízky priateľ* a jeho varianty prekladu (*dôverný priateľ, blízky známy a i.*); *vzájomná príťažlivosť* a jeho varianty prekladu (*vzájomná náklonnosť, vzájomná sympatia a i.*); *silné spojenie* a jeho varianty prekladu (*silné konexie, mocné puto, silné puto a i.*) a napokon *tichá komunikácia* a jeho varianty prekladu (*nečujná komunikácia, nemá komunikácia a i.*). Spojenie *silent communication* preložené ako *tichá domácnosť* bolo v slovenskom jazyku idiómom.

Z nášho výskumu vyplynuli tieto zistenia, ktoré sa viažu na výskumné otázky:

1. Nie všetky slovné spojenia, ktoré boli kolokáciami v slovenskom jazyku, boli zároveň aj kolokáciami v anglickom jazyku a opačne (viď tabuľku 6: Sumarizácia výsledkov korpusovej analýzy skúmaných slovných spojení).
2. Najčastejšie použitými translačnými stratégiami boli ekvivalencia, substitúcia (jedno- a dvojslovná) a opis (deskripcia). V prípade jedného slovného spojenia bol použitý aj doslovný preklad, t. j. kalk.
3. Vplyv kontextu na preklad daného slovného spojenia/kolokácie sme sledovali a interpretovali priebežne ku každému slovnému spojeniu/kolokácii v časti Analýza slovných spojení.

Prínosom nášho výskumu je prepojenie korpusovej lingvistiky a translatológie, čím vzniká nové odvetvie, a to korpusová translatológia. Korpusová translatológia (z angl. Corpus Translation Studies) skúma preklad pomocou korpusov.

Limity nášho výskumu sa ukázali najmä vďaka úzkej škále skúmaného lingvistického materiálu v rámci Slovenského národného korpusu. Limity sa ukázali i v počte skúmaných slovných spojení v rámci skúmanej oblasti. Slovné spojenia boli vybrané na základe hodnoty MI v korpuse. Dôležitú úlohu pri ich výbere zohrával prekladový aspekt.

V rámci ďalšieho smerovania výskumu by sme navrhovali výskum rozšíriť o viac slovných spojení z daného tematického okruhu. Zaujímavé by bolo skúmanie danej tematiky na základe rôznych typov textov. Mohli by sme napríklad porovnať umelecké a náboženské texty a skúmať, či a do akej miery sa v nich slovné spojenia vyskytujú a akú funkciu v týchto textoch zohrávajú. Rovnako by bolo zaujímavé urobiť aj tzv. profil prekladateľa a sledovať, aké translačné stratégie používal pri preklade; či používal rôzne stratégie v rámci toho istého textu prekladu alebo či si zachoval konzistentnosť v preklade.

Poznámky

(1) Dostupné na internete: Slovenské slovníky (savba.sk) [cit. 2021-05-18.]

(2) Dostupné na internete: Slovenské slovníky (savba.sk) [cit. 2021-05-19.]

LITERATÚRA

- ASTON, G. and BURNARD, L.: *The BNC Handbook Exploring the British National Corpus with SARA*. 1997, 21 – 27 s.
- BAKER, M.: *Corpus linguistics and translation studies: Implications and applications*. In Baker, M. a kol. *Text and Technology*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 1993, s. 233 – 250.
- CRYSTAL, D.: *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: CUP, 1989, 344 s.
- ČERMÁK, F.: *Syntagmatika slovníku: typy lexikálních kombinací*. In: *Čeština – univerzálie a specifika*. 3. Ed. Hladká – P. Karlík. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001, s. 254.
- ĎURČO, P.: *Zásady spracovania slovníka kolokácií slovenského jazyka*. 2007 (a), 112 s. [cit. 2021 – 05 – 19.] Dostupné na internete: <http://www.vronk.net/wicol/images/Zasady.pdf>.
- FIRTH, R. J.: *Papers in Linguistics*. London: Oxford University Press, 1957, 96 s.
- GELLERSTAM, M.: *Fingerprints in Translation*. In Anderman, G. & Rogers, M. (Eds.) *In and Out of English For Better , For Worse? Clavedon: Multilingual Matters*, 2005, p. 202.
- GRANGER, S. & PAQUOT, M.: *Disentangling the phraseological Web*. In: S. Granger & F. Meunier. (eds.). *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam: John Benjamins, 2008, s. 43.
- LAVIOSA, S.: *Corpus-based Translation Studies: Where does it come from? Where is it going? Language Matters, Studies in the Languages of Africa*. 35(1). 2004, s. 6 – 27. In Saldanha, G. *Principles of Corpus Linguistics and their application to translation studies research*.
- Macmillan dictionary. [cit. 2021 – 05 – 19.] Dostupné na internete: Collocations starting with a | Macmillan Dictionary.
- MAJCHRÁKOVÁ, D. – ĎURČO, P.: *Compiling the first dictionary of Slovak collocations*. In: *Feste Wortverbindungen und Lexikographie. Kolloquium zur Lexikographie und Wörterbuchforschung. Lexicographica, Series Maior 138*. Berlin/New York: De Gruyter, 2010, s. 103 – 114.
- MISTRÍK, J. et. al.: *Encyklopédia jazykovedy*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1993, 513 s.
- NESSSELHAUF, N.: *Collocations in a learner corpus. Amsterdam, Netherlands: John Benjamins Publishing Company*. In: M. J. Ramadhan. *The influence of features of collocations on the collocational knowledge and development of Kurdish High School students: A longitudinal study*. [Dissertation Thesis.] University of Exeter, 2005. [cit. 2021 – 05 – 19.] Dostupné na internete: <https://pdfs.semanticscholar.org/49e2/fcc2cad80a6856ec8f3f099b292aa402d2d2.pdf>.
- NEWMARK, P.: *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall, 1988, 145 s. Online OXFORD Collocation Dictionary. [cit. 2021 – 05 – 19.] Dostupné na internete: Online OXFORD Collocation Dictionary of English (freecollocation.com).
- PARROT, M.: *Grammar for English Language Teachers. (2nd edition)*. CUP, 2010.
- PECINA, P. – HOLUB, M.: *Sémanticky významné kolokace*. Praha: Universitas Carolina Pragensis, 2002, s. 7 – 8.
- SALDANHA, G.: *Style of Translation: The Use of Source Language Words in Translations by Margaret Jull Costa and Peter Busch*. In Kruger, A a kol. *Corpus*

Based Translation Studies: Research and Applications. London: Continuum, 2011, 240 s.

Slovenský národný korpus. Jazykovedný ústav L. Štúra Slovenskej akadémie vied. Slovensko-anglický paralelný korpus. [cit. 2021 – 05 – 19.] Dostupné na internete: <https://korpus.sk/sken.html>.

Slovník súčasného slovenského jazyka. Jazykovedný ústav L. Štúra Slovenskej akadémie vied. Dostupné na internete: Slovenské slovníky (savba.sk) [cit. 2021 – 05 – 18.]

SSS – PM: ĎURČO, P. – MAJCHRÁKOVÁ, D.: *Slovník slovných spojení. Podstatné mená*. Bratislava: Veda, 2016. (v tlači).

VAJIČKOVÁ, M. – LUŽA, F. M.: *Ako ovplyvňuje typologická príslušnosť tvorbu kolokácií v cudzom jazyku. Na pozadí slovenčiny, nemčiny a rumunčiny*. In: *Philologia*, vol. XXIX, No 1 – 2. (2019), s. 17 – 34.

Accessible summary

The combination of both disciplines: Corpus Linguistics and Translation Studies offers a wide range of using and applying in practice. Corpora as such are used in various fields of interest. One of them is Translation Studies, as well. They are used by translators as a rich tool of parallel texts. The method of a comparative analysis is applied there. This method is primarily based on comparing two or more texts together (Aston and Burnard, 1997, 12 – 20). Even when analysing and translating collocations, a comparative analysis is a very useful research tool used for exploring many various language aspects of two or more language systems. While translating collocations, different deviations may occur. These deviations should be overcome by an experienced translator. These are as follows: firstly, each single language has got its characteristic lexical and grammatical system. This should be accepted by a translator whose role is to transfer a text from one language (source language) into another one (target language). Crystal (1989, 344) defines this element as follows: „*the aim of translation is to provide semantic equivalence between source and target language. This is what makes translation different from other kinds of linguistic activity, such as adapting, abstracting.*“ Secondly, words in terms of particular collocations have a wider meaning and the meaning of the whole cannot be simply derived from its constituents. Newmark (1988, 145) says that if there is no fixed equivalent for a specific collocation in the target language, it is possible to translate such a collocation using a description as one of the translation strategies. The topic of translating collocations is a very discussed issue in a contemporary linguistic society. The reason for this is that it brings various aspects that could be observed within research. Research findings subsequently bring new implementations useful in practice.

MOTIVÁCIA PROFESIONÁLNYCH TLMOČNÍKOV A ŠTUDENTOV/ABSOLVENTOV: PODOBNOSTI A ROZDIELY

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.58-75>

Miroslava Melicherčíková

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica
miroslava.melichercikova@umb.sk

ABSTRACT

Motivation of professional interpreters and interpreting trainees/recent graduates: similarities and differences

This paper attempts to compare performance motivation among four groups (professional interpreters with longer and shorter experience, interpreting trainees and recent graduates). The main objective was to identify similarities and differences between the groups compared by using a psychological instrument: the Achievement Motivation Inventory (LMI). The data indicated that there were some similarities but also differences between the four groups. All four groups were very similar on two scales (eagerness to learn and goal setting). In terms of differences, overall, the highest mean scores were most often found in the group of professional interpreters with longer experience (more than 20 years); they dominated on six scales (persistence, dominance, confidence in success, internality, preference for difficult tasks, and independence). The professional interpreters with shorter experience (6 to 10 years) scored highest on four scales (compensatory effort, pride in productivity, self-control, and status orientation). The trainees had the highest mean scores on three scales (engagement, flow, and fearlessness). The recent graduates displayed the highest means on two scales (flexibility and competitiveness). These findings, although they only apply to a small research sample, suggest an association between length of experience and performance motivation scales: the longer an interpreter's experience in the field, the higher their mean values.

KEYWORDS

motivation, professional interpreters, interpreting trainees/recent graduates, similarities, differences

Úvod

Výskum tlmočenia venuje čoraz viac pozornosti rôznorodým aspektom osobnosti profesionálneho tlmočníka alebo študenta tlmočníctva. Tlmočenie, predovšetkým simultánne tlmočenie, patrí k náročným kognitívnym činnostiam, a preto ponúka rozmanité možnosti interdisciplinárneho výskumu. Štúdie skúmajú tak osobnostné

charakteristiky (Schweda Nicholson 2005; Bontempo – Napier 2011; Rosiers et al. 2011) ako aj kognitívne charakteristiky (Macnamara et al. 2011; Shaw et al. 2008; Shaw 2011) uvedených subjektov. Ich zámerom je zistiť potenciálnu súvislosť s tlmočnickým výkonom a profesiou.

V rámci osobnostných charakteristík je pozornosť venovaná aj motivácii. Podľa Paškovej (2008) má skúmanie motivácie „nesporne zásadný význam pre pochopenie osobnosti človeka“, keďže predstavuje akúsi hnaciu silu jeho činnosti. V translatológii, konkrétne vo vede o tlmočení, sa výskum motivácie často zameriava na študentov (prekladateľstva a) tlmočníctva v kontexte ich vhodnosti na zvolené štúdium. Dodds (1990) podčiarkuje komplexnosť a dôležitosť (de)motivácie vo výučbe tlmočenia. Timarová – Salaets 2011 poukazujú na význam motivácie ako potrebnej mäkkej zručnosti počas štúdia tlmočníctva, zároveň však upozorňujú, že nie je systematicky skúmaná a testovaná. Chýbajúcu náležitú pozornosť venovanú motivácii študentov tlmočníctva zdôrazňuje aj Wu (2016). Predložená štúdia prezentuje zistenia týkajúce sa motivácie k výkonu u profesionálnych tlmočníkov, študentov a absolventov (v súčasnosti odboru filológia, ktorý na Slovensku nahradil pôvodný názov študijného odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo).

Stručný prehľad skúmanej problematiky

Výskum motivácie študentov tlmočníctva by sme mohli rozdeliť do troch línií: motivácia ako prediktívny faktor schopností, dôvody pre štúdium tlmočníctva, úloha motivácie v pedagogike tlmočenia (Wu, 2016). Pri výskumnom overovaní potenciálnych faktorov podieľajúcich sa na úspešnosti/dobrych výkonoch študentov tlmočenia predstavuje motivácia jednu z premenných individuálnych rozdielov. Timarová – Salaets (2011) skúmali spolu s motiváciou aj štýly učenia a kognitívnu flexibilitu u študentov tlmočníctva. Zistili, že študenti, ktorí sa sami rozhodli pre štúdium tlmočenia, sú motivovanejší, teda viac sa orientujú na dosiahnutie úspechu, zároveň sú kognitívne flexibilnejší a menej ich negatívne ovplyvňuje stres. Shaw (2011) uskutočnila kauzálnu-komparatívnu štúdiu na vzorke študentov tlmočníctva zo štyroch univerzít (Česká republika, N = 11;

Rakúsko, N = 11; Belgicko, N = 15; Holandsko, N = 10), pričom vzorku ďalej diferencovala na začiatočníkov a pokročilých študentov konferenčného tlmočenia a tlmočenia posunkovej reči. Autorka skúmala vybrané kognitívne a motivačné aspekty. V kontexte motivačných aspektov zistila, že medzi študentmi konferenčného tlmočenia a študentmi tlmočenia posunkovej reči existujú významné rozdiely v oblastiach flow (intenzívne sústredenie sa) a internality (presvedčenie, že úspech je spôsobený vnútornými príčinami). Významné rozdiely identifikovala aj medzi začínajúcimi a pokročilými študentmi v oblastiach ochoty učiť sa a flow (Shaw 2011). Vplyv motivácie a anxiety na tlmočnický výkon študentov skúmala Hodáková 2021. Autorka dospela k zisteniu, že motivačná orientácia sa v jednotlivých skupinách výskumnej vzorky prejavovala rôznym spôsobom v množstve pretlmočených informácií, teda v kvalite a stabilite tlmočnického výkonu, v závislosti od tlmočnických kompetencií (tzv. „lepší“ vs. „horší“ tlmočníci). Hodáková (2021) sa domnieva, že správna intenzita a orientácia motivácie tlmočníka nie je jediným rozhodujúcim faktorom pre zabezpečenie vysokej kvality a stability tlmočnického výkonu. Dôležité sú aj dostatočné tlmočnické kompetencie (jazykové, translačné a kognitívne zručnosti). Ak nie je zabezpečená adekvátna kombinácia týchto premenných, môže byť vysoká úroveň motivácie tlmočníka dokonca kontraproduktívna (Hodáková 2021). Realizovaný výskum tak potvrdil potenciálnu súvislosť medzi kognitívnymi schopnosťami a osobnostnými charakteristikami, ktoré môžu výrazne ovplyvniť proces a výsledok tlmočenia. Korelácia medzi motiváciou a kvalitou konzekutívneho a simultánneho tlmočenia študentov bola predmetom empirickej štúdie, ktorú realizovali Melicherčíková – Dove (2021). Motiváciu pritom vymedzili ako preferenciu tlmočenia pred prekladaním. Výsledky naznačili, že medzi výkonmi motivovaných a nemotivovaných študentov existuje štatisticky významný rozdiel. Výkony motivovaných študentov boli lepšie než výkony študentov bez tlmočnickej motivácie, tak v konzekutívnom ako aj v simultánnom tlmočení.

Predchádzajúce štúdie sa zameriavali na študentov tlmočníctva. Motiváciu absolventov prekladateľstva a tlmočníctva skúmali v empirickej štúdiu Horváth – Kálmán (2020). Zistenia autorov naznačujú, že najsilnejším motivačným aspektom je vnútorná motivácia. Korelačné a regresné analýzy potvrdili, že vnútorná

motivácia prispieva k motivovanému učeniu. Zároveň sa preukázal negatívny vplyv altruizmu v tomto kontexte. Zo stručného predchádzajúceho prehľadu je zrejmé, že výskum motivácie sa sústreďuje dominantne na študentov, marginálne na absolventov (prekladateľstva a) tlmočníctva. Nepodarilo sa nám nájsť štúdie, ktoré by explicitne skúmali motiváciu profesionálnych tlmočníkov. Za prínosné považujeme výskumy, ktoré by porovnávali študentov/absolventov a profesionálnych tlmočníkov a na základe dosiahnutých zistení by nielen obohatili stav poznania v odbore, ale mohli by taktiež poskytnúť relevantné odporúčania pre prípravu budúcich tlmočníkov.

Metodika

Dáta spracované v predloženej štúdiu boli zozbierané v rámci realizácie projektu VEGA 1/0202/21 *Reflexia kognitívnych a osobnostných charakteristík v tlmočníckom výkone študentov PaT a profesionálov v reálnom a virtuálnom prostredí*. Naším cieľom bolo zistiť, aké podobnosti a rozdiely v motivácii k výkonu existujú medzi štyrmi skúmanými skupinami (študenti, absolventi, profesionálni tlmočníci s kratšou a dlhšou praxou).

Výskumný nástroj predstavoval Dotazník motivácie k výkonu – LMI (Schuler et al., 2011), ktorý sa využíva v personálnej praxi, vo výskume osobnosti a motivácie, v psychológii športu, i v iných oblastiach zameraných na psychologické aspekty motivácie. Pri administrácii a vyhodnotení dotazníka LMI sme spolupracovali s Mgr. Zuzanou Heinzovou, PhD. z Katedry psychológie PF UMB v Banskej Bystrici. Dotazník pre výskumné účely do online podoby spracovala Mgr. Veronika Kašáková. LMI pozostáva zo 170 položiek, ktoré sú priradené 17 dimenziám (vytrvalosť, dominancia, angažovanosť, dôvera v úspech, flexibilita, flow, nebojnosť, internalita, kompenzačné úsilie, hrdosť na výkon, ochota učiť sa, preferencia obtiažnosti, samostatnosť, sebakontrola, orientácia na status, súťaživosť, cieľavedomosť). To znamená, že jednu dimenziu tvorí 10 položiek, pričom minimum dosiahnutých bodov je 10 a maximum 70. Autori (Schuler et al., 2011) jednotlivé položky formulovali vo vzťahu k profesii, pričom tieto sa neobmedzujú na kontext povolania alebo na určité činnosti. V rámci odpovede majú

probandi k dispozícii sedem-stupňovú škálu (od vôbec nesúhlasím po úplne súhlasím). Uvedená škála umožňuje dostatočnú diferenciaciu hodnotenia. Doba vyplňania testu sa zvyčajne pohybuje v rozpätí 30 až 40 minút, pričom proband nie je časovo obmedzený. Výskum prebiehal anonymne, účastníci vyplňali online Dotazník motivácie k výkonu – LMI od konca novembra do konca decembra 2021. Pri vyhodnotení a interpretácii dotazníka LMI sme použili priemery hrubých skóre výskumných subjektov v jednotlivých dimenziách. Hodnoty sme taktiež konfrontovali so slovenským štandardizačným súborom (N = 1148).

Výskumná vzorka pozostávala zo 16 subjektov, tie sme ďalej diferencovali do štyroch skupín: študenti končiaceho ročníka magisterského štúdia filológie, pôvodne prekladateľstvo a tlmočníctvo (N = 5), čerství absolventi magisterského štúdia v tom istom odbore (N = 2), profesionálni tlmočníci s kratšou praxou (6 – 10 rokov, N = 5), profesionálni tlmočníci s dlhšou praxou (20 – 25 rokov, N = 4). Výber výskumnej vzorky bol cielený, našou ambíciou bolo získať päť adekvátnych subjektov do každej skupiny. Oslovili sme študentov a absolventov, ktorí počas tlmočnických seminárov dosahovali výborné výsledky s prosbou participovať na výskume. Ďalší členovia riešiteľského kolektívu projektu VEGA 1/0202/21 (profesionálni tlmočníci, ktorí na výskume neparticipovali ako výskumné subjekty) oslovili profesionálov s minimálne päť- a desaťročnou praxou v odbore. Napriek vynaloženému úsiliu a aj pôvodnému prísľubu subjektov, sa nám nepodarilo zabezpečiť rovnakú veľkosť jednotlivých skupín. (Z čerstvých absolventov, ktorí ukončili štúdium v lete 2021, nám pôvodne účasť na výskume prisľúbilo sedem subjektov, nakoniec sa ho zúčastnili len dvaja.)

Výsledky

Priemery hrubých skóre (spolu so štandardnou odchýlkou) štyroch porovnávaných skupín pre jednotlivé dimenzie motivácie k výkonu uvádzame kvôli prehľadnosti v nasledujúcej tabuľke. Bližšie sa pozrieme, v ktorých dimenziách sú pre skupiny príznačné podobnosti a naopak, v ktorých dimenziách pozorujeme výraznejšie rozdiely.

Tabuľka: Medziskupinové porovnanie LMI

Dimenzia LMI	Študenti (N = 5)		Absolventi (N = 2)		Juniori (N = 5)		Seniori (N = 4)	
	prieme r	SD	prieme r	SD	prieme r	SD	prieme r	SD
Vytrvalosť	44,4	12,0 5	45,5	6,36	50	13,1 1	51,25	7,63
Dominancia	44,2	9,63	32	15,5 6	40,8	9,2	48,25	6,7
Angažovanosť	45	7,21	30,5	4,95	36,6	12,7 4	39,75	14,0 8
Dôvera v úspech	43	10,5 8	46	5,66	44	8	50,25	4,03
Flexibilita	50	11,8 3	51,5	2,12	42,4	11,8 4	51	7,7
Flow	54	6,82	51	7,07	48,6	10,0 4	48,25	3,77
Nebojácnosť	47,8	15,0 6	42,5	0,71	40,6	8,17	44,5	3,1
Internalita	53,8	6,38	57	11,3 1	57,2	2,77	59	5,6
Kompenzačné úsilie	54	6,12	55	9,9	56,8	10,5 2	51	7,12
Hrdosť na výkon	50,8	7,12	55	9,9	58	8,25	55,25	5,74
Ochota učiť sa	45,2	8,76	48	13,3 1	47,6	4,28	43,75	5,32
Preferencia obtiažnosti	43,4	16,5 6	37	1,41	32,2	8,64	46,25	7,93
Samostatnosť	45,2	14,5 3	42	16,9 7	42,6	11,2 4	47,25	4,
Sebakontrola	46	5,92	48,5	3,53	50,4	13	43	1,83
Orientácia na status	40,2	18,4 7	32,5	13,4 3	43,6	8,08	39,25	13,5 7
Súťaživosť	28,4	13,7 6	46	22,6 3	41	12,8 3	40,5	9,04
Cieľavedomosť	45,4	15,0 8	43	9,9	45,8	8,79	44	5,89

Legenda: Juniori – profesionálni tlmočníci s kratšou praxou, Seniori – profesionálni tlmočníci s dlhšou praxou, SD – štandardná odchýlka

Prvou skúmanou dimenziou je **vytrvalosť**, ktorá označuje „výdrž a nasadenie síl pre zvládnutie profesijných úloh“ (Schuler et al., 2011, s. 20). Osoby, ktoré vykazujú vyššie hodnoty, pracujú na úlohách sústredene a po celý čas si zachovávajú dostatočnú úroveň energie. Pri realizácii dôležitých úloh si dokážu udržať pozornosť. Priemery hrubých skóre štyroch skupín naznačujú, že vytrvalosť je najvyššia medzi profesionálnymi tlmočníkmi s dlhšou praxou – viac ako 20 rokov praxe (priemer 51,25). Vzhľadom na najdlhšiu prax v odbore a najrozsiahlejšie skúsenosti vnímame tento výsledok ako očakávaný. Veľmi podobné skóre je príznačné aj pre skupinu profesionálnych tlmočníkov s kratšou praxou – do 10 rokov (priemer 50). Profesionáli (obidve skupiny) v porovnaní so študentmi a absolventmi sa tak javia ako vytrvalejší, odhodlanejší a sústredenejší. Celkovo sú všetky štyri skupiny „vytrvalejšie“ ako slovenský štandardizačný súbor (priemer 42,8).

Dominancia predstavuje sklony „prejavovať moc, ovplyvňovať druhých a viesť ich“ (Schuler et al. 2011, s. 20). Jednotlivci, ktorí v tejto dimenzii dosahujú vysoké hodnoty, sa chopia iniciatívy a preberajú vedúcu rolu v pracovnej skupine. Ako najdominantnejší sa javia profesionálni tlmočníci s dlhšou praxou (priemer 48,25). Vnímame ich ako iniciatívnejších a ochotnejších preberať zodpovednosť. Pomerne dominantní v medziskupinovom porovnaní sa ukazujú aj študenti (priemer 44,2). Naopak, nízke priemerné skóre vykazujú absolventi (priemer 32), ktorých nevystihuje snaha o riadenie a kontrolovanie. Musíme pripomenúť, že k určitému skresleniu hodnôt v tejto skupine môže dochádzať najmä kvôli jej malej veľkosti. Dané hodnoty sú podpriemerné aj v porovnaní so slovenským štandardizačným súborom (priemer 44,87).

Tretia dimenzia, **angažovanosť**, popisuje ochotu jednotlivca podať výkon, vynaložiť námahu a odvieť prácu. Jednotlivci, ktorí dosahujú vysoké hodnoty v angažovanosti, pracujú veľa a ani po namáhavých úlohách nepotrebujú veľa času na odpočinok (Schuler et al. 2011, s. 20). V extrémnych prípadoch môžeme hovoriť o workoholikoch. Z tabuľky je zrejmé, že zo skúmaných skupín sa ako najangažovanejší javia študenti (priemer 45). Ukazujú sa ako ambicióznejší a ctižiadostivejší než ostatné skupiny. Môže to súvisieť so skutočnosťou, že ich štúdium sa chýli ku koncu, dostávajú ponuky na prax v odbore a zároveň už aktívne

uvažujú o možnostiach uplatnenia sa, poprípade aj popri štúdiu pracujú (v odbore). Angažovanosť u oboch skupín profesionálov je len mierne odlišná, pričom u profesionálov s dlhšou praxou dosahuje vyššie hodnoty. Z porovnania sa opäť vymyká skupina absolventov, ktorá sa svojím nízkym skóre javí ako menej aktívna (priemer 30,5). Ani v tomto prípade nedosahuje priemer slovenského štandardizačného súboru (38,73).

Dôvera v úspech označuje anticipáciu výsledkov konkrétneho správania. Osoby s vysokými hodnotami predpokladajú, že aj v prípade náročných úloh splnia svoj cieľ (Schuler et al. 2011, s. 21). Vidíme, že ako najviac sebavedomí, očakávajúci úspech, sa ukazujú profesionálni tlmočníci s dlhšou praxou (priemer 50,25). Práve najdlhšia prax môže byť dôvodom ich plnej dôvery a istoty. Priemerné hodnoty zvyšných troch skupín sú relatívne porovnateľné, pričom najvyššie sú u absolventov (priemer 46). Hoci pri predchádzajúcich dimenziách nevykazovali výraznú mieru dominancie a angažovanosti, je zrejmé, že si dôverujú a očakávajú úspech v prípade vynaloženého úsilia. Pri tejto dimenzii sa približujú aj slovenskému štandardizačnému súboru (47,45).

Piata dimenzia, **flexibilita**, popisuje „spôsob, akým sa vyrovnávame s novými situáciami a úlohami“ (Schuler et al. 2011, s. 21). Vysoké hodnoty naznačujú otvorenosť, záujem a ochotu prispôbiť sa rôznym podmienkam v povolání. Flexibilita vyjadruje nielen ochotu ku zmene, ale aj potrebu zmeny. Je zaujímavé, že flexibilita je takmer totožná v troch skupinách, u študentov (priemer 50), absolventov (priemer 51,5) a profesionálov s dlhšou praxou (priemer 51). V prvých dvoch skupinách chápeme ochotu, vnímavosť a zvedavosť ako prirodzenú súčasť danej študijnej/profesijnej etapy. V skupine profesionálov s dlhšou praxou môžeme flexibilitu a prístupnosť vnímať ako dôsledok dlhoročných skúseností. Profesionálni tlmočníci sa musia prispôbovať zmenám na tlmočnickom trhu, ak na ňom chcú aktívne pôsobiť. Porovnanie so slovenským štandardizačným súborom (priemer 46,7) ilustruje, že naše skupiny opäť dosiahli vyššie hodnoty.

Flow vyjadruje „tendenciu venovať sa problémom veľmi intenzívne s vylúčením všetkých rušivých podnetov a s vysokým sústredením“ (Schuler et al. 2011, s. 21). Vysoké hodnoty charakterizujú jednotlivcov, ktorých práca dokáže tak pohltiť, že prestávajú vnímať dianie okolo seba. V stave „flow“ pritom prácu

zvyčajne prežívajú ako niečo pozitívne. Naznačená intenzívna sústredenosť a zaujatosť je najvyššia v skupine študentov (priemer 54), čo môže súvisieť aj s ich vyššou angažovanosťou. Miera zahĺbenia sa do vykonávanej úlohy je takmer identická v oboch skupinách profesionálov (48,6 vs. 48,25), pričom je mierne nižšia než u absolventov (priemer 51). Hodnoty všetkých skupín sú vyššie ako v slovenskom štandardizačnom súbore (priemer 46,99).

Siedma dimenzia, **nebojácnosť**, sa vzťahuje na predpokladaný výsledok činnosti z hľadiska potenciálneho neúspechu alebo zlyhania (Schuler et al. 2011, s. 21). Vysoké hodnoty sú príznačné pre jednotlivcov, ktorí nepociťujú strach zo zlyhania a negatívneho hodnotenia. Predstavy náročných situácií u nich nespôsobujú negatívne pocity. Dokážu znášať záťaž a sú emocionálne stabilní. Na verejnosti, pod časovým tlakom či v nových situáciách zvyčajne nie sú nervózni. Zo všetkých štyroch skupín dosiahli najlepšie hodnoty nebojácnosti študenti (priemer 47,8). Daný výsledok môže súvisieť so skutočnosťou, že študenti počas štúdia pravdepodobne častejšie zažívajú situácie spojené s explicitným hodnotením (priebežné hodnotenie, záverečné skúšanie) a dokážu sa lepšie vyrovnáť s potenciálnym neúspechom. Napríklad ich vedieme k pochopeniu, že konštruktívna kritická spätná väzba im má pomôcť napredovať a nie ich destabilizovať. Ako odhodlaní a stabilní sa javia aj profesionálni tlmočníci s dlhšou praxou (priemer 44,5), čo odráža ich skúsenosti a schopnosti. Naopak profesionálni tlmočníci s kratšou praxou pri nebojácnosti dosiahli celkovo najnižšie skóre (priemer 40,6), čo naznačuje ich potenciálny strach z neúspechu alebo zlyhania. Ak sa pozrieme na slovenský štandardizačný súbor (priemer 37,85) zistíme, že naše skupiny ho prekonal.

Internalita súvisí so spôsobom interpretácie výsledkov činnosti (Schuler et al. 2011, s. 22). Vysoké hodnoty naznačujú, že jednotlivец pripisuje dosiahnuté výsledky, (ne)úspech sebe samému, vlastnému správaniu a snaženiu. Z doteraz analyzovaných dimenzií práve pri internalite pozorujeme vysoké priemerné skóre pri všetkých skupinách, to znamená, že sú presvedčení, že väčšina udalostí závisí od ich správania a nasadenia síl. Najviac sa s týmto vnímaním stotožnili profesionálni tlmočníci s dlhšou praxou (priemer 59), ktorí analyzujú a zisťujú príčiny svojho správania v kontexte dosahovaných výkonov. Vysoké priemerné hodnoty dosiahli aj

absolventi (priemer 57) a profesionálni tlmočníci s kratšou praxou (priemer 57,2). V tlmočnickom povolání závisí celková úspešnosť do výraznej miery od prípravy a tréningu tlmočníka, a preto považujeme vysoké hodnoty v internalite za adekvátne. Pre porovnanie, slovenský štandardizačný súbor dosahuje v internalite v priemere 46,08.

Deviata dimenzia, **kompenzačné úsilie**, predstavuje osobnú námahu a vynaloženie síl, ktoré sú podmienené strachom zo zlyhania (Schuler et al. 2011, s. 22). Ide o konštruktívne zvládnutie strachu z neúspechu. Jednotlivci s vysokými hodnotami minimalizujú strach zo zlyhania intenzívnou prípravou. Podobne ako pri internalite, aj pri kompenzačnom úsilí pozorujeme vyššie priemery skupín. Najlepšie skóre dosiahli profesionálni tlmočníci s kratšou praxou (priemer 56,8), ktorí na základe odpovedí minimalizujú riziko a obavy zo zlyhania „prílišnou“ prípravou. Relatívne porovnateľné kompenzačné úsilie vyvíjajú aj študenti (priemer 54) a absolventi (priemer 55), ktorí sa usilujú o vyhýbanie sa chybám. Priemery týchto troch skupín výrazne prevyšujú priemer slovenského štandardizačného súboru (46,47).

Hrdosť na výkon predstavuje „pozitívny emočný stav ako dôsledok vlastného výkonu“ (Schuler et al., 2011, s. 22). Vysoké hodnoty indikujú, že jednotlivec je spokojný, ak podal maximálny výkon. Je ctižiadostivý a zvyšovanie vlastného výkonu vedie k uspokojeniu. Najvýraznejšia je ctižiadostivosť a potreba úspechu v skupine profesionálnych tlmočníkov s kratšou praxou (priemer 58). Mierne nižšia je v skupine profesionálnych tlmočníkov s dlhšou praxou (priemer 55,25) a v skupine absolventov (priemer 55). V tomto prípade je hrdosť na výkon vyššia v troch skupinách subjektov, ktoré majú zamestnanie. Z priemerov všetkých dimenzií slovenského štandardizačného súboru dosahuje najvyššiu hodnotu práve hrdosť na výkon a ako jediná dimenzia presahuje hodnotu 50, konkrétne jej zodpovedá hodnota 54,18. Pri tejto dimenzii nepozorujeme teda výrazné rozdiely medzi našimi (tromi) skupinami a štandardizačným súborom, avšak priemerné skóre študentov (50,8) sa javí ako podpriemerné.

Jedenásta dimenzia, **ochota učiť sa**, poukazuje na úsilie osvojovať si nové poznatky a rozširovať vedomosti (Schuler et al., 2011, s. 22). Vysoké hodnoty indikujú, že jednotlivec sa chce neustále vzdelávať a napredovať v odbore.

V porovnaní s predchádzajúcimi dimenziami sú pre túto príznačné minimálne rozdiely medzi jednotlivými skupinami, môžeme teda konštatovať, že všetky skupiny sú porovnateľne zvedavé, túžia po poznaní a chcú sa ďalej rozvíjať. Ak zohľadníme dosiahnuté priemery zistíme, že najvyššiu ochotu učiť sa dosiahli absolventi (priemer 48) a tesne za nimi profesionálni tlmočníci s kratšou praxou (priemer 47,6). Tieto priemery sú vyššie než slovenský štandardizačný súbor (43,27).

Preferencia obtiažnosti zodpovedá myslenej voľbe úrovne nárokov a rizík pri úlohe (Schuler et al., 2011, s. 22). Vysoké hodnoty znamenajú, že jednotlivci uprednostňujú náročné úlohy, pričom po ich úspešnom zvládnutí zvyšujú vlastnú úroveň nárokov. Pri medziskupinovom porovnaní sú profesionálni tlmočníci s dlhšou praxou (priemer 46,25) tými, ktorí najviac skúšajú vlastné hranice, overujú svoje schopnosti. Pomerne ctižiadostivými a náročnými sa javia aj študenti (priemer 43,4). Nemožno jednoznačne zdôvodniť, prečo profesionálni tlmočníci s kratšou praxou vykazujú najnižšiu preferenciu obtiažnosti (priemer 32,2), ktorá nedosahuje ani úroveň slovenského štandardizačného súboru (priemer 40,48).

Trinásta dimenzia, **samostatnosť**, sa vzťahuje na „sklon k autonómnemu správaniu“ (Schuler et al., 2011, s. 23). Vysoké hodnoty poukazujú na samostatné rozhodovanie a určenie vlastného spôsobu práce. Najvyššiu samostatnosť a autonómnosť vykazujú profesionálni tlmočníci s dlhšou praxou (priemer 47,25), čo môže súvisieť s rozsahom pracovných skúseností. Zároveň je potrebné dodať, že rozdiely medzi skupinami nie sú výrazné a približujú sa slovenskému štandardizačnému súboru (priemer 43,76).

Sebakontrola charakterizuje „spôsob organizácie a realizácie úloh“ (Schuler et al. 2011, s. 23). Jednotlivci, ktorí dosahujú vysoké hodnoty, sa dokážu ľahšie sústrediť na pracovné úlohy, neodkladajú ich na neskôr, je pre nich príznačná disciplinovaná a sústredená práca. Najviac organizovanú a disciplinovanú skupinu predstavujú profesionálni tlmočníci s kratšou praxou (priemer 50,4). Môže to súvisieť s tým, že na pomyselné čiare pracovných skúseností (praxe) sa nachádzajú približne uprostred medzi končiacimi študentami a čerstvými absolventami na jednej strane a profesionálnymi tlmočníkmi s dlhšou praxou na strane druhej. Výrazne prevyšujú hodnotu slovenského štandardizačného súboru (priemer 42,13).

Pätnästa dimenzia, **orientácia na status**, vyjadruje úsilie vynaložené na dosiahnutie významnej roly v sociálnom prostredí (Schuler et al. 2011, s. 23). Jednotlivci s vysokými hodnotami sa snažia o spoločenské uznanie za svoje výkony, chcú zastávať zodpovedné pozície a zabezpečiť si profesionálny postup. Pri porovnaní všetkých štyroch skupín je zrejmé, že profesionálni tlmočníci s kratšou praxou dosahujú najvyššie priemerné hodnoty v danej dimenzii (43,6), čo znamená, že ich aktivity smerujú najviac k profesijnému postupu. Uvedené zistenie možno interpretovať ako dôsledok niekoľkoročného pôsobenia v tlmočnickej profesii s možnosťou potenciálneho budúceho rastu. Orientácia na status je jedinou dimenziou, kde ani jedna skupina nedosahuje priemer slovenského štandardizačného súboru (47,38). Naša výskumná vzorka sa teda neusiluje o výrazné spoločenské uznanie, čo môže súvisieť aj s charakterom ich štúdia a povolania.

Súťaživosť chápeme ako „povzbudenie a motiváciu pre profesijný výkon“ (Schuler et al. 2011, s. 23). Vysoké hodnoty jednotlivca poukazujú na porovnávanie sa s inými a snahu byť lepší. Dosahovanie lepších výsledkov v porovnaní s konkurenciou takýchto jednotlivcov posilňuje. Ako najsúťaživejší sa v našom porovnaní javia absolventi (priemer 46). Môžeme to vnímať ako dôsledok ich nedávneho uplatnenia na pracovnom trhu a snahu zlepšovať sa, ktorá už nie je taká výrazná v skupinách profesionálov, ktorí na trhu pôsobia niekoľko rokov. Prekvapivo študenti dosiahli pri súťaživosti najnižšie skóre zo všetkých skupín (priemer 28,4), ktoré je zároveň ich najnižším skóre vo všetkých dimenziách. Tento výsledok naznačuje, že medzi študentmi pravdepodobne absentuje rivalita a na zlepšovanie výkonov nepotrebujú súťaživosť. V porovnaní so slovenským štandardizačným súborom (priemer 43,03) ide o najväčší rozdiel.

Posledná, sedemnásť, dimenzia predstavuje **cieľavedomosť** vo vzťahu k budúcnosti. Vysoké hodnoty sú príznačné pre jednotlivcov, ktorí majú dlhodobé plány, kladú si vysoké ciele a vedia, ako chcú napredovať. Práve pri cieľavedomosti pozorujeme celkovo najmenšie medziskupinové rozdiely vo všetkých dimenziách. To znamená, že všetky skupiny sú približne rovnako cieľavedomé, ambiciózne a usilujú sa o vyššie méty. Dané zistenie vnímame pozitívne najmä v kontexte profesionálnych tlmočníkov, ktorí na trhu pôsobia viac ako dve desiatky rokov

a stále sa chcú osobne rozvíjať. Cieľavedomosť celej našej vzorky (priemer 44,88) a slovenského štandardizačného súboru (priemer 44,37) je pritom porovnateľná.

Zhrnutie medziskupinového porovnania

Skúmané skupiny študentov, absolventov a profesionálnych tlmočníkov s rozdielnou dĺžkou praxe sú si veľmi podobné v dvoch dimenziách – ochota učiť sa a cieľavedomosť – medziskupinové rozdiely v týchto dimenziách sú najnižšie. Uvedené charakteristiky sú príznačné a potrebné pre študovaný odbor filológie (pôvodne prekladateľstvo a tlmočníctvo) a pre vykonávanú tlmočnicku profesiu.

Pri vzájomnej komparácii všetkých štyroch skupín v zvyšných 15 dimenziách pozorujeme určité rozdiely v počte najvyšších priemerných hodnôt (čísla v tabuľke podfarbené šedou). Vidíme, že profesionálni tlmočníci s dlhšou praxou dosiahli najvyššie priemery až v šiestich dimenziách – vytrvalosť, dominancia, dôvera v úspech, internalita, preferencia obtiažnosti a samostatnosť. V každej z týchto dimenzií dosiahli vyššie hodnoty ako slovenský štandardizačný súbor. Domnievame sa, že tieto výsledky súvisia s ich dlhodobým pôsobením v odbore. Čím majú dlhšiu prax v tlmočení, tým lepšie dokážu rozvíjať a kultivovať vybrané, respektíve potrebné schopnosti a zručnosti. Vnímame tu pozitívnu súvislosť medzi trvaním praxe a jednotlivými dimenziami.

Druhí v poradí, čo sa počtu dimenzií s najvyššími priemerami týka, boli profesionálni tlmočníci s kratšou praxou. Dosiahnutými hodnotami dominovali v štyroch dimenziách – kompenzačné úsilie, hrdosť na výkon, sebakontrola a orientácia na status. Okrem poslednej uvedenej dimenzie dosiahli vždy vyššie hodnoty než slovenský štandardizačný súbor. Podobne aj v tomto prípade sa domnievame, že zistenia zodpovedajú dĺžke praxe. Zjednodušene by sme mohli povedať, že daní tlmočníci už majú dostatočné skúsenosti v odbore, zároveň však stále pred nimi stoja nové možnosti a výzvy.

Študenti dosiahli maximá v troch dimenziách. Vynikali v angažovanosti, vo vysokom sústredení (flow) a nebojácnosti. Absolventi predstihli ostatné skupiny v dvoch dimenziách, vo flexibilita a súťaživosti, čo môže súvisieť s ich nedávnym vstupom na trh práce. Tieto dve skupiny sa líšili aj v počte nízko hodnotených

dimenzií. Kým u študentov to bola len dimenzia súťaživosti, odpovediam absolventov prislúchali dve dimenzie s nízkymi hodnotami – dominancia a orientácia na status. (Hoci absolventi dosiahli nízke priemerné skóre aj pri dimenzii angažovanosti, pri konverzii na staniny, ktoré zodpovedajú podpriemernému, priemernému a nadpriemernému skóre, ide o priemerné hodnoty.) Vysvetľujeme si to nedávnymi zmenami, prechodom z akademického prostredia do reality pracovného trhu.

Diskusia

Na rozdiel od výskumov v humanitných vedách vo všeobecnosti, sú pre výskumy zamerané na profesionálnych tlmočníkov a študentov filológie (pôvodne prekladateľstvo a tlmočníctvo) príznačné malé výskumné vzorky. Daný stav je podmienený viacerými faktormi. Na jednej strane je náročné získať reprezentatívne počty profesionálnych tlmočníkov pre výskumné účely. Dôvodom je najmä časová zaneprázdnenosť, nízka finančná odmena, či neochota participovať na akomkoľvek výskume. Na druhej strane máme síce k dispozícii väčšie skupiny študentov, tie je však potrebné diferencovať (filtrovať) pre výskum tlmočenia. Zvyčajne sú pre výskum, najmä konkrétnych tlmočnických zručností, vhodnejší študenti vyšších ročníkov. V tých sú počty často nižšie. Taktiež nie všetci študenti inklinujú k tlmočeniu, respektíve majú predpoklady pre kvalitný tlmočnický výkon. Väčšina študentov zvyčajne inklinuje k prekladaniu (pozri Djovčoš – Melicherčíková – Vilímek 2021; Melicherčíková 2016, 2017). Taktiež sa ukázalo, že je náročné získať čerstvých „motivovaných“ absolventov pre výskum. Vyššie uvedené skutočnosti vysvetľujú málopočetné výskumné vzorky profesionálnych tlmočníkov a študentov. Napriek určitým obmedzeniam, najmä veľkosti skupiny absolventov, vnímame našu vzorku ako relatívne postačujúcu na ilustráciu skúmaných aspektov. V prípade potreby by bolo možné zlúčiť skupinu študentov a absolventov, keďže z hľadiska štúdia je, zjednodušene povedané, medzi nimi rozdiel len jeden rok. Toto časové rozpätie zároveň môže ovplyvniť niektoré ich schopnosti a zručnosti.

Na ťažkosti spojené so získavaním väčších vzoriek študentov tlmočníctva a ich monitorovanie počas celého štúdia upozorňuje i Shaw (2011). Autorka si

uvedomuje aj zložitost' spolupráce s výskumníkmi z iných odborov (napríklad so psychológmi) pri realizácii interdisciplinárnych štúdií.

Dotazník motivácie k výkonu – LMI je síce časovo neobmedzený, ale vyplnenie 170 položiek môžeme vnímať ako časovo aj kognitívne náročnejšie v porovnaní s inými osobnostnými testami. Taktiež medzi jednotlivými dimenziami (konkrétne ich opisom a vysvetlením) môžeme identifikovať určité presahy, keďže tieto dimenzie možno priradiť k jednej z troch kategórií – sebaistota (nebojnosť, flexibilita, samostatnosť, preferencia obtiažnosti, dôvera v úspech, dominancia), ctižiadost' (cieľavedomosť, ochota učiť sa, súťaživosť, kompenzačné úsilie, angažovanosť, hrdosť na výkon, orientácia na status, flow) a sebakontrola (internalita, vytrvalosť, sebakontrola) (AMI, 2017).

Pri interpretácii výsledkov sme naše skupiny porovnávali so slovenskou štandardizačnou vzorkou. Uvedená vzorka pozostávala zo stredoškôľakov, vysokoškôľakov, zamestnancov a podnikateľov. V prípade viac diferencovanej vzorky, respektíve bližších informácií o druhu štúdia a profesie, by sme mohli dosiahnuť relevantnejšie zistenia.

Záver

Štúdia sa pokúsila porovnať vybrané aspekty (dimenzie) motivácie k výkonu medzi štyrmi menej početnými skupinami, ktoré spája príslušnosť k študijnému respektíve profesijnému odboru, konkrétne k tlmočeniu. Zaujímalo nás, či medzi porovnávanými skupinami existujú podobnosti a rozdiely a v ktorých aspektoch sa najvýraznejšie prejavujú. Uvedenú problematiku sme skúmali použitím psychologického nástroja, dotazníka motivácie k výkonu – LMI. Hoci uvedený dotazník má uplatnenie v niekoľkých výskumných oblastiach, viaceré z jeho 17 dimenzií sú príznačné pre štúdium filológie (so zameraním na preklad a tlmočenie) alebo pre prácu profesionálneho tlmočníka.

Vyhodnotené dáta naznačili, že medzi štyrmi skupinami existujú určité podobnosti, ale aj rozdiely. Vzájomná komparácia naznačila, že všetky štyri skupiny sú si veľmi podobné v dvoch dimenziách (ochota učiť sa a cieľavedomosť). Uvedené charakteristiky sú príznačné a potrebné pre študovaný odbor a pre vykonávanú

tlmočnícku profesiu. Z hľadiska rozdielnosti sa celkovo najvyššie priemerné hodnoty najčastejšie vyskytovali v skupine profesionálnych tlmočníkov s dlhšou praxou (viac ako 20 rokov). Svojimi odpoveďami dominovali až v šiestich dimenziách (vytrvalosť, dominancia, dôvera v úspech, internalita, preferencia obtiažnosti a samostatnosť). Celkovú prevahu v štyroch dimenziách (kompenzačné úsilie, hrdosť na výkon, sebakontrola, orientácia na status) si pripísali profesionálni tlmočníci s kratšou praxou (viac ako 6 ale menej ako 10 rokov). Tri dimenzie s najvyššími priemerami sme identifikovali medzi študentmi (angažovanosť, flow a nebojácnosť). Absolventi vykázali dve dimenzie s najvyššími priemerami (flexibilita a súťaživosť). Tieto zistenia, hoci sa týkajú len malej výskumnej vzorky, naznačujú súvislosť medzi dĺžkou praxe a jednotlivými dimenziami motivácie k výkonu, čím dlhšia prax v odbore, tým vyššie priemerné hodnoty. Súvislosť vidíme aj medzi dĺžkou praxe a dimenziami s nízkymi hodnotami (oblasti, ktoré možno ďalej rozvíjať). U profesionálov sa nevyskytovala ani jedna, u absolventov sme identifikovali dve dimenzie (dominancia a orientácia na status) s nízkymi priemernými hodnotami. Ukazuje sa, že čím je prax kratšia, tým existuje viac oblastí (nielen) motivácie k výkonu, ktoré možno ďalej rozvíjať. Okrem praxe zohráva dôležitú úlohu aj osobnosť výskumných subjektov.

Štúdia ponúka pohľad len na jednu osobnostnú charakteristiku. V budúcnosti bude potrebné doplniť dáta k ďalším osobnostným a kognitívnym charakteristikám, aby sme získali ucelenejší profil porovnávaných skupín a identifikovali potenciálne styčné a diferenciačné body.

LITERATÚRA

- AMI – *Achievement Motivation Inventory. Sample Report*. Hogrefe, 2017. Dostupné online: <https://www.hogrefe.com/uk/shop/achievement-motivation-inventory.html>.
- BONTEMPO, K. – NAPIER, J.: *Evaluating emotional stability as a predictor of interpreter competence and aptitude for interpreting*. In: *Interpreting*, 13, 2011, 1, pp 85-105.
- DJOVČOŠ, M. – MELICHERČÍKOVÁ, M. – VILÍMEK, V.: *Učebnica tlmočenia: skúsenosti a dôkazy*. Banská Bystrica: Belianum, 2021, 199 s.
- DODDS, J.: *On the aptitude of aptitude testing*. In: *The Interpreters' Newsletter*, 3, 1990, pp. 17-22

- HODÁKOVÁ, S.: *Motivational Structure and the Interpreter's Personality*. In: Changing paradigms and approaches in interpreter training: perspectives from Central Europe. New York: Routledge, 2021, pp. 185-208.
- HORVÁTH I. – KÁLMÁN, C.: *Motivational disposition of translation and interpreting graduates*. In: The Interpreter and Translator Trainer, 15, 2020, 3, pp. 287-305.
- MACNAMARA, B. et al.: *Domain-general cognitive abilities and simultaneous interpreting skill*. In: Interpreting, 13, 2011, 1, pp. 121-142.
- MELICHERČÍKOVÁ, M.: *Kognitívne charakteristiky a tlmočnický výkon: "Súvisia spolu?"*. Banská Bystrica: Belianum, 2017, 186 s.
- MELICHERČÍKOVÁ, M.: *Obsahuje profil začínajúcich študentov OPT znaky hybridnosti?* In: Preklad a tlmočenie 12: hybridita a kreolizácia v preklade a translatológii. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 283-298.
- MELICHERČÍKOVÁ, M. – DOVE, E.: *Interpreter trainees' performance – motivation, quality and assessment (an empirical study)*. In: Changing paradigms and approaches in interpreter training: perspectives from Central Europe. New York: Routledge, 2021, pp. 209-228.
- Pašková, L.: *Výkonová motivácia*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2008, 93 s.
- ROSIERS, A. et al.: *A story of attitudes and aptitudes? Investigating individual difference variables within the context of interpreting*. In: Interpreting, 13, 2011, 1, pp. 53-69.
- SCHULER, H. et al.: *Dotazník motivácie k výkonu – LMI*. Praha: Hogrefe – Testcentrum, 2011, 104 s.
- SCHWEDA NICHOLSON, N.: *Personality characteristics of interpreter trainees: The Myers-Briggs Type Indicator (MBTI)*. In: The Interpreters' Newsletter, 13, 2005, pp. 109-142.
- SHAW, S.: *Cognitive and motivational contributors to aptitude: A study of spoken and signed language interpreting students*. In: Interpreting, 13, 2011, 1, pp. 70-84.
- SHAW, S. et al.: *Measurement of cognitive and personality traits in determining aptitude of spoken and signed language interpreting students*. In: Proceedings of the 16th National Convention of the Conference of Interpreter Trainers: Putting the Pieces Together: A Collaborative Approach to Educational Excellence. Conference of Interpreter Trainers. 2008, pp. 91-109.
- TIMAROVÁ, Š. – SALAETS, H.: *Learning styles, motivation and cognitive flexibility in interpreter training: self-selection and aptitude*. In: Interpreting, 13, 2011, 1, pp. 31-52.
- WU, Z.: *Towards understanding interpreter trainees' (de)motivation: An exploratory study*. In: Translation & Interpreting, 8, 2016, 2, pp. 13-25.

ACCESSIBLE SUMMARY

The paper attempts to compare performance motivation among four groups (professional interpreters with longer and shorter experience, interpreting trainees and graduates). The main objective was to identify similarities and differences between the groups compared by using a psychological instrument, the Achievement Motivation Inventory – LMI. The data indicated that there are some similarities but also differences between the four groups. The inter-group comparison indicated that all four groups are very similar in two scales (eagerness to learn and goal setting). In terms of differences, overall, the highest mean scores were most often found in the group of professional interpreters with longer

experience (more than 20 years). They dominated in six scales (persistence, dominance, confidence in success, internality, preference for difficult tasks, and independence). Professional interpreters with shorter experience (6 to 10 years) scored highest in four scales (compensatory effort, pride in productivity, self-control, and status orientation). The three scales with the highest means were identified among trainees (engagement, flow, and fearlessness). Graduates reported the two scales with the highest means (flexibility and competitiveness). These findings, although they only apply to a small research sample, suggest an association between the length of experience and performance motivation scales, the longer the experience in the field, the higher the mean values. In addition to experience, the personality of the research subjects also plays an important role.

Štúdia vznikla v rámci riešenia projektu VEGA 1/0202/21: Reflexia kognitívnych a osobnostných charakteristík v tlmočníckom výkone študentov PaT a profesionálov v reálnom a virtuálnom prostredí.

ŠPECIFIKÁ DIPLOMATICKÉHO TLMOČENIA V NOVOVEKU (1492 - 1914)

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.76-91>

Lizaveta Madej

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Bratislava

lizaveta.madej@uniba.sk

ABSTRACT

DIPLOMATIC INTERPRETING SPECIFICS IN MODERN AGE (1492-1914)

The subject of this study is diplomatic interpreting and its specifics within the modern era (1492 – 1914). One objective is to identify and analyse the specifics of the communication environment, tasks and status of interpreters in Europe and other continents, and to emphasise the influence of time and space determinants on diplomatic interpreting development. Another objective is to point out the long process of both the professionalization and institutionalisation of this activity. Description of the continuously changing characteristics of diplomatic interpreting is applied to define the events that influenced it the most as well as the factors that had mostly contributed to its current features (e.g. establishing interpreting academies and schools, establishing court interpreters offices and secretariats, etc.). The aim of this study is to provide as much factual illustrative evidence as possible about the importance and frequency of interpretation within diplomatic and high political circles already in the era of modern imperia, and to convince both professionals and public how exceptional diplomatic interpreting is as one of the oldest types of interpretation. Special attention is paid to distinctive features diplomatic interpreting bears. They were formed several centuries; some have retained their authentic form, some have been modified (stationary, bipartite, exclusivity etc.). The third objective is to emphasise the diversity of diplomatic interpreting history to highlight the number of progressive changes that have occurred during its development. Thus, diplomatic interpreting can be defined as a distinctive, specific complex of situations.

KEY WORDS

diplomatic interpreting, history of interpreting, foreign research in interpreting, Modern Age interpreting

Úvod

Podobne ako diplomacia samotná aj diplomatické tlmočenie má históriu starú ako ľudstvo. Všadeprítomnosť tlmočníkov v rôznych spoločensko-politických kontextoch hovorí o význame jazykovej plurality v predmodernom imperiálnom

svete. Viaceré archívne záznamy a archeologické artefakty nasvedčujú, že už v staroveku vodcom kmeňov a panovníkom prvých štátnych útvarov slúžilo tlmočenie na eliminovanie komunikačných prekážok a dosahovanie politických, diplomatických a obchodných cieľov (Gehman, 1914; Hermann, 1956/2002; Roland, 1999; Lewis, 2004). Na začiatku diplomatické tlmočenie vnímali ako polyfunkčnú formu mediácie, ktorej hlavným dištinktívnym znakom bolo zlúčenie diplomatických, administratívnych či právnych úloh vykonávaných pre suveréna. Až do 15. storočia sprevádzali tlmočníci svojich panovníkov aj na bojisku, v dôsledku čoho takmer nebolo možné presne určiť hranicu medzi diplomatickým a vojenským tlmočením (1). Rovnako sféra obchodných vzťahov vždy tesne súvisela s diplomaciou, a preto práve tlmočníkov poverovali vyjednávacími obchodnými misiami. Postupne však oficiálne tlmočenie získalo formát profesie s presne určenou charakteristikou, náplňou práce a podmienkami výkonu, a tlmočník tým v rámci pracovnoprávných vzťahov nadobudol aj svoje prvé práva. Profesionalizácia diplomatického tlmočenia trvala niekoľko storočí a tento proces bol sprevádzaný a podporovaný najmä zakladaním tlmočnických školiacich stredísk a univerzít, zriaďovaním sekretariátov a odborov tlmočenia pri rezortoch diplomacie, rozvojom vedy a výskumu v oblasti translatológie, ako aj konkrétnymi príbehmi jednotlivcov – nadaných diplomatických tlmočníkov, ktorí spolu s významnými osobnosťami tvorili históriu (Roland, 1999, s. 157 – 174).

Dôvodom, pre ktorý tlmočenie nazývame diplomatickým napriek jeho dobovej rôznorodosti, je najmä charakteristika komunikačnej situácie a sociálneho statusu rečníkov. Z inštitucionality komunikačného kontextu, ktorou je podmienený aj základný cieľ ranej podoby diplomatického tlmočenia, a to oddaná služba panovníkovi a jeho záujmom, plynie aj špecifickosť náplne práce tlmočníka spočívajúca v kombinovaní translačnej činnosti a diplomatických, zmierovateľských, vyjednávacích a ďalších funkcií, ktoré predstavíme ďalej v článku. Diplomatickým tlmočením v historickom kontexte teda nazývame sprostredkovanie oficiálnej komunikácie medzi najvplyvnejšími ľuďmi štátu – panovníkmi. Rovnako sem zaradíme mediáciu medzi panovníkmi a ich podriadenými, resp. podriadenými národmi. Vzhľadom na to, že teritoriálna či autoritatívna expanzia patrila medzi kľúčové úlohy predmoderných vládcov a bola

neoddeliteľnou súčasťou spôsobu riadenia štátu a diplomacie, diplomatické tlmočenie zahrňovalo aj prvky vojenského tlmočenia v dnešnom chápaní tohto pojmu.

Za začiatok novoveku sa tradične považuje rok 1492, keď Krištof Kolumbus objavil Ameriku. V Európe sa týmto rokom začína nielen obdobie zámorských objavov, ale aj zlatý vek tlmočenia (Santoyo, 2013, s. 39). Hoci začiatok 16. storočia je zaujímavý aj z hľadiska medzietnickej dynamiky, práve španielske objavenie a kolonizácia Strednej a Južnej Ameriky bolo jedným z kľúčových faktorov pre vývin a zmenu statusu tlmočenia v Európe. Vzhľadom na to, že „historici tlmočenia v Európe za dva kľúčové regionálne body v období raného novoveku považujú Španielsko a Osmanskú ríšu“ (Pöchhacker, 2016, s. 153) (2), aj my sa pri výskume diplomatického tlmočenia najprv pozrieme na územie týchto dvoch štátov.

Táto štúdia vznikla v rámci výskumu diplomatického tlmočenia ako osobitného druhu ústnej translácie. Jej cieľom je nahliadnuť do dejín tlmočenia (konkrétne do obdobia novoveku) a zistiť, či je pri špecifikácii dnešného diplomatického tlmočenia možné uvažovať o jeho kontinuálnom historickom vývoji, v dôsledku ktorého sa profesionalizovalo a inštitucionalizovalo. Rovnako je cieľom určiť, ktoré dištinkatívne prvky predošlých podôb diplomatického tlmočenia sa zachovali v dnešnej charakteristike. Na realizáciu stanoveného cieľa bola použitá metóda štúdia (predovšetkým zahraničnej) odbornej literatúry, v rámci ktorej sme najprv akumulovali údaje súvisiace s problematikou, vytriedili si ich, spracovali a kompilovali s cieľom vyvodiť vlastné závery odpovedajúce na otázky položené v cieľovom zadaní. Takéto spracovanie zahraničnej odbornej literatúry považujeme za prínosné jednak z dôvodu, že mnohé výskumy západných autorov týkajúce sa dejín tlmočenia nie sú na Slovensku známe, rozšírené alebo je k nim obmedzený, resp. spoplatnený prístup, a jednak preto, že nateraz nevidujeme žiadnu slovenskú štúdiu, ktorá by sa venovala charakteristike diplomatického tlmočenia v skorších historických obdobiach. Hodnota vybraných výskumov spočíva predovšetkým v analytickom spracovaní výsledkov práce s archívnou dokumentáciou rôznych krajín sveta, ku ktorej majú slovenskí vedci mimoriadne sťažený prístup. Štúdiom a analýzou sekundárnej literatúry sme dospeli k záverom, ktoré dokázali aktuálnosť nášho výskumu a nevyhnutnosť sa ním zaoberať, pretože potvrdili výnimočnosť

diplomatického tlmočenia, jeho špecifickosť a unikátnu genézu. Bohatá historiografia diplomatického tlmočenia ho legitimizuje ako samostatný druh tlmočenia.

Diplomatické tlmočenie v Španielsku a Osmanskej ríši

„Dějiny tomu chtěly, aby se **Španělé**, kteří právě vyhnali Araby a Židy z Pyrenejského poloostrova, dostali pro změnu do kontaktu s širokou škálou domorodých jazyků v Americe, později i v Asii, jež přispěly k nevídanému rozkvětu tlumočnického remesla“ (Santoyo, 2013, s. 39). Vzhľadom na to, že Európania, ktorí prišli na územie Ameriky, Ázie či Afriky, neovládali tamojšiu reč a počet domácich obyvateľov vždy značne presahoval počet kolonizátorov, tlmočenie sa v procese kolonizácie nových kontinentov nielen zviditeľnilo, ale aj dostalo nový rozmer.

Prvú cestu do Nového sveta Krištof Kolumbus absolvoval s tlmočníkom, ktorého jazyková kombinácia mu pri komunikácii s domorodými obyvateľmi nepomohla. Neznalosť reči domorodcov a neschopnosť sa s nimi dohodnúť priviedla k zajatiu a únosu miestneho obyvateľstva (tzv. jazykov) do Španielska s cieľom, aby sa tam naučili španielčinu a boli schopní sprostredkovať komunikáciu (Baigorri-Jalón, 2015, s. 397). Keď sa však ukázalo, že takýto spôsob odstránenia jazykovej bariéry je nefunkčný, keďže väčšinou utrpí fiasko, začali Španieli serióznejšie pristupovať k otázke tlmočenia. Napríklad, v období rokov 1529 až 1630 prijala španielska koruna 14 zákonov, ktorými upravovala činnosť jazykov, ich profesionálne práva a povinnosti, spôsoby zaručenia nestrannosti a nezáujatosti tlmočenia, pravidlá komunikácie s kolonizátormi a i. (Santoyo, 2013, s. 41).

Popri oddanom slúžení conquistádorom sa tlmočníci aktívne angažovali aj pri riadení španielskeho koloniálneho impéria. „Dvomi základnými piliermi zahraničnej politiky Španielska v 16. storočí boli vojna a diplomacia“ (Baigorri-Jalón, 2015, s. 395). Povinnými aktérmi jednej aj druhej sféry sa stali oficiálni tlmočníci. Prostredníctvom vojen si španielska koruna zachovávala právo na habsburské dedičstvo a chránila rímskokatolíckych kresťanov pred Osmanskou ríšou. Multikultúrny charakter armád si preto vyžadoval prítomnosť vzdelaných tlmočníkov ako komunikačného nástroja. Oficiálnych tlmočníkov „využívali aj na

prenasledovanie nekatolíckych kresťanov alebo ako mediátorov pri sporoch o práve užívania pôdy na bývalých moslimských územiach“ (Baigorri-Jalón, 2015, s. 395).

V dôsledku intenzívnych medzištátnych vzťahov a impulzu zo strany katolíckych monarchov sa v 16. storočí stala očividnou potreba jazykovej mediácie aj medzi novovznikajúcimi modernými štátmi. Angažovanosť tlmočníkov na multikultúrnej domácej politickej scéne a v diplomacii viedla k tomu, že Španielsko, ktoré malo v západnej Európe výraznú politickú nadvládu, vytvorilo unikátny štátny systém lingvistického zabezpečenia, ktorý je funkčný dodnes. V roku 1527 španielsky kráľ Karol I. založil Sekretariát tlmočenia jazykov (špan. *Secretaría de Interpretación de Lenguas*) – pomocný orgán Štátnej rady (špan. *Consejo de Estado*), ktorého úlohou bolo zabezpečovať preklady a tlmočenie. Sekretariát vznikol na základe kráľovského certifikátu a na jeho čelo sa postavil známy polyglot Diego Gracián (Mattingly, 1970, s. 59). Do náplne práce sekretariátu spadali najmä preklady a tlmočenie z latinského, gréckeho, francúzskeho, talianskeho, portugalského, zriedkavo aj nemeckého či flámskeho jazyka, ako aj jazyková úprava oficiálnych štátnych dokumentov či hľadanie externých prekladateľov a tlmočníkov pre malé jazyky. Sekretariát pokrýval preklad dokumentov pre všetky štátne úrady, ktoré do kancelárie prichádzali s poznámkou *ex officio* a mali charakter dôverných listín. Preklady a tlmočenie zabezpečovali predovšetkým pre Štátnu radu, Kastílsku radu, Inkvizičnú radu, Finančnú radu a i., ktoré mali postavenie ministerstiev. Za každý vyhotovený preklad sekretariát vystavoval vyúčtovanie, čo bolo jeho hlavným zdrojom príjmov (Cáceres, 2004, s. 611).

Pre oficiálne tlmočenie malo veľký význam zriadenie orientálnej školy pre mladých Španielov v Konštantínopole (tzv. *Jóvenes de lenguas*) (Cáceres, 2004, s. 620). Škola napodobňovala systém, vytvorený viedenským a francúzskym dvorom, keď „s cieľom rozvíjať kontakty s Tureckom posielali [dvory] na Blízky východ mladých chlapcov, tzv. Sprachknaben alebo Enfants de langue“ (Vertanová a kol., 2015, s. 15). Tí sa tam mali naučiť jazyk a oboznámiť sa s kultúrou danej oblasti, aby potom pôsobili ako tlmočníci (Mügllová, 2009, s. 91). Španieli však do tejto školy vkladali viac než štúdium jazyka – študentov učili aj diplomatické umenie. Po absolvovaní štúdia posielali tlmočníkov na zahraničné diplomatické zastupiteľstvá, čím sa začínala aj ich diplomatická kariérna cesta. V roku 1870 bol dokonca prijatý

zákon, ktorý upravoval príležitosti tlmočníkov pri budovaní diplomatickej a konzulárnej kariéry (Cáceres, 2004, s. 624).

Pozoruhodný vývoj malo diplomatické tlmočenie aj v **Osmanskej ríši**. V 16. a 17. storočí dosiahli Turci výrazné znásobenie politického vplyvu v Európe. Vzhľadom na to, že Vysoká porta mnohonárodného a multilingválneho konglomerátu uprednostňovala komunikáciu v materinskom jazyku, a nie v lingua franca, ktorou v tom čase bola francúzština a latinčina, museli európske krajiny využívať služby tlmočníkov alebo dragomanov (Rothman, 2015, s. 121).

Zdôrazníme aj to, že od stredoveku po novovek obsah pojmu dragoman prešiel určitými zmenami. Kým v stredoveku dragomanmi všeobecne nazývali oficiálnych tlmočníkov, ktorí plnili aj diplomatické, politické či obchodné úlohy, v novoveku dragomanov spájali s tlmočníkmi orientálnych jazykov – arabčiny, turečtiny a perzštiny (Rothman, 2015, s. 121). Išlo teda o tlmočníkov medzi blízkovýchodnými a európskymi štátmi, ktorí okrem tlmočenia boli poverovaní aj diplomatickými úlohami. Na rozdiel od iných veľmocí, kde na získanie prístupu k vládcovi zahraničným veľvyslancom stačilo, aby ovládali miestny jazyk, Osmanská ríša vylúčila možnosť priamej komunikácie a za každých okolností vyžadovala prítomnosť dragomanov. Dragomani preto pôsobili buď ako zamestnanci Vysokej porty, alebo tlmočníci diplomatických a obchodných zastupiteľstiev cudzích štátov.

Podľa pôvodne benátskej praxe (2) viaceré európske štáty začali pripravovať vlastných spoľahlivých tlmočníkov v snahe sa vyhnúť dvorným dragomanom Osmanskej ríše, ktorých považovali za nestranných a nedôveryhodných. Išlo o mladých ľudí nazývaných *jeunes de langues*, ktorých Francúzsko, Habsburská monarchia a Španielsko (o ktorom sme písali vyššie) posielali na svoje veľvyslanectvá do Konštantínopola, aby sa tam naučili turecký jazyk alebo sa v ňom zdokonalili. Boli pripravovaní na pôsobenie v diplomatických službách Osmanskej ríše, resp. iných území východného Stredomoria. Cieľom tohto inštitútu bolo pripraviť vysokokvalifikovaných diplomatických tlmočníkov, verných a oddaných svojim zamestnávateľom. Okrem získania lingvistických vedomostí sa budúci tlmočníci mali naučiť pravidlá diplomatického protokolu založeného na mediteránnej elitnej dvornej kultúre. Dragomani pôsobiaci na veľvyslanectvách cudzích štátov mali podľa osmanských zákonov špeciálny status *beratli* (t.j. držiteľia

patentu) a ich množstvo bolo prísne obmedzené. Mená tlmočníkov odobrovala Vysoká porta. Títo dragomani mali aj výsadné práva, ktoré presne vymedzovalo znenie charty vydávanej sultánom zahraničnému štátu (Rothman, 2015, s. 217 – 220).

Špecifikom práce dragomanov, ktorí slúžili nie veľvyslanectvám, ale priamo Vysokej porte alebo Divánu, bola výrazná mobilita a dislokácia v rámci oficiálnych kancelárií ríše. Náplň práce spočívala v „tlmočení diplomatických rokovaní, preklade obchodnej a politickej korešpondencie, plnení úloh mediátora v diplomatických misiách vyslaných do Osmanskej ríše, riešení sporov medzi sultánom, resp. veľkovezírom a zahraničnými veľvyslancami“ (Muchamedžanov, elektronický zdroj).

Vzhľadom na to, že „osmanskí Turci len zriedkavo ovládali cudzie jazyky, väčšinu dvorných dragomanov, resp. dragomanov Porty tvorili cudzinci kresťanského pôvodu – Maďari, Rakúšania či Poliaci“ (Bosworth, 2000, s. 236-238) a od druhej polovice 17. storočia – najmä etnickí Gréci z oblasti Fanar (v Konštantínopole), prezývaní fanariotmi. Práve fanarioti počas dvoch nasledujúcich storočí obsadzovali post Veľkého dragomana, nazývaného aj ako Dragoman Vysokej porty, ktorý vznikol v roku 1661. Veľký dragoman bol „vedúcim tlmočníkom osmanskej vlády a de facto aj zástupcom ministra zahraničných vecí (Bosworth, 2000, s. 236 – 238). Funkcia Veľkého dragomana bola pre nemuslimských obyvateľov ríše najvyššou dostupnou štátnou funkciou, s ktorou súviselo aj množstvo výsad a privilégií. Veľký dragoman (ako aj jeho synovia či 20 najbližší ľudia) bol oslobodený od platenia daní a colných poplatkov, požíval imunitu voči súdnemu konaniu na všetkých súdoch s výnimkou Súdu veľkovezíra, mohol sa obliekať do kaftanov oficiálnych zástupcov ríše a nosiť kožušinu z hranostajov, ako aj jazdiť na koni. Zárobok Veľkého dragomana predstavoval 47 000 kuruş ročne (Vakalopoulos, 1973, elektronický zdroj). Úspech tejto funkcie vyústil v roku 1701 k založeniu inštitútu Dragomanu flotily, ktorý v kariérom rebríčku predchádzal funkcii Veľkého dragomana. Po roku 1711 viacerí bývalí Veľkí dragomani alebo Dragomani flotily získali titul kniežata, vojvodu alebo hospodára Podunajských kniežatstiev.

Inštitút Veľkého dragomana existoval do roku 1822 poznamenaný gréckou revolúciou. Po tom, ako vtedajšieho Dragomana Vysokej porty Konštantína Mourouzisa popravili a jeho nástupcu Stavrakiho Aristarchiho poslali do vyhnanstva, vznikol v Osmanskej ríši nový inštitút – Prekladateľské byro, do ktorého prijímali už len moslimských Turkov ovládajúcich cudzie jazyky (Bosworth, 2000, s. 236 – 238; Phillio, 2001, elektronický zdroj).

Diplomatické tlmočenie v habsburskej monarchii

Na území ďalšieho mnohonárodného európskeho štátu – **habsburskej monarchie** – „zohrali oficiálni tlmočníci dôležitú úlohu najmä pri dosiahnutí konsenzu v zložitom systéme politických, konfesijných, právnych, ceremoniálnych a čoraz častejšie aj národných záujmov“ (Wolf, 2015, s. 175). Viedenský dvor sa v priebehu niekoľkých storočí považoval za stredobod medzi Východom a Západom, v dôsledku čoho boli medzikultúrne, obchodné a diplomatické kontakty častým a rozšíreným javom. V období rokov 1541 až 1884 dvor preto zamestnával viacerých tlmočníkov z tureckého, ruského, poľského, španielskeho, maďarského, švédskeho, anglického jazyka (Reiter, 2013, s. 208).

Vernosť habsburskej rodine, vzdanie sa neutrality a uznávaný sociálny status patrili medzi zásadné kritériá výberu dvorného tlmočníka. Očakávalo sa, že vo vzťahu k monarchii budú vždy lojálni a získané spôsoby správania sa v spoločnosti im umožnia vykonávať popri tlmočení aj iné úlohy, napríklad, sprevádzať diplomatické návštevy prichádzajúce z Konštantínopola. Náplň práce dvorných tlmočníkov tohto obdobia spočívala najmä v zabezpečení komunikácie s Osmanskou ríšou, keďže dlhé stáročia dve veľmoci čelili sérii geopolitických, diplomatických či konfesijných konfliktov. S cieľom eliminovať nedostatok tureckých tlmočníkov začala habsburská monarchia v roku 1578 posilať do Konštantínopola mladých chlapcov vo veku od 10 do 16 rokov, ktorí po návrate do Viedne pôsobili ako učitelia turečtiny a dvorní tlmočníci. „Tento titul sa v druhej polovici 18. storočia presadil ako služobná hodnosť pre absolventov Orientálnej akadémie, ktorú v roku 1754 založila Mária Terézia. Titul predstavoval hierarchicky vyšší stupeň v porovnaní s označením tlmočnícky adjunkt, ktorý používali mladí úradníci vyškolení v

orientálnych jazykoch“ (Müglová, 2009, s. 91). Okrem tureckého jazyka prednášali v akadémii aj zemepis, dejiny, právo, literatúru, katolícke náboženstvo či prírodovedu. Neskôr študijný program rozšírili o výučbu francúzštiny, taliančiny, novej gréčtiny, arabčiny a perzštiny (Petritsch, 2004, s. 499). Absolventi akadémie pôsobili ako tlmočníci, diplomati alebo vedci.

Organizačná štruktúra Viedenského dvora umožňovala postupnú integráciu tlmočníkov do štátnej služby. Na získanie titulu dvorný tlmočník však museli byť vymenovaní cisárskym výnosom. Dvorní tlmočníci dostávali priemerný plat štátneho úradníka a mali určité výhody v podobe cenných darov, peňažných príspevkov či šľachtického titulu (Wolf, 2015, s. 175 – 176).

Diplomatické tlmočenie v Ruskom cárstve

Inštitút dvorných alebo diplomatických tlmočníkov poznalo aj **Ruské cárstvo**. Pre nadväzovanie a udržiavanie diplomatických vzťahov s európskymi krajinami a hordou na prelome 15. a 16. storočia vzniklo neďaleko Moskvy v Zamoskvorečí samostatné osídlenie cárskych tlmočníkov známe ako *Tolmačevskaja sloboda* (dosl. Osídlenie tlmočníkov). Títo tolmači, ktorí spravidla neboli polyglotmi a ovládali len jeden cudzí jazyk – tatárčinu, gréčtinu, latinčinu alebo iné, mali relatívne veľké zastúpenie a boli cudzieho pôvodu (Drozdov, 2012, s. 139).

Keď v dôsledku expanzie svojich zahraničnopolitických aktivít založila Moskovská Rus tzv. *Posol'skij prikaz* (1549) – ústredný vládny orgán na reguláciu diplomatických stykov, mnohí z tlmočníkov Tolmačevskej slobody sa stali jeho oficiálnymi zamestnancami. Išlo o štátny úrad, ktorého „agenda spočívala v riešení zahraničných otázok, recipročnej výmene zajatcov, riadení jednotlivých juhovýchodných území a plnení množstva administratívnych úloh“ (Burlyay a kol., 2015, s. 363). Okrem tlmočníkov Tolmačevskej slobody do zamestnania taktiež prijímali cudzincov alebo oslobodených ruských zajatcov, ktorí sa v zajatí naučili cudzí jazyk. V rokoch 1549 až 1570 tu pracovalo 22 prekladateľov a 17 tlmočníkov z gréčtiny, latinčiny, švédčiny, holandčiny, angličtiny, taliančiny, arménčiny, tatárčiny, turečtiny, kalmyčtiny, nogajčiny, perzštiny a mongolčiny (Burlyay a kol., 2015, s. 364).

Po tom, ako bol v 17. storočí zaznamenaný prudký nárast medzinárodného vplyvu Moskovskej Rusi, náplň práce a podmienky prijatia tlmočníkov do Posol'ského prikazu sa výrazne zmenili. Stať sa oficiálnym tolmačom odteraz mohli len tí adepti, ktorí ovládali aspoň dva cudzie jazyky, úspešne absolvovali jazykovú skúšku, zložili sľub do rúk cára a od roku 1646 aj vyznávali pravoslávne náboženstvo, resp. do pravoslávia konvertovali. V období rokov 1645 až 1682 prikaz zamestnával 84 prekladateľov a 185 tlmočníkov. Vzhľadom na to, že odteraz tento vládny orgán zodpovedal za celkové riadenie zahraničnej politiky a diplomacie krajiny, pripravoval ruské diplomatické misie do zahraničia, a zahraničné misie iných štátov prijímal v Rusku, podpisoval medzinárodné zmluvy a dohody, zabezpečoval bilaterálne rokovania a i. (Belokurov, 1906, s. 131 – 136, 145, 147 – 148). Tolmači a prekladatelia sa stali jeho neoddeliteľnou súčasťou a fungovali v rámci osobitného oddelenia. Ich význam rástol rovnako prudko, ako rástol aj význam ruskej diplomacie. Oficiálnych tlmočníkov Posol'ského prikazu spolu s diplomatickými pracovníkmi posielali do zahraničia ako členov stálych diplomatických misií, na domácej pôde sa tlmočníci zúčastňovali rokovaní so zástupcami iných krajín, pôsobili ako kuriéri diplomatickej korešpondencie, radcovia a i.

Postupne príprave budúcich diplomatických tlmočníkov začali venovať viac profesionálnej pozornosti a finančných prostriedkov. „Išlo najmä o prípravu bojarských detí, ktoré posielali do zahraničia, aby sa tam naučili cudzí jazyk, oboznámili sa so spoločenskou etiketou danej krajiny, jej tradíciami, zvykmi či kultúrnymi špecifikami. Moskovská Rus preto patrila do krátkeho zoznamu krajín investujúcich do výchovy a vzdelávania budúcich diplomatov, prekladateľov a tlmočníkov“ (Lebedeva, 2019, s. 5).

V roku 1720 v rámci reforiem Petra I. Posol'skij prikaz nahradilo Kolégium zahraničných vecí (Rogožin, 1999, s. 366). O vývoji diplomatického, resp. dvorného tlmočenia v 18. storočí však vieme veľmi málo. Peter I. neovládal cudzie jazyky, vrátane francúzštiny – základného jazyka diplomacie a vtedajšej lingua franca, a preto ho na zahraničných cestách vždy sprevádzala ruská aristokracia, ktorá mu pomáhala s tlmočením. Vzhľadom na to, že k bontónu vtedajšej aristokracie patrilo aj ovládanie cudzích jazykov a predstavitelia práve tejto a výlučne tejto spoločenskej

vrstvy mohli obsadzovať diplomatické posty, potreba oficiálnych diplomatických tlmočníkov v rámci Kolégia zahraničných vecí až do prvej svetovej vojny bola minimálna. Mená, úlohy a podmienky práce dvorných tlmočníkov 18. st. v Rusku preto takmer nepoznáme.

Diplomatické tlmočenie v Japonsku a Kórei

Situácia na Blízkom východe v období novoveku vyzerala podobne, vzhľadom na to, že už aj tam určitú dobu existoval inštitút dvorných, resp. oficiálnych tlmočníkov. V **Japonsku** za vlády dynastie Edo (1603-1867) boli tlmočníci z portugalčiny, čínštiny a holandčiny oficiálnymi štátnymi úradníkmi, ktorí v závislosti od pracovného umiestnenia aj vlastných zásluh dostávali aj titul. Pôsobili okrem diplomacie aj v oblasti obchodu. Holandských tlmočníkov (tzv. Oranda tsuji) dokonca využívali ako informátorov ústredných vládnych orgánov: prinášali japonským vládcom informácie o dianí v zahraničí, vrátane najnovších poznatkov z vedy, techniky či kultúry (Takeda, 2015, s. 215 – 216).

V susednej **Kórei** inštitút dvorného tlmočníka bol podporovaný aj tlmočnickou školou Sayogwon, ktorej zameranie však malo relatívne úzky profil (čínština, mongolčina, japončina, džurdženština). Odkedy sa Kórea otvorila pre nadviazanie stykov so západnými štátmi (v 19. storočí), dvor dynastie Čoson bol schopný zabezpečiť tlmočenie do západných jazykov iba pomocou pilotáže cez čínsky alebo japonský jazyk. V tejto súvislosti v roku 1883 bola otvorená prvá moderná škola anglického jazyka, ktorá slúžila aj na profesionálnu prípravu tlmočníkov. Neskôr podobné školy boli založené zvlášť pre japonských, francúzskych, ruských, čínskych a nemeckých oficiálnych tlmočníkov, avšak mali krátku existenciu, a síce do roku 1911, keď sa začalo tzv. obdobie japonskej koloniálnej nadvlády (Hui, 2015, s. 228).

Atavizmy minulosti v dnešnej podobe diplomatického tlmočenia

Vzhľadom na to, že je táto štúdia súčasťou komplexnejšieho výskumu venovaného dejinám diplomatického tlmočenia, o ktorých už boli publikované vedecké a odborné články, dovoľme si v rámci širšieho historického kontextu opakovane

zdôrazniť, aké vlastnosti dnešnej podoby diplomatického tlmočenia vznikli v dávnej minulosti (vrátane novoveku) a zachovali sa dodnes (4).

Súčasná podoba diplomatického tlmočenia vo svete nie je homogénna a líši sa v závislosti od geografickej príslušnosti. Najčastejšie pod diplomatickým tlmočením chápeme *konzekutívne tlmočenie pre politických predstaviteľov štátu a diplomatov, ktoré sa môže realizovať tak v podobe vysokej konzekutívy, ako aj v podobe styčnej konzekutívy (liaison) a jeho cieľom je presný a korektný transfer informácií štátneho, politického alebo medzinárodného významu*. Túto definíciu diplomatického tlmočenia je možné rozšíriť aj o ďalšie dištinktívne vlastnosti, ktoré sa však zachovali len v jednotlivých podobách diplomatického tlmočenia ako atavizmy ďalekej minulosti.

Stacionárnosť je vlastnosť, ktorá sa z obdobia predmoderných civilizácií zachovala v súčasnej podobe diplomatického tlmočenia napríklad v Rusku, Číne, Kórei či Španielsku. Ide o taký spôsob organizácie spolupráce zadávateľa tlmočenia (štátu, diplomatov, oficiálnych zahraničných predstaviteľov a i.) a tlmočníka, keď je posledne menovaný súčasťou vnútorných štruktúr štátnej správy – najčastejšie rezortu zahraničných vecí (Setton, Dawrant, 2016, s. 29). Diplomatickí tlmočníci boli internými zamestnancami oficiálnych útvarov zriadených pri cisárskych a kráľovských dvoroch už od čias starovekých civilizácií. Neskôr, v období stredoveku, dokonca vznikol inštitút tzv. dvorných tlmočníkov, populárny najmä v Byzancii, Číne, Kórei, starých afrických ríšach (dnes Ghana, Mali, Zimbabwe) a i. (Pöchhacker, 2015, s. 51). V novoveku sa dvorní tlmočníci stali takmer neoddeliteľnou súčasťou administratívneho aparátu veľkých štátnych útvarov (Osmanská ríša, Ruské cárstvo, habsburská monarchia a i.). Zámerom tohto inštitútu bolo predovšetkým zabezpečiť si spoľahlivého a oddaného tlmočníka, ktorý zásadu tlmočnickej neutrality dodržiaval len sporadicky a ktorý musel byť naklonený svojmu zamestnávateľovi.

Bipartita diplomatického tlmočenia predpokladá účasť dvoch tlmočníkov pri oficiálnych bilaterálnych rokovaníach. Podľa diplomatického protokolu viacerých krajín sveta tlmočí diplomatický tlmočník do jazyka druhej strany iba to, čo povedali osoby na jeho strane (Setton, Dawrant, 2016, s. 31). Často sú rokujúce strany obozretné pri spoliehaní sa na tlmočníka druhej strany, najmä ak ide o dôverné

stretnutia vysokopostavených osôb. Táto obozretnosť a podozrievavosť rovnako má svoje historické odôvodnenie, o ktorom sme písali vyššie.

Exkluzivita diplomatického tlmočníka vyplýva z vyššie spomínanej stacionárnosti a znamená príslušnosť tlmočníka tej rokujúcej strane, pre ktorú pracuje. Rovnako ide o prežitok minulosti. Výraznou vlastnosťou exkluzivity prirodzene je aj zníženie miery nestrannosti, nezaujatosti a neutrality tlmočníka, keďže je prezentovaný ako súčasť len jednej zo strán-participantov. "Diplomatickí tlmočníci (podobne ako vojenský tlmočníci a "in-house" tlmočníci) nie sú neutrálnou nezaujatou tretou stranou a ich príslušnosť je presne daná" (Setton, Dawrant, 2016, s. 29).

Za atavizmy minulosti považujeme aj vnímanie funkcie diplomatického tlmočníka ako vstupnej brány do diplomacie (Rusko, Nemecko, Čína, Kórea), väčšiu slobodu tlmočníka s možnosťou zasahovania do východiskového textu (Rusko, Čína) alebo povinnosť tlmočníkov pripravovať reporty po realizovaných rokovaníach (Rusko, Čína, Španielsko, Francúzsko). Predmoderné pomery a určité spoločenské kanóny tak sformovali základňu pre ďalší vývoj diplomatického tlmočenia ako špecifického druhu ústnej translácie (Madej, 2021, s. 252 – 253).

Záver

O statuse novovekých diplomatických tlmočníkov môžeme bez ohľadu na teritoriálny determinant povedať, že bol sociálne vyšší a rešpektovanejší, než v predchádzajúcich historických obdobiach. Nielen tlmočenie samotné, ale aj tlmočníci nadobudli určité spoločnosťou uznávané miesto v rebríčku potrebných profesií. Mená tlmočníkov sa čoraz častejšie objavujú v archívnych záznamoch, tlmočnicke povolanie sa upravuje národnou legislatívou a tlmočníci majú zákonom regulované nielen povinnosti, ale aj práva. Vznikajú tlmočnicke školy a akadémie, zriaďujú sa úrady, sekretariáty a byrá tlmočníkov pri cisárskych a cárskych dvoroch. Profil oficiálneho diplomatického tlmočníka v období novoveku sa po prvýkrát skladá nielen z jazykových, ale aj z mimojazykových zručností, zo získanej kvalifikácie, z nadobudnutých a zamestnávateľom skontrolovaných skúseností, zo schopnosti reprezentovať štát a národ v zahraničí. V dôsledku všeobecnej

profesionalizácie tlmočnického povolania pozorujeme aj zintenzívnenie jeho inštitucionálnosti. Tlmočníci sú odteraz čoraz častejšie súčasťou určitého aparátu (štátneho či diplomatického), majú striktné vymedzené úlohy, za ktoré vopred poznajú aj spôsob a formu svojho odmeňovania. A hoci sú nepochybne viac chránení a samostatní, nie je stále možné hovoriť o ich úplnej profesionálnej suverenite a svojprávnosti.

POZNÁMKY

- (1) Vojenským tlmočením myslíme osobitný druh tlmočenia, pri ktorom vyniká vojenská komunikačná funkcia (Nelubin, 2003; Pöchhacker, 2016).
- (2) Slovenský preklad všetkých citátov z cudzojazyčných zdrojov zabezpečila autorka štúdie.
- (3) Myslí sa tým program na prípravu benátskych dragomanov, ktorý vznikol v roku 1551 a bol realizovaný na báze sídla benátskeho bailo (veľvyslanca) v Konštantínopole (Rothman. 2015, s. 218)
- (4) Podkapitola *Atavizmy minulosti v dnešnej podobe diplomatického tlmočenia* bola publikovaná v rámci vedeckého článku *Špecifiká diplomatického tlmočenia v staroveku* v konferenčnom zborníku *Jazyk a politika: Na pomedzi lingvistiky a politológie (2021)*.

LITERATÚRA

- BAIGORRI-JALÓN, J.: *The history of the interpreting profession*. In: MIKKELSON, H., JOURDENAIS, R. (eds.): *The Routledge Handbook of Interpreting*. New York: Routledge, 2015, s. 11 – 28.
- BELOKUROV, S. A.: *O posol'skom prikaze*. Moskva: B. I., 1906, 170 s. [Elektronický zdroj]. Dátum prístupu: 04.05.2021. <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/10395-belokurov-s-a-o-posolskom-prikaze-m-1906#mode/inspect/page/8/zoom/4>
- BOSWORTH, C. E.: *Tardjumān*. In: BEARMAN, P. J., BIANQUIS, Th., BOSWORTH, C. E. (eds.): *The Encyclopaedia of Islam*. Zv. 10: T–U. Leiden: E. J. Brill, 2000, s. 236 – 238.
- BURLYAY, S., MATYUSHIN, I., YERMOLOVICH, D.: *Russia*. In: PÖCHHACKER, F. (ed.): *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London, New York: Routledge, 2015, s. 362 – 365.
- CÁCERES, I.: *Breve historia de la secretaría de interpretación de lenguas*. In: *Meta: Journal des traducteurs*, 49, 2004, č. 3, s. 609 – 628.
- DROZDOV, D.: *Bol'shaja Ordynka. Progulka po Zamoskvorečiu*. Moskva: Centrpoligraf, 2012, 384 s.
- GEHMAN, H. S.: *The Interpreters of Foreign Languages among the Ancients*. Ph.D.

- Dissertation, University of Pennsylvania. 1914.
<https://archive.org/details/interpretersfor01gehmgooq/page/n50> [10.4.2019]
- HERMANN, A.: *Interpreting in Antiquity*. 1956/2002. In: PÖCHHACKER, F., SHLESINGER, M. (eds.): *The Interpreting Studies Reader*. London, New York: Routledge, 2002.
- HUI, K. N.: *Korea*. In: PÖCHHACKER, F. (ed.): *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London, New York: Routledge, 2015, s. 224 – 228.
- LEBEDEVA, O. V.: *Istorija i evolucija diplomatičeskoj služby v Rossii*. Moskva, 2019, 596 s. [Elektronický zdroj]. Dátum prístupu: 04.05.2021.
https://mgimo.ru/science/diss/Lebedeva_diss.pdf
- LEWIS, B.: *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East*. Oxford: Oxford University Press, 2004. 456 s.
- MADEJ, L.: *Špecifická diplomatického tlmočenia v novoveku*. In: Jazyk a politika: Na pomedzi lingvistiky a politológie. Zborník príspevkov zo 6. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2021. s. 248 – 255.
- MATTINGLY, G.: *La diplomacia del Renacimiento*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos, 1970, 480 s.
- MUCHAMEDŽANOV, I.: *Meždu Vostokom i Zapadom: dragomany v Osmanskoj imperii*. [Elektronický zdroj]. Dátum prístupu: 21.04.2021. <https://islam-today.ru/blogi/ildar-muhamedzanov/mezdu-vostokom-i-zapadom-dragomany-v-osmanskoj-imperii/>
- MÜGLOVÁ, D.: *Komunikácia, tlmočenie, preklad, alebo Prečo spadla babylonská veža?* Bratislava: Enigma, 2009, 440 s.
- PETRITSCH, E. D.: *Die Anfänge der Orientalischen Akademie*. In: RATHKOLB, O. (ed.): *250 Jahre: Von der Orientalischen zur Diplomatischen Akademie in Wien*. Innsbruck: StudienVerlag, 2004, s. 491-501.
- PHILLIO, Ch.: *Mischief in the Old Regime: Provincial dragomans and social change at the turn of the nineteenth century*. *New Perspectives on Turkey*, 25, 2001, č. 103-121. [Elektronický zdroj]. Dátum prístupu: 22.04.2021. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/new-perspectives-on-turkey/article/abs/mischief-in-the-old-regime-provincial-dragomans-and-social-change-at-the-turn-of-the-nineteenth-century/F04C1A9ECF70F007F5740FB0E1CDBC30>
- PÖCHHACKER, F.: *Introducing Interpreting Studies*. London, New York: Routledge, 2016, 280 s.
- REITER, C.: „ wo der Dollmetsch allzeit interpretirt“. In: *Das Hofdolmetscheramt am Wiener Hof: Vom Karrieresprungbrett zum Abstellgleis* *Lebende Sprachen*, 58, 2013, č. 1, s. 197 – 220.
- ROGOŽIN, N. M.: *Posol'skij prikaz i jego rol' v provedenii vnešnej politiki Rossii*. In: SANIN, G. A.: *Istorija vnešnej politiki Rossii. Konec 15. – 17. vek (ot sverženija ordynskogo iga do Severnoj vojny)*. Moskva: Meždunarodnyje otnošenija, 1999, s. 343 – 406.
- ROTHMAN, N.: *Dragomans*. In: PÖCHHACKER, F. (ed.): *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London, New York: Routledge, 2015, s. 119 – 224.
- SANTOYO, J. C.: *Zapomenuté řemeslo: Tlumočníci-překladatelé lodních výprav*. In: VAVROUŠOVÁ, P. (ed.): *Sedm tváří translologie*. Praha: Karolinum, 2013, s. 37 – 57.

- SETTON, R., DAWRANT, A.: *Conference Interpreting. A Complete Course*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2016, 470 s.
- TAKEDA, K.: *Japan*. In: PÖCHHACKER, F. (ed.): *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London, New York: Routledge, 2015, s. 215 – 217.
- VAKALOPOULOS, A. E.: *στορία του νέου ελληνισμού, Τόμος Δ': Τουρκοκρατία 1669–1812 – Η οικονομική άνοδος και ο φωτισμός του γένους (Έκδοση Β')* [History of modern Hellenism, Volume IV: Turkish rule 1669–1812 – Economic upturn and enlightenment of the nation (2nd Edition)]. Thessaloniki: Emm. Sfakianakis & Sons, 1973. [Elektronický zdroj]. Dátum prístupu: 22.04.2021. https://www.worddisk.com/wiki/Dragoman_of_the_Sublime_Porte/
- VERTANOVÁ, S., ANDOKOVÁ, M. et al.: *Tlmočník ako rečník*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015, 233 s.
- WOLF, M.: *Habsburg Monarchy*. In: PÖCHHACKER, F. (ed.): *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London, New York: Routledge, 2015, s. 175 – 177.

ACCESSIBLE SUMMARY

The author of this study went back to history to find out whether official interpretation for monarchs, rulers and high-ranking individuals existed in the era from 16th until 20th century and if so, what form did it take. Study of specialised literature has revealed that not only had interpretation existed it even had been an important element of politics and diplomacy in most of the countries across the Europe.

The author has selected the most important information about interpretation for sovereigns presented in scientific studies and research works made by various authors all through the world and analysed it, in her study. The authors had learned from official books, deeds or diplomatic documents and legal texts that the selected historical period was the golden era when interpretation for sovereigns was booming when it became a profession highly acknowledged by the society.

Analysis of archived materials and scientific studies has revealed that:

- In the modern age, interpreting for sovereigns was extensive in many European and Asian countries. They were titled court interpreters, or dragomans.
- Alongside interpreting for sovereigns, court interpreters and dragoman performed other administrative or diplomatic tasks and were indispensable within foreign embassies, as well
- Many features of modern era sovereigns interpreting are still maintained in interpreting for diplomats we know nowadays, i.e. in diplomatic interpreting.

It results from the study that interpretation for sovereigns had developed rapidly within the modern age. It started to be particularly important because diplomatic relations among countries had intensified in this historical era and diplomatic interpreting became very popular forming thus its shape and characteristic elements that are still present in the profession until today.

PLATFORMY NA ONLINE VÝUČBU TLMOČENIA NA SLOVENSKÝCH UNIVERZITÁCH

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.92-117>

Jana Ukušová – Matej Martinkovič

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

matej.martinkovic@ukf.sk, jukusova@ukf.sk

Abstract

Platforms for remote training of interpreting at Slovak universities

The paper deals with the use of platforms for remote training of consecutive and simultaneous interpreting in Slovakia which were deployed due to the restrictions to on-site education imposed by the COVID-19 pandemic. The focus is on interpreting courses since due to its specifics (Gile, 2018; Šveda, 2021), interpreting (and especially simultaneous interpreting) is demanding to ensure in terms of adequate training. In the first part of the paper, various widely-known communication platforms are discussed and their strengths and weaknesses are considered from the viewpoint of ensuring remote training of interpreting. In the following part, the data collected via an online questionnaire are presented and subsequently analysed with the objective to map the current situation in the field of providing remote training of interpreting at Slovak universities through various platforms and to identify a set of best practices and lessons learnt during this period. The results confirm that trainers found simultaneous interpreting training more difficult to ensure (as originally presupposed) compared to consecutive interpreting training as well as that the platforms varied depending on the university (the most popular being MS Teams, Discord, Jitsi Meet and Zoom for consecutive interpreting and Discord, Zoom and a custom created platform for simultaneous interpreting).

KEY WORDS

remote training, platforms, consecutive and simultaneous interpreting

1 Úvod

Pri pohľade na tento článok sa môžeme zamyslieť, prečo písať o online výučbe práve teraz. Je všeobecne známe, že online výučba sa plošne zaviedla pred dvomi rokmi v dôsledku šíriacej sa pandémie COVID-19, no v súčasnosti sa od nej pomaly upúšťa už aj na vysokých školách. Medzičasom vznikli viaceré publikácie o výučbe online, napr. Lauková, 2020; Mahmood, 2020; Mishra – Gupta – Shree, 2020; Hofer – Nistor – Scheibenzubera, 2021, Melicherčíková, 2021, vrátane publikácií zameraných na

prípravu budú cich prekladateľov a tlmočníkov, napr. Hodáková, 2022; Hodáková – Perez, 2021a & 2021b; Szabó – Besznyák, 2022; Seresi, 2021; Čoňková, 2020; Eszenyi, 2021. Väčšina z nich sa však zameriava na procesúalnu stránku a len málo na technickú, napr. Mercangöz (2020), Martinkovič (2022) či Martinkovič – Ukušová (2022). Domnievame sa však, že práve záverečná fáza dištančného vyučovania nám poskytuje veľmi dobrú možnosť preskúmať stav a spôsob online výučby v bode, keď inštitúcie a vyučujúci mali dostatok času sformovať ustálené praktiky a dôkladne spoznať silné a slabé stránky platforiem, s ktorými v rámci tlmočnickej prípravy pracovali.

V teoretickej časti predstavujeme špecifiká konzekutívneho a simultánneho tlmočenia v online výučbe a jednotlivé platformy, ktoré figurovali v otázkach, resp. odpovediach dotazníkového prieskumu (MS Teams, Zoom, Jitsi Meet, Discord, platforma I-nest), a to z technického hľadiska a tiež ich potenciálu pre využitie v rámci dištančných hodín konzekutívneho a simultánneho tlmočenia. Následne prezentujeme údaje získané na základe dotazníkového výskumu distribuovaného vyučujúcim tlmočnických seminárov na Slovensku s cieľom zmapovať využívanie online platforiem slovenskými pedagógmi tlmočenia a na základe identifikovaných praktík a skúseností následne formulovať stanovisko k ich efektívnosti v online výučbe.

2 Špecifiká konzekutívneho a simultánneho tlmočenia v online výučbe

Prv než pristúpime k technickým opisom funkcionalít jednotlivých platforiem, je potrebné predstaviť, čím sa príprava tlmočníkov odlišuje od ostatných, tradičnejších predmetov, t. j. prečo vôbec písať konkrétne o tlmočnických predmetoch, a nie online výučbe ako takej.

Na tradičných seminároch a prednáškach komunikácia prebieha v bežnej maximálne dvojsmernej sekvenčnej komunikácii vyučujúci – študent. Na zabezpečenie takejto komunikácie online postačuje ľubovoľná telekomunikačná platforma. Spomedzi dvoch hlavných druhov tlmočenia má k tomuto spôsobu komunikácie bližšie konzekutívne tlmočenie. Ako opisujú Pöchhacker (2011) a Sveda (2021), konzekutívne tlmočenie zastrešuje viacero typov tlmočenia, od

tlmočenia po vetách po tlmočenie dlhších celkov so zápisom, ale v každom prípade sa rečník a tlmočník striedajú (porov. Gile, 2018; Sørensen 2021) a nehovoria obaja naraz. Rečník teda prednesie vymedzený úsek východiskového prejavu a tlmočník počúva prednesené informácie si ukladá do pamäte, prípadne si robí tlmočnický zápis. Následne tlmočník pretlmočí prednesené informácie v cieľovom jazyku. Či tlmočník sedí alebo stojí a kde závisí od konkrétneho typu konzekutívneho tlmočenia, resp. komunikačnej situácie, ale tlmočníka pri konzekutívnom tlmočení často vidia zvyšní účastníci komunikácie. Na dôležitosti tak naberajú kinetické aspekty, napr. mimika, gestika, očný kontakt atď. (porov. Eszenyi, 2021). Práve kinetické aspekty predstavujú problém pri dištančnom tlmočení, keďže „zorné pole“ vyučujúceho je obmedzené kamerou tlmočníka, čo obmedzuje potenciálnu spätnú väzbu. Ďalším špecifikom z technického hľadiska je potom kontrola tlmočnického zápisu študentov, ale tá by nemala predstavovať zásadný problém – študent môže jednoducho svoj zápis ukázať na kamere alebo zápis odfoťiť a zdieľať ho ako obrázok prostredníctvom zvolenej platformy (hlavné platformy spomínané v tomto článku podporujú aj zdieľanie súborov v chate). Zásadnejší problém v porovnaní s netlmočnickými seminármi môže nastať v prípade, že si vyučujúci praje, aby tlmočilo viacero študentov zároveň. Vznikajú tak vyššie technické požiadavky približujúce sa simultánnemu tlmočeniu, keďže je vtedy potrebné zabezpečiť viacero komunikačných kanálov, aby študenti netlmočili jeden cez druhého.

Pri výučbe simultánneho tlmočenia sa takmer vždy stretáme s cieľom, aby viacero študentov tlmočilo súčasne. V rámci prezenčnej výučby to nepredstavuje problém – takáto forma synchronnosti sa dá ľahko zabezpečiť v špecializovaných tlmočnických laboratóriách vybavených tlmočnickými kabínami. Zabezpečiť synchronnosť v online priestore je však ťažšie, nakoľko na každého tlmočníka je potrebný samostatný komunikačný kanál, čo umožní urobiť relatívne málo platforiem. To nás vedie aj k hlavnému špecifiku simultánneho tlmočenia, teda k samotnej simultánnosti. Na rozdiel od konzekutívneho tlmočenia sa pri simultánnom tlmočení tlmočník, resp. tlmočníci a rečník nestriedajú, ale hovoria naraz, i keď s krátkym niekoľko sekundovým informačným rozstupom (porov. Gile, 2018; Sørensen, 2021). Z toho nám vyplýva, že na akékoľvek online simultánne tlmočenie sú potrebné dva komunikačné kanály (porov. Krouglov, 2021), resp. opäť viaceré v

prípade viacerých tlmočníkov. Vráťme sa však ešte raz k synchronnosti, nakoľko má ešte jeden aspekt, ktorý ovplyvňuje online výučbu najmä simultánneho a v menšej miere v prípade viacerých súbežných tlmočníkov aj konzekutívne tlmočenie. Okrem zabezpečenia možnosti viacerých súbežných tlmočníkov je potrebné zaistiť aj to, aby zdrojový prejav začal pre všetkých študentov zároveň a ideálne aj tak, aby prejav počul aj vyučujúci, čo kladie ďalšie nároky na výber platformy. Čo sa týka ďalších špecifik simultánneho tlmočenia, spomeňme napr. tradičnú výučbu v tlmočnických kabínkach, ktoré najmä v porovnaní s konzekutívnym tlmočením poskytujú tlmočníkovi istú úroveň súkromia. Pociťujú kromia na strane študentov môže byť v prípade dištančného tlmočenia vyššia vzdialenosť od spolužiakov a vyučujúceho, ale niektorých študentov môže online tlmočenie znervózňovať, spôsobovať trému (porov. Eszenyi, 2021). Práca s tlmočnickou technikou sa potom nedá celkom preniesť do virtuálneho prostredia a vyžaduje si prezenčný kontakt.

3 Online platformy

Pozrime sa teraz stručne na jednotlivé platformy, ktoré je možné použiť na dištančnú výučbu tlmočenia. Azda najznámejšími platformami sú Zoom a Microsoft Teams, no za zmienku stoja aj Jitsi Meet a Discord.

Jitsi Meet je zrejme najjednoduchšia z uvedených platforiem. Ide o pomerne základnú, i keď veľmi kompetentnú voľne dostupnú open-sourceovú telekomunikačnú platformu. Podporuje všetky zásadné funkcie ako videohovory, zdieľanie obrazovky, hlásenie sa o slovo atď. Čo však nepodporuje, je vytváranie viacerých komunikačných kanálov, čo ju prakticky obmedzuje na výučbu tlmočenia s len jedným aktívnym tlmočníkom. Vďaka absencii tejto funkcionality je na jednej strane ešte menej vhodná na výučbu simultánneho tlmočenia, keďže nie je natívne možné rozdeliť zdrojový a tlmočený prejav do samostatných komunikačných kanálov, ale na druhej strane na rovnaký problém narážame aj pri väčšine ostatných platforiem. Problém s oddelením zdrojového a tlmočeného prejavu sa dá obísť niekoľkými spôsobmi, ktoré opíšeme neskôr v časti článku zameranej na Zoom. Za zmienku tu stojí ešte skutočnosť, že vďaka open-sourceovej povahe platformy a

licencii Apache License 2.0 je zdrojový kód Jitsi Meet na rozdiel od ostatných platforiem voľne upraviteľný. Inými slovami, akékoľvek absentujúce či z pohľadu výučby tlmočenia nedokonalé funkcie môžu byť doplnené a upravené osobami s dostatočnou expertízou.

Microsoft Teams (MS Teams) obsahuje rovnakú základnú funkcionálnosť ako Jitsi Meet, avšak chýbajúce funkcie môže doplniť jedine samotný Microsoft, nakoľko MS Teams je komerčný produkt s neverejným zdrojovým kódom. Napriek svojej komerčnej povahe v edukačnom prostredí je relatívne pravdepodobné, že inštitúcia svojim zamestnancom, teda vyučujúcim, a študentom poskytuje voľný prístup k balíku Office 365. Napriek podobnej základnej funkcionálnosti medzi Jitsi Meet a MS Teams sa MS Teams odlišuje možnosťou priamej integrácie s ostatným softvérom v balíku Office. Z hľadiska výučby najmä konzekutívneho tlmočenia môže byť zaujímavá predovšetkým integrácia s virtuálnou tabuľou MS Whiteboard, ktorá môže zjednodušiť ilustráciu tlmočnického zápisu. Vzhľadom na ikonografické prvky notácie však treba poznamenať, že kresba značiek bude najlepšie fungovať na dotykovom displeji miesto tradičného ovládania pomocou počítačovej myši a klávesnice.

Zoom sa krátko po začiatku pandémie v roku 2020 dostal do verejného povedomia azda najviac z uvedených platforiem. Z hľadiska výučby tlmočenia sa od ostatných platforiem odlišuje jedným zásadným prvkom – v rámci viacerých platených licencií obsahuje funkcie na simultánne tlmočenie. V Zoome je teda možné rozdeliť zdrojový a tlmočený prejav do samostatných komunikačných kanálov a zároveň rozdeliť študentov do simulovaných kabínok, čo je využiteľné aj pri konzekutívnom tlmočení. Treba však poznamenať, že funkcionálnosť tvorby samostatných komunikačných, resp. jazykových kanálov na Zoome má jednu nedokonalosť – tlmočníci sa navzájom nepočujú bez ohľadu na smer a jazykovú kombináciu tlmočenia, čo môže komplikovať spoluprácu tlmočnických dvojíc. Z toho ešte vyplýva, že Zoom neráta s viacerými súčasne tlmočiacimi tlmočníkmi a neumožňuje preto vytváranie kabínok ako takých. Ak chceme študentov zadeliť do „kabínok“, je potrebné prideliť ich do rôznych jazykových kombinácií, napr. SJ – AJ, SJ – RJ, SJ – FJ atď. aj v prípade, že v skutočnosti všetci študenti tlmočia v rovnakej

jazykovej kombinácii. Treba ešte poznamenať, že Zoom v súčasnosti už podporuje aj tlmočenie s pilotážou – tlmočník si ako zdroj zvuku môže vybrať iný ako originálny jazyk – ale nemali sme zatiaľ možnosť túto funkcionálnosť otestovať.

V rámci viacerých komunikačných kanálov je priamo na Zoome možné zdieľať aj zdrojový prejav, či už naživo, alebo z nahrávky. Problém však je, že účastník hovoru, ktorý zdieľa zdrojový prejav (napr. vyučujúci), sa nesmie prepájať medzi jazykmi, aby počúval tlmočenie študentov, lebo pri zmene jazyka tlmočníci prestanú počuť zdrojový prejav. Tento problém sa dá riešiť tak, že ako zdroj prejavu bude fungovať alternatívny účastník, napr. vyučujúci pripojený na druhom účte. Prvou alternatívou aplikovateľnou na všetkých uvedených platformách je zdieľanie zdrojového prejavu pomocou sekundárnej platformy, kde sú pripojení vyučujúci aj študenti, ale študenti majú vypnutý mikrofón. Druhou alternatívou je využitie platformy ako Watchtogether (www.w2g.tv) na synchronizáciu prehrávania videa medzi viacerými zariadeniami. Vo všetkých týchto prípadoch je automaticky vyriešená aj synchrónnosť zdrojového prejavu medzi tlmočníkmi, nakoľko všetci tlmočníci prijímajú prejav súčasne z rovnakého zdroja. Poslednou možnosťou je zaslanie zdrojového prejavu študentom ako súboru alebo odkazu na video, aby ho mohli prehrávať na svojej strane. Týmto spôsobom sa však komplikuje synchronizácia prehrávania medzi účastníkmi na hodine.

Discord sa ako ďalšia voľne dostupná, i keď nie open-sourceová platforma, svojou funkcionálnosťou výrazne odlišuje od ostatných uvádzaných platforiem. Kým Zoom, MS Teams aj Jitsi Meet vytvárajú na každý hovor dočasnú virtuálnu miestnosť, ktorá sa po hovore uzavrie, Discord umožňuje tvorbu perzistentných miestností, resp. kanálov, a to zvukových (s podporou video hovorov) a textových. Dôležitým prvkom je, že kanálov oboch typov môže súčasne existovať veľké množstvo, a prepájanie sa medzi jednotlivými zvukovými kanálmi je veľmi jednoduché a rýchle, stačí kliknúť na názov relevantného kanála. Na účely hodín tlmočenia preto navrhujeme nasledovné rozloženie (porov. Mercangöz, 2020; Martinkovič, 2022; Martinkovič a Ukušová, 2022):

Obr. 1: Rozloženie kanálov na Discorde

Toto rozloženie pozostáva z deviatich zvukových kanálov (kanály s ikonkou megafónu), jedného centrálného a ôsmich virtuálnych kabínok s kapacitou obmedzenou na dvoch študentov. Discord bohužiaľ neumožňuje hlasovú komunikáciu naprieč kanálmi, takže vyučujúci môže komunikovať so všetkými študentmi zároveň len v centrálnom kanáli. Alternatívne môže inštrukcie študentom poskytovať pomocou textového kanála (kanál označený mriežkou), kde s nimi môže zdieľať aj rôzne zdroje v podobe odkazov a súborov. Keďže Discord neumožňuje komunikáciu naprieč kanálmi, nie je možné priamo na ňom so študentmi zdieľať zdrojový prejav. Aplikovateľné sú však všetky ostatné uvedené metódy zdieľania. V prípade, že každý študent prehráva zdrojový prejav na svojej strane, synchronizáciu medzi študentami možno vyriešiť tak, že každý študent bude zdieľať svoju obrazovku aj so zvukom. To síce negarantuje, že prehrávanie bude synchronizované, ale vyučujúci vždy bude vedieť, v ktorej časti nahrávky sa daný študent nachádza.

Poslednou platformou, ktorú predstavíme, je platforma **I-nest**. Podľa získaných informácií ide o na mieru vyrobenú platformu pre potreby výučby simultánneho tlmočenia používanú na Univerzite Komenského a Univerzite Mateja Bela, ktorej cieľom je „preniesť“ tlmočnicke kabíny do virtuálneho priestoru. K hlavným funkciám, ktoré platforma umožňuje, je, že pedagóg vidí jednotlivých študentov vo virtuálnych kabínach, môže medzi nimi prepínať a komunikovať

s každým zvlášť. Platforma nedávno prešla aj ďalším vylepšením a doplnila sa užitočná funkcia nahrávania študentských tlmočení a takisto funkcia pilotáže.

4 Dizajn výskumu

V nasledujúcej časti predstavíme metodiku dotazníkového prieskumu zameraného na využívanie online platforiem slovenskými pedagógmi na výučbu konzekutívneho a simultánneho tlmočenia. Vzhľadom na výhody dotazníkového prieskumu realizovaného online sme dotazník distribuovali v podobe Google formulára v období od 4. marca do 17. marca 2022. Cieľovú skupinu tvorili pedagógovia tlmočenia pôsobiaci na slovenských pracoviskách, kde sa vyučujú tlmočnicke semináre. Dotazník sme distribuovali vyučujúcim na všetkých piatich slovenských univerzitách, ktoré poskytujú študijné programy prekladateľstva a tlmočníctva, a tiež na ich jednotlivé jazykové pracoviská s cieľom zaistiť, aby sa dotazník dostal čo k najväčšiemu počtu cieľových recipientov. V uvedenom období dotazník vyplnilo 12 respondentov, čo sa na prvý pohľad môže zdať ako malá vzorka, no treba mať na pamäti, že aj počet pedagógov tlmočenia je na Slovensku nie je veľmi veľký. Vzhľadom na nerovnomerné zastúpenie respondentov z jednotlivých slovenských univerzít preto koncipujeme tento príspevok ako prípadovú štúdiu.

Hlavným výskumným problémom, ktorý sme si stanovili, bolo zistiť, aké platformy využívajú vysokoškolskí pedagógovia na slovenských univerzitách na online výučbu konzekutívneho a simultánneho tlmočenia a aké výhody a nevýhody pri ich využívaní pozorujú. Dotazník spolu tvorilo 17 položiek (8 uzavretých, 5 polouzavretých (s možnosťou iné) a 4 otvorené dotazníkové položky). Zamerali sme na 3 hlavné okruhy: *konzekutívne tlmočenie* (platforma, dôvody výberu platformy, technická stránka platformy, zabezpečenie špecifik konzekutívneho transferu, výhody a nevýhody platformy), *simultánne tlmočenie* (platforma, dôvody výberu platformy, technická stránka platformy, zabezpečenie špecifik simultánneho transferu, výhody a nevýhody platformy) a *adekvátnosť online prípravy cez zvolenú platformu* (adekvátnosť platformy ako alternatívy prezenčnej výučby, vplyv dištančnej výučby na kvalitu odbornej prípravy, zaradenie prvkov online výučby do

prezenčnej výučby). Dáta získané na základe dotazníkového prieskumu analyzujeme v časti *Analýza a interpretácia dát* z kvantitatívneho aj kvalitatívneho aspektu. Naším hlavným cieľom bolo zmapovať situáciu vo využívaní platforiem na zabezpečovanie online výučby tlmočenia na slovenských univerzitách a súčasne identifikovať ich výhody a nevýhody z pohľadu samotných pedagógov a osvedčené postupy pri online výučbe.

4.1 Opis výskumnej vzorky

4.1.1 Univerzita

Dotazník sme distribuovali na všetkých päť slovenských univerzít poskytujúcich odbornú prípravu v oblasti prekladu a tlmočenia a z jednotlivých pracovísk sme získali tieto počty respondentov: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre (6), Univerzita Komenského (2), Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici (2), Prešovská Univerzita v Prešove (2). Do prieskumu sa nezapojil žiaden vyučujúci z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a ani zo žiadneho ďalšieho pracoviska. Až polovica respondentov pochádzala z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, čo bolo pravdepodobne podmienené našou príslušnosťou k danému pracovisku. Vzorku, teda ani výsledky z tohto dôvodu nemožno považovať za proporčné, vo výskume sa preto nezameriavame primárne na príslušnosť pedagógov k jednotlivým univerzitám, ale orientujeme sa najmä na jednotlivé online platformy a ich výhody a nevýhody vo výučbe konzekutívneho a simultánneho tlmočenia.

Názov univerzity	Počet respondentov
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre	6
Univerzita Komenského	2
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici	2
Prešovská Univerzita v Prešove	2

4.1.2 Pedagogická prax v oblasti tlmočenia

Najväčšiu skupinu výskumnej vzorky (7 respondentov) tvorili skúsení pedagógovia s praxou 7 a viac rokov. 4 respondenti uviedli prax vo vyučovaní tlmočenia v rozsahu 4-6 rokov a len 1 respondent uviedol prax 1-3 roky. Môžeme preto

konštatovať, že výskumu sa zúčastnili najmä skúsení pedagógovia s minimálne 7-ročnou praxou vo výučbe tlmočenia a len v menšej miere mladší vedeckí pracovníci či doktorandi.

Dĺžka pedagogickej praxe	Počet respondentov
1-3 roky	1
4-6 rokov	4
7 a viac rokov	7

4.1.3 Stupeň štúdia, na ktorom prebieha výučba tlmočenia

V rámci výskumnej vzorky 10 respondentov uviedlo, že vyučujú tlmočenie na bakalárskom aj magisterskom stupni štúdia, 1 respondent vyučoval tlmočenie len na bakalárskom stupni a jeden len na magisterskom stupni, čo v konečnom dôsledku znamenalo vyváženosť tlmočnických seminárov na bakalárskom aj magisterskom stupni štúdia. Ak vychádzame z predpokladu, že na bakalárskom stupni sa vyučujú primárne semináre zamerané na konzekutívne tlmočenie a simultánne tlmočenie prevláda skôr na magisterskom stupni štúdia (možno spomenúť, že na Univerzite Mateja Bela sa uplatňuje mierne odlišný model výučby tlmočenia a simultánne tlmočenie sa vyučuje už na bakalárskom stupni štúdia (Šveda, 2015)). Môžeme konštatovať, že väčšina respondentov vyučuje obe techniky tlmočenia, čo korešponduje so zistením v predchádzajúcej otázke, a to konkrétne dlhou praxou v oblasti výučby tlmočenia u 58,3 % respondentov.

Stupeň štúdia	Počet respondentov
bakalársky stupeň	10
magisterský stupeň	10

4.1.4 Jazyková aprobácia

Pokiaľ ide o jazykovú aprobáciu, v ktorej respondenti vyučujú tlmočnické semináre, najväčšie zastúpenie prekvapivo nemala angličtina (4 respondenti), ale nemčina, ktorú uviedlo až 7 respondentov. Dvaja respondenti uviedli ruštinu, 1 francúzštinu a 1 slovenčinu (slovenčinu 1 respondent uviedol v kombinácii s nemeckým jazykom). Respondenti mohli v tejto otázke vybrať viacero jazykov, kombináciu

dvoch cudzích jazykov však uviedli len dvaja respondenti: jeden kombináciu angličtina – nemčina a jeden kombináciu nemčina – ruština.

Cudzí jazyk	Počet respondentov
anglický jazyk	4
nemecký jazyk	7
ruský jazyk	2
francúzsky jazyk	1

5 Analýza a interpretácia dát

5.1. Konzekutívne tlmočenie

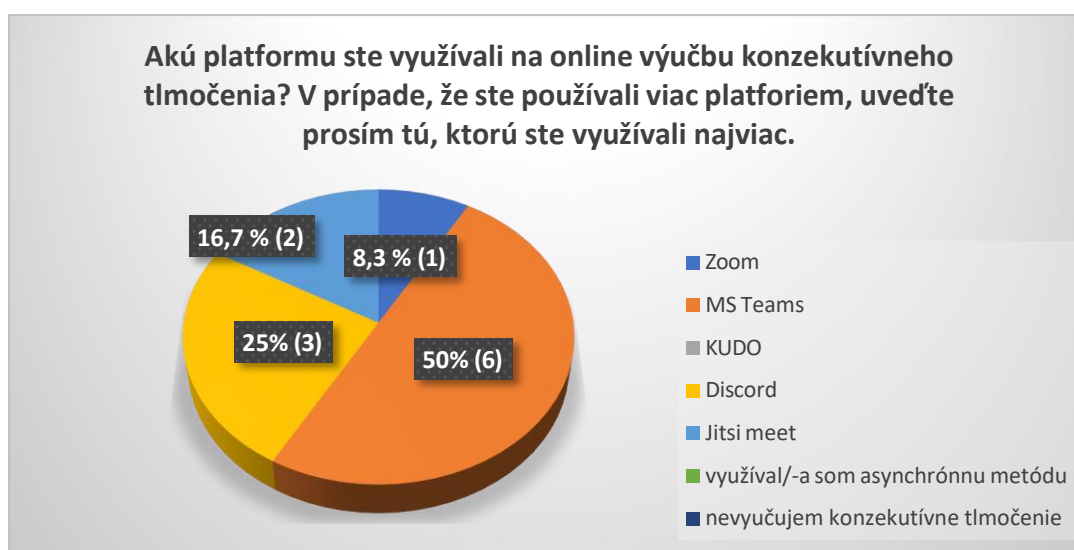
Konzekutívnemu tlmočeniu zodpovedali otázky č. 5, 7, 8, 9 (uzavreté dotazníkové položky) a 10 a 11 (otvorené dotazníkové položky). Zameriavali sme sa na samotný typ platformy, dôvody výberu platformy a jej technickú stránku, zabezpečenie špecifik konzekutívneho transferu a rovnako výhody a nevýhody používanej platformy.

Platforma (typ, výber, technická stránka)

Výsledky poukázali na to, že konzekutívne tlmočenie vyučovali všetci respondenti a používali 4 rôzne platformy. Najčastejšie uvádzanou platformou bol MS Teams (6 respondentov), 3 respondenti uviedli platformu Discord, 2 respondenti Jitsi Meet a 1 respondent platformu Zoom. Žiadny respondent nezvolil možnosť využívania asynchrónnej metódy. Podrobnejšou analýzou výsledkov sme zistili, že pedagógovia z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre využívali na výučbu konzekutívneho tlmočenia 3 rôzne platformy: Discord (pedagógovia s kratšou a strednou dĺžkou praxe), Jitsi Meet aj Zoom (pedagógovia s dĺžkou praxe 7 a viac rokov), pričom respondenti z ostatných troch univerzít (Univerzita Komenského, Univerzita Mateja Bela, Prešovská univerzita) jednotne uviedli ako používanú platformu MS Teams.

Zisťovali sme aj, prečo si respondenti vybrali dané platformy. Šiesti respondenti si platformu zvolili, lebo im ju poskytla samotná univerzita (možno teda hovoriť o centrálnej filozofii vo využívaní platformy), čo sa pri konzekutívnom tlmočení najviac týkalo platformami MS Teams a Jitsi Meet. Na druhej strane 4

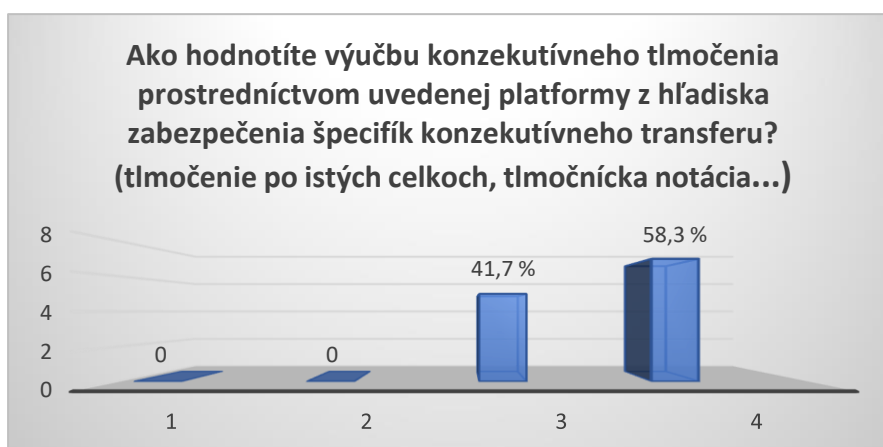
respondenti uviedli výber na základe konzultácie s kolegami z pracoviska, pričom zväčša išlo o platformu Discord. To korešponduje s našou skúsenosťou, keďže Discord sa na UKF v Nitre zavádzal práve týmto spôsobom. Na základe vlastnej preferencie si platformu vybrali 2 respondenti, a to konkrétne Zoom a Discord. Pokiaľ ide o technickú stránku jednotlivých platforiem, tá bola u takmer všetkých platforiem vnímaná pozitívne (5 respondentov) alebo skôr pozitívne (6 respondentov). Len 1 respondent uviedol skôr negatívne vnímanie platformy, a to konkrétne platformy MS Teams.

Zabezpečenie špecifík konzekutívneho transferu

V ďalšej otázke sme zisťovali, ako pedagógovia hodnotia výučbu konzekutívneho tlmočenia z hľadiska zabezpečenia špecifík konzekutívneho transferu (tlmočenie po istých celkoch, tlmočnicka notácia, atď.) na škále 1-4, pričom hodnota 1 predstavovala negatívne a hodnota 4 pozitívne hodnotenie. Respondenti hodnotili uvedené platformy z celkového hľadiska pozitívne (7 respondentov) alebo skôr pozitívne (5 respondentov). Pokiaľ ide o hodnotenie jednotlivých platforiem, MS Teams 5 respondenti hodnotili pozitívne a 1 respondent skôr pozitívne, Discord 2 respondenti hodnotili pozitívne a 1 respondent skôr pozitívne, Zoom 1 respondent skôr pozitívne a platformu Jitsi Meet 1 respondent skôr pozitívne a 1 pozitívne. Môžeme teda konštatovať, že vyučujúci boli s danými platformami z hľadiska

zabezpečenia špecifik konzekutívneho transferu spokojní, čo vzhľadom na relatívnu technologickú nenáročnosť výučby tejto techniky tlmočenia nie je prekvapujúce.

Výhody a nevýhody jednotlivých platforiem

V ďalších dvoch otvorených otázkach sme zisťovali, čo respondenti považujú za najväčšiu výhodu a najväčšiu nevýhodu výučby konzekutívneho tlmočenia cez uvedenú platformu. Odpovede respondentov sme kategorizovali podľa jednotlivých platforiem.

MS TEAMS

Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none"> + Je to dobrá simulácia reality + Jednoduchý spôsob nahrávania tlmočnických výstupov (s cieľom analýzy, spätnej väzby) + úspora času, práca s nahrávkami, ktoré sú uložené na jednom mieste + Relatívne dobré pripojenie + Skúsenosť s virtuálnym prostredím/tlmočením na diaľku + Výhodou bolo to, že týmto spôsobom bolo KT zvládnuteľné. 	<ul style="list-style-type: none"> - Strata osobného kontaktu - Menšia flexibilita pri komunikácii so študentmi počas výučby - whiteboard v teamse nie je vhodný na kreslenie a vysvetľovanie tlmočnických značiek a skratiek - Rovnako ako nevýhodu akejkoľvek online platformy, menšiu interaktívnosť a komunikačné možnosti ako kontaktné vyučovanie. - Chýbajúci osobný kontakt - Nepriamy kontakt, tlmočenie v sede, technické výpadky a pod.

Vyučujúci pri MS Teams vyzdvihujú najmä prácu s nahrávkami, ktoré sa ukladajú centrálné priamo v programe. Podobnú funkcionality poskytuje Zoom pri nahrávaní do cloudu, no kapacita cloudového úložiska na Zoome je v základe

výrazne obmedzená a nedá sa k nemu pristupovať priamo z aplikácie. Alternatíva je lokálne nahrávanie, ak má používateľ (vyučujúci) dostatok priestoru na svojom disku. Jitsi Meet poskytuje nahrávanie iba s priamym nahrávaním na Dropbox, čím sa síce nahrávky zhromažďujú na jednom mieste, ale na externej službe. A na záver Discord nepodporuje natívne nahrávanie, ale nahrávanie zvuku sa dá doplniť pomocou botov. Ako najväčšie negatívum pedagógovia vnímali stratu osobného kontaktu či problémy s internetovým pripojením, čo sú však nevýhody pre dištančnú výučbu inherentné, teda prítomné aj pri ostatných platformách. Jeden z respondentov taktiež uviedol, že MS Whiteboard nie je vhodný na vyučovanie tlmočnických značiek. Bez doplňujúcej otázky však nevieme povedať, kde v tomto ohľade respondent vníma nedostatky.

ZOOM

Výhody	Nevýhody
+ <i>Fungovala bez väčších technických problémov, možnosť práce v skupinkách, možnosť zdieľať obrazovku</i>	- <i>Okrem bežných nedostatkov spojených so slabším internetom a obmedzeným priamym kontaktom nevidím žiadne závažné nedostatky</i>

Pri Zome je zaujímavá zmienka práce v skupinách. Domnievame sa, že respondent týmto naráža na funkcionality Breakout rooms, ktorá umožňuje vytvorenie vedľajších miestností v hovore s možnosťou zadelenia účastníkov do týchto miestností, kde môžu komunikovať bez toho, aby rušili ostatné skupiny.

DISCORD

Výhody	Nevýhody
+ <i>Že slúži ako simulovaná adekvátna náhrada kabín v prípade dištančnej výučby</i>	- <i>Asi nič, platforma je fajn</i>
+ <i>možnosť tlmočiť v osobitných kabínach, kde sa dá nastaviť počet účastníkov, možnosť zdieľanie obrazoviek a tlmočenia online z internetu</i>	- <i>občas sa stalo, že sa niektorí študenti nedokázali pripojiť</i>
+ <i>Možnosť rozdeliť študentov do kabínok.</i>	- <i>Neviem.</i>

V prípade Discordu všetci traja jeho používatelia vyzdvihli najmä možnosť tvorby viacerých kanálov, teda simuláciu tlmočnických kabínok. Jediná výčitka bola, že niektorí študenti sa niekedy nevedeli na platformu pripojiť. Bez ďalších informácií je však nemožné povedať, či to bolo spôsobené problémom na strane Discordu alebo konkrétnych študentov.

JITSI MEET

Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none"> + <i>možnosť simulácie prezenčnej výučby</i> + <i>technickú nenáročnosť</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>nácvik tlmočnického zápisu</i> - <i>chýbajúci sociálny kontakt, resp. v niektorých prípadoch absencia mimojazykových faktorov pri tlmočnickom výkone</i>

Ohľadom Jitsi Meet respondenti vyzdvihujú jednak možnosť simulácie prezenčnej výučby, ktorá však podľa nás nie je o nič väčšia či menšia než v prípade ostatných platforiem, a jednak technickú nenáročnosť. Tu musíme konštatovať, že Jitsi Meet má spomedzi opísaných platforiem azda najjednoduchšie používateľské rozhranie, porovnávať sa s ním môže jedine Zoom. Discord a MS Teams nie sú platformy zamerané výhradne na telekomunikáciu, obsahujú aj ďalšie funkcie, a preto je ich používateľské prostredie komplikovanejšie. Spomedzi týchto dvoch platforiem má podľa nášho názoru pre bežného používateľa, či už vyučujúceho alebo študenta, výrazne jednoduchšie používateľské prostredie Discord.

Jeden respondent ako nevýhodu uviedol nácvik tlmočnického zápisu. Domnievame sa, že k tomuto záveru ho dovedla relatívna komplikovanosť kontroly študentských zápisov v porovnaní s prezenčnou výučbou či náročnosť rýchleho a efektívneho ilustrovania notácie či tlmočnických značiek.

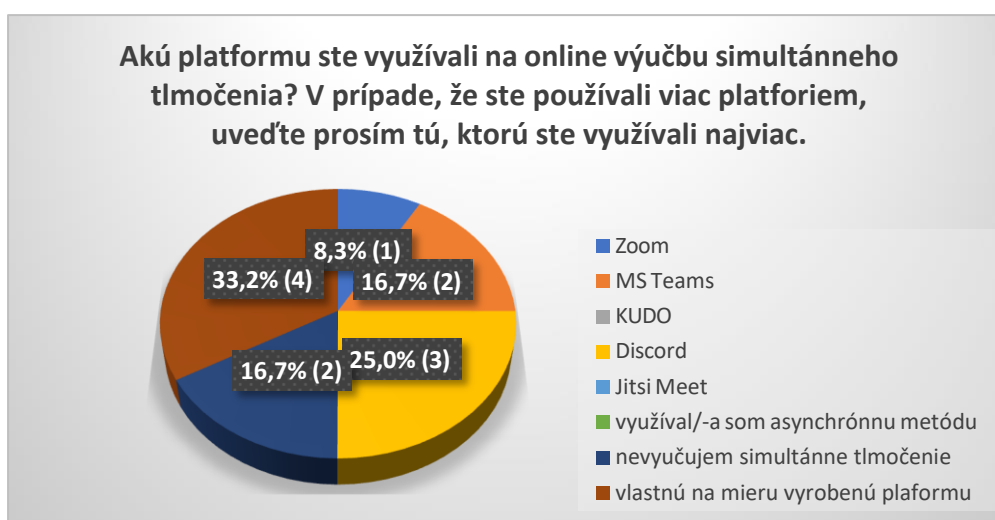
5.2. Simultánne tlmočenie

Simultánnemu tlmočeniu zodpovedali otázky č. 6, 7, 8, 12 (uzatvorené dotazníkové položky) a 13 a 14 (otvorené dotazníkové položky). Opäť sme sa zameriavali na typ platformy, dôvody výberu platformy a jej technickú stránku, zabezpečenie špecifik simultánneho transferu a rovnako výhody a nevýhody používanej platformy.

Platforma (typ, výber, technická stránka)

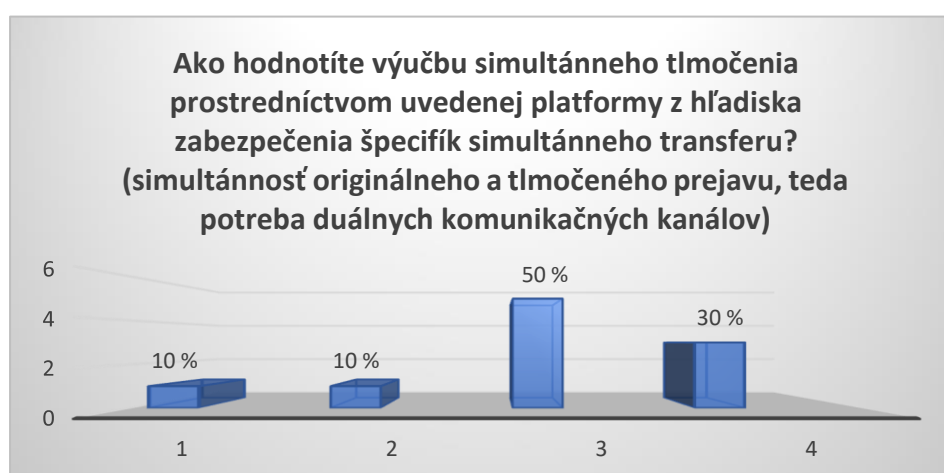
V prvom rade sme opäť zisťovali typ platformy používanej na výučbu simultánneho tlmočenia. Na základe odpovedí sme zistili, že respondenti používali 4 typy platforiem, pričom 3 z nich boli identické s platformami uvedenými v rámci výučby konzekutívneho tlmočenia. 3 respondenti používali platformu Discord, 2 platformu MS Teams (súbežne s asynchrónnou metódou), 1 respondent Zoom a 4 respondenti vlastnú (na mieru vyrobenú) platformu. Platformy KUDO a Jitsi Meet nevyužíval žiadny respondent a 2 respondenti simultánne tlmočenie nevyučovali. Platformy Discord a Zoom využívali pedagógovia z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, MS Teams pedagógovia z Prešovskej univerzity a vlastnú platformu pedagógovia z Univerzity Komenského a Univerzity Mateja Bela. 2 respondenti (1 z UK a 1 z UMB) takisto špecifikovali, že išlo platformu I-Nest, čo nás vedie k záveru, že tá istá platforma bola využívaná pedagógmi z Univerzity Komenského aj Univerzity Mateja Bela.

Pri výbere platformy platí to isté ako pri platformách na konzekutívne tlmočenie, len k platformám poskytnutým univerzitou sa pridáva platforma I-Nest uvedená respondentami z UMB v BB a z UK v BA. Hodnotenie technickej stránky jednotlivých platforiem je takisto veľmi podobné ako v prípade platforiem na konzekutívne tlmočenie.

Zabezpečenie špecifik simultánneho transferu

Pokiaľ ide o hodnotenie vyššie uvedených platforiem z hľadiska zabezpečenia špecifik simultánneho transferu, respondenti hodnotili platformy menej pozitívne ako v prípade špecifik konzekutívneho tlmočenia. Hodnotenie poskytlo 10 respondentov, keďže 2 respondenti simultánne tlmočenie nevyučovali. Respondenti platformy hodnotili opäť na škále 1-4 (1 - negatívne, 4 - pozitívne), pričom z celkového hľadiska platformy pozitívne hodnotili 3 respondenti, skôr pozitívne 5 respondentov, 1 respondent ich hodnotil skôr negatívne a 1 negatívne. Z hľadiska jednotlivých platforiem získal najlepšie hodnotenie Discord (2 respondenti ho hodnotili pozitívne a 1 respondent skôr pozitívne), následne na mieru vyrobená platforma (2 respondenti ju hodnotili skôr pozitívne a 1 respondent pozitívne), Zoom hodnotil jeden respondent skôr pozitívne. Najhoršie hodnotenie získal MS Teams (1 respondent ho hodnotil negatívne a 1 skôr negatívne), možno predpokladať, že to bolo práve z toho dôvodu, že MS Teams neumožňuje výučbu simultánneho tlmočenia v jeho špecifickej podstate (pozri nevýhody MS Teams ďalej).

V ďalších dvoch otvorených otázkach sme analogicky ako pri konzekutívnom tlmočení zisťovali, čo respondenti považujú za najväčšiu výhodu a najväčšiu

nevýhodu výučby simultánneho tlmočenia cez uvedenú platformu. Odpovede respondentov sme opäť kategorizovali podľa jednotlivých platforiem.

Zoom

Respondent využívajúci Zoom tu potvrdzuje užitočnosť funkcie breakout rooms, no sťažuje sa na absenciu akejsi spoločnej kabínky umožňujúcej tímovú prácu. Domnievame sa, že tým naráža práve na výstrednosť tlmočnických funkcií Zoomu, ktorú sme spomenuli vo všeobecnom opise platforiem, teda že tlmočníci sa nemôžu navzájom počuť. Radi by sme však poznamenali, že funkciu takejto spoločnej kabíny môžu plniť práve breakout rooms, i keď v tom bode vyučujúci nemôže zdieľať zdrojový prejav so študentami priamo, môže im iba poskytnúť prístup k nemu.

Výhody	Nevýhody
+ <i>Breakout rooms, fungovala bez väčších technických problémov</i>	- <i>Chyba "spoločná kabína" na tímovú prácu</i>

Prepájanie sa medzi breakout rooms je navyše celkom pomalé, takže celkovo nejde o ideálne riešenie.

Na mieru vyrobená platforma I-nest

Ako sme už spomenuli, tretina respondentov (pedagógovia z Univerzity Komenského a Univerzity Mateja Bela) na výučbu simultánneho tlmočenia využívala platformu vyrobenú na mieru. Respondenti medzi výhodami uvádzajú dobrú simuláciu reálnej triedy, rozdeľovanie študentov do samostatných komunikačných kanálov, resp. virtuálnych kabínok bez toho, aby sa navzájom počuli, a nadobudnutie skúsenosti s tlmočením na diaľku. Ako jednu z nevýhod špecifických pre platformu respondenti uvádzali nemožnosť študentov nahrávať, podľa najnovších informácií je už aj funkcia nahrávania (a tiež pilotáže) na platforme dostupná.

Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none"> + <i>Dobre simuluje reálnu triedu</i> + <i>snád' úspora času a prácu bez prekrytia tváre, ale nemá najväčšiu výhodu je to stále len "záložné riešenie" platforma je vo vývoji, je na nej čo zlepšovať</i> + <i>Možnosť aby sa študenti navzájom nepočuli, možnosť používania nahraných textov.</i> + <i>Skúsenosť s virtuálnym prostredím/tlmočením na diaľku</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Osobný kontakt</i> - <i>nestabilita systému a odkázanosť na kvalitu internetového pripojenia resp. hardvérových predpokladov u každého účastníka resp. kvality pripojenia každého účastníka</i> - <i>Zatiaľ nemožnosť nahrávania študentov.</i> - <i>Chýbajúci osobný kontakt a spoluprácu v kabíne</i>

MS Teams

Keďže MS Teams nepodporuje viacej ako jeden komunikačný kanál, respondenti konštatujú, že nejde o platformu vhodnú na online vyučovanie simultánneho tlmočenia, s čím plne súhlasíme. Jeden respondent uviedol, že

Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none"> + <i>Žiadne výhody</i> + <i>Táto situácia nás spoločne prinútila využívať kreatívne metódy.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>MS Teams nie je veľmi vhodný na praktickú výučbu simultánneho tlmočenia</i> - <i>ST v pravom slova zmysle cez MS Teams nie je možné, využívali sme súbežne aj asynchrónnu metódu (dopĺňam, pretože nebola možnosť vybrať dve odpovede)</i>

vyučovanie cez MS Team preto dopĺňal asynchrónnou metódou, teda zrejme zadal študentom ako domácu úlohu pretlmočiť prejav a svoje tlmočenie nahráť.

Discord

Pri Discorde v prípade simultánneho tlmočenia pozorujeme tie isté výhody a nevýhody ako v prípade konzekutívneho tlmočenia, i keď pribúda nevýhoda náročnejšieho poskytovania spätnej väzby, čo môže byť výsledok nemožnosti komunikácie naprieč kanálmi, resp. kabínkami. Ak chce teda vyučujúci dať spätnú

väzbu všetkým študentom zároveň, musí ich najprv požiadať cez textový kanál, aby sa presunuli do centrálného kanála, alebo ich môže do tohto kanálu presunúť ručne

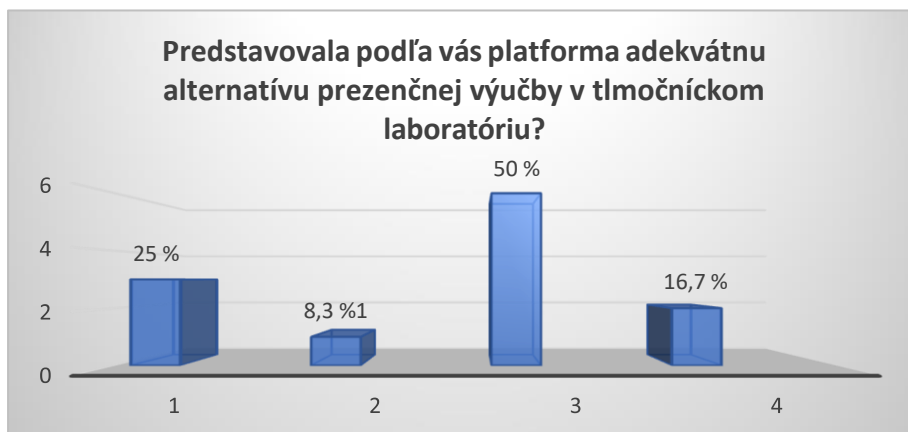
Výhody	Nevýhody
<ul style="list-style-type: none"> + <i>možnosť tlmočiť v osobitných kabínach, kde sa dá nastaviť počet účastníkov, možnosť zdieľanie obrazoviek a tlmočenia online z internetu</i> + <i>Možnosť rozdeliť študentov do kabínok.</i> + <i>reálnu simuláciu tlmočnických kabín</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>občas sa stalo, že sa niektorí študenti nedokázali pripojiť</i> - <i>občasné technické problémy - paralelné zdieľanie zvuku/ obrazu) zo strany študentov - náročnejšie poskytnutie spätnej väzby</i>

tradičnou metódou drag-and-drop.

5.3 Adekvátnosť online prípravy cez zvolenú platformu

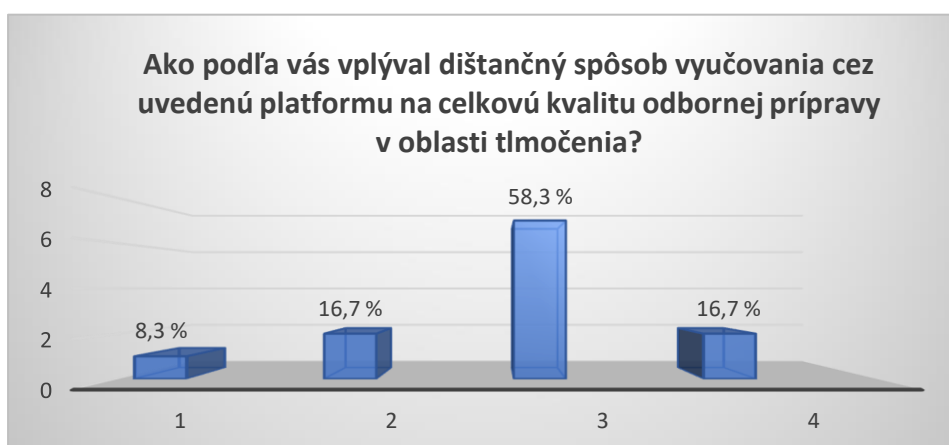
Adekvátnosť platformy ako alternatívy prezenčnej výučby

V poslednej časti sme sa zamerali na celkovú adekvátnosť online prípravy cez zvolenú platformu. Dvaja respondenti uviedli, že ich zvolená platforma predstavovala adekvátnu alternatívu prezenčnej výučby, 6 respondentov skôr súhlasilo, 1 respondent skôr nesúhlasil a 3 respondenti uviedli, že platforma nepredstavovala adekvátnu alternatívu. Čo sa týka jednotlivých platforiem, za najadekvátnejšiu alternatívu bola považovaná platforma Discord. Na mieru vyrobenú platformu a platformu MS Teams 2 respondenti hodnotili ako adekvátnu, resp. skôr adekvátnu alternatívu, ale paradoxne ďalší 2 respondenti ako neadekvátnu alternatívu.

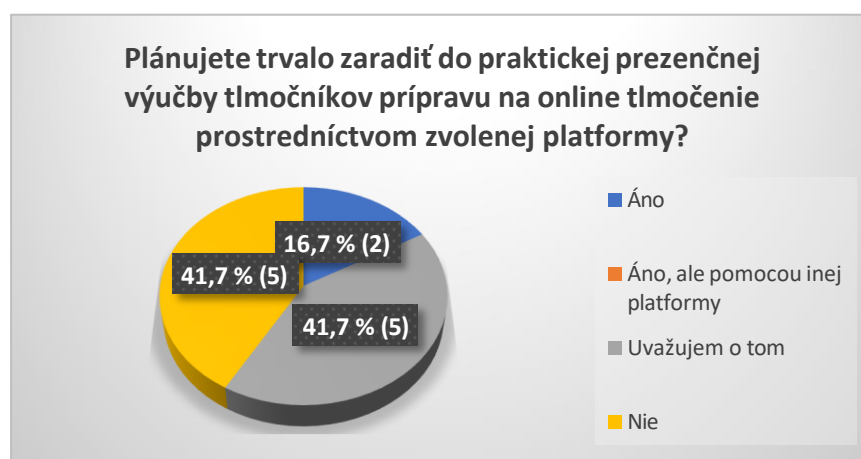
Vplyv dištančnej výučby na kvalitu odbornej prípravy

Ďalej sme zisťovali, ako respondenti vnímajú vplyv dištančnej výučby cez zvolenú platformu na kvalitu odbornej prípravy v oblasti tlmočenia. Sedem respondentov hodnotilo tento vplyv skôr pozitívne, 2 respondenti pozitívne a rovnako 2 skôr negatívne a len 1 respondent tento vplyv vnímal negatívne. Z hľadiska platforiem opäť získala najlepšie hodnotenie platforma Discord, ale aj Zoom (Zoom však hodnotil len 1 respondent). Pokiaľ ide o MS Teams a na mieru vyrobenú platformu, každý zo 4 respondentov uviedol iné hodnotenie na škále 1-4. Z celkového hľadiska však môžeme konštatovať, že tri štvrtiny respondentov sa nedomnievali, že dištančná výučba zásadným spôsobom zhoršila celkovú kvalitu odbornej prípravy v oblasti tlmočenia.

Zaradenie prvkov online výučby do prezenčnej výučby

Ako posledné sme zisťovali, či respondenti plánujú zaradiť do prezenčnej výučby aj prípravu na online tlmočenie prostredníctvom zvolenej platformy. Päť respondentov uviedlo, že nie, a rovnako 5 respondentov túto možnosť zvažovalo. Len 2 respondenti sa vyjadrili, že áno, a žiadny z respondentov nezvolil možnosť áno, ale pomocou inej platformy. Potenciál na ďalšie využívanie online výučby prostredníctvom daných platforiem vidíme v súčasnosti napríklad v prípadoch, ak sa študenti po obnovení prezenčnej výučby nemôžu niektorý týždeň zúčastniť hodiny z dôvodu nariadenej karantény. Týmto spôsobom sa môžu pripojiť na hodinu (primárne hovoríme o konzekutívnom tlmočení) a absolvovať ju synchrónne spolu s ostatnými spolužiakmi (ide samozrejme len o jeden z možných spôsobov a uvedené situácie sa dajú riešiť aj asynchrónnou formou, t. j. zasielaním nahrávok na pretlmočenie doma).

Na tomto mieste je dôležité pertraktovať celkový význam a rozsah potenciálneho zaradenia prípravy na dištančné tlmočenie do študijných plánov. Niet pochýb o tom, že pandémia spôsobila „rozmach“ tlmočených online konferencií a iných podujatí. Frekvencia ich organizovania síce s ústupom lockdownov môže klesnúť, ale nie v takej miere, aby ich univerzity a iné inštitúcie zamerané na prípravu tlmočnickov mohli ignorovať. Spomedzi rozdielov medzi dištančným a prezenčným tlmočením podľa nás relevantných z hľadiska prípravy budúcich tlmočnickov môžeme spomenúť napr. absenciu priameho kontaktu medzi

tlmočníkom a rečníkom (porov. Tarasenko a kol., 2021), obmedzené možnosti komunikácie a spolupráce medzi tlmočníkmi a nutnosť riešiť technické problémy tlmočníkom v izolácii. Tieto isté aspekty priamo či nepriamo vyplývajú aj z nášho výskumu. Djovčoš – Šveda (2021) prichádzajú k záveru, že príprava študentov na dištančné tlmočenie by sa mala zameriavať najmä na tímovú spoluprácu, štafetové tlmočenie a intenzívny multitasking, s čím v zásade súhlasíme, ale pridali by sme ešte zvýšený dôraz na technologickú kompetenciu, ktorá sa prirodzene zvyšuje aj pri online príprave tlmočníkov (porov. Szabó – Besznyák, 2021). Vzhľadom na mnohé nedostatky, ktoré uvádzame my, Hodáková, 2022; Szabó – Besznyák, 2021 atď. a organizačnú náročnosť zmiešanej výučby dlhodobá online príprava nepredstavuje odpoveď budúcej prípravy tlmočníkov. Je preto nutné nájsť spôsoby ako simulovať obmedzenia digitálnej komunikácie a spolupráce medzi tlmočníkmi priamo v tlmočnických laboratóriách, napr. prekrytím okien medzi kabínkami. Takéto riešenie by zároveň pomohlo trénovať digitálny multitasking. Čo sa týka rozvoja technologických kompetencií, vidíme preň len obmedzený priestor priamo na hodinách tlmočenia. Tam navrhujeme začleniť len priamo online tlmočenie prostredníctvom konkrétnych platforiem, aby sa študenti oboznámili aspoň zo základmi ich používania. Kompetencie na riešenie technických problémov by študenti mohli získavať na hodinách informatiky.

6 Záver

V článku sme sa venovali zmapovaniu situácie v oblasti využívania online platforiem na výučbu tlmočenia slovenskými pedagógmi v čase dištančnej výučby. Na základe výsledkov dotazníkového prieskumu sa nám potvrdil náš predpoklad (a zároveň vlastná skúsenosť z hodín tlmočenia), a to, že výučba simultánneho tlmočenia predstavovala pre vyučujúcich väčšiu výzvu vzhľadom na náročnejšie špecifiká tohto typu transferu (konkrétne simultánnosť originálnej nahrávky a tlmočenia a takisto synchrónnosť tlmočenia viacerých študentov). Vzhľadom na neproporčnosť výskumnej vzorky naše zistenia iba naznačujú, že typy využívaných platforiem sa líšili v závislosti od jednotlivých univerzít: respondenti z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre využívali na konzekutívne tlmočenie platformy Discord, Zoom a Jitsi Meet, pričom respondenti z ostatných 3 univerzít (Univerzita Mateja Bela,

Univerzita Komenského a Prešovskej univerzity) používali platformu MS Teams. Všetky platformy boli z hľadiska zabezpečenia špecifík konzekutívneho transferu hodnotené pozitívne alebo skôr pozitívne, čo nás vedie k záveru, že vyučujúci boli s nimi v rámci tohto hľadiska spokojní, čo nie je prekvapujúce vzhľadom na relatívnu nenáročnosť zabezpečenia špecifík konzekutívneho transferu.

Pokiaľ ide o výučbu simultánneho tlmočenia, respondenti z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre uvádzali využívanie platformy Discord a Zoom (aj keď Zoom využíval iba 1 respondent), respondenti z Univerzity Mateja Bela, Univerzity Komenského využívali vlastnú na mieru vyrobenú platformu (čo korešponduje s náročnosťou zabezpečenia špecifík simultánneho tlmočenia v dištančnej výučbe a hľadaním nových inovatívnych riešení) a respondenti z Prešovskej univerzity využívali platformu MS Teams, ktorá bola z hľadiska zabezpečenia špecifík simultánneho transferu hodnotená najhoršie a musela byť kombinovaná s asynchrónnou metódou. Z tohto hľadiska boli najlepšie hodnotené platforma Discord a na mieru vyrobená platforma. Pozitívnymi zisteniami boli aj tie, že podľa odpovedí respondentov boli hodiny simultánneho a konzekutívneho tlmočenia zabezpečované synchronnou metódou a takisto skutočnosť, že 75 % respondentov sa domnievalo, že dištančná výučba zásadným spôsobom nezhoršila celkovú kvalitu odbornej prípravy v oblasti tlmočenia.

LITERATÚRA

- ČEŇKOVÁ, I.: *Co všechno koronavirus změnil ve výuce simultánního tlmočení? (aneb první zkušenosti vyučujících a studentů magisterského oboru tlumočnictví Ústavu translatologie FF UK z online/distančního simultánního tlmočení simulovaných vícejazyčných mock-konferencí přes profesionální platformy: březen-květen 2020)*. In: *ToP /Tlumočení a překlad*, XXXI, 2020, č. 136, s. 18 – 21.
- DJOVČOŠ, M. – ŠVEDA, P.: *The Current State and Future of Interpreting Training in Slovakia*. In: *Translation and Interpreting Training in Slovakia*. Bratislava: STIMUL, 2021, s. 100 – 120.
- ESZENYI, R.: *Teaching simultaneous interpreting during the lockdown: What can we learn from this extraordinary semester?* In: [Distance Education in Translator and Interpreter Training](#). Budapest, ELTE, 2021, s. 110-120.
- GILE, D.: *Simultaneous interpreting* In: [An Encyclopedia of Practical Translation and Interpreting](#). Hong Kong: The Chinese University Press, 2018, s. 531-561.

- HODÁKOVÁ, S.: *Mental Health and Well-being of Students in the Context of Remote Training of Future Translators and Interpreters*. In: *Bridge*, 2, 2021, č. 2, s. 63 – 76.
- HODÁKOVÁ, S. – PEREZ, E.: *Výučba prekladu a tlmočenia v čase pandémie COVID-19: trhová kompetencia a kontakt s praxou*. In: *Forlang: cudzie jazyky v akademickom prostredí: periodický zborník vedeckých príspevkov a odborných článkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 23.-24. júna 2021*. Košice: TU. 2021a. s. 138 – 145.
- HODÁKOVÁ, S. – PEREZ, E.: *Translator and interpreter training during the COVID-19 pandemic: Procedural, technical and psychosocial factors in remote training*. In: *Current Trends in Translation Teaching and Learning*, 2021b. č. 8. s. 276 – 312.
- HOFER, S. – NISTOR, N. – SCHEIBENZUBERA, CH.: *Online teaching and learning in higher education: Lessons learned in crisis situations..* In: *Computers in Human Behavior*, 126, 2021.
- KROUGLOV, A.: *Emergency remote teaching and learning in simultaneous interpreting: Capturing experiences of teachers and students*. In: *Training, Language and Culture*, 5, 2020, č. 3, s. 41-56.
- LAUKOVÁ, J.: *Neue methodische Herausforderungen im Dolmetschunterricht (als Fernunterricht) während der Corona-Pandemie (März – Mai 2020)*. In: Z. BOHUŠOVÁ – M. DJOVČOŠ – M. MELICHERČÍKOVÁ (eds.): *Interpreter Training – Experience, Ideas, Perspectives / Dolmetschtraining – Erfahrungen, Ideen, Perspektiven*. *Translation Studies and its Contexts / Translationswissenschaft und ihre Zusammenhänge*, 8. Wien: Praesens Verlag, s. 91–101.
- MAHMOOD, S.: *Instructional Strategies for Online Teaching in COVID-19 Pandemic*. In: *Human Behavior and Emerging Technologies*. 2021, č. 3, s. 199–203.
- MARTINKOVIČ, M.: *Tools and Technologies in Remote Training of Future Interpreters*. In: *INTED 2022 Conference proceedings*. IATED Academy, 2022. s. 9148 – 9152.
- MARTINKOVIČ, M. – UKUŠOVÁ, J.: *Discord in Remote Training of Simultaneous Interpreting*. In: *Journal of Internalisation and Localisation*. 9, 2022, č. 2 (plánované).
- MELICHERČÍKOVÁ, M. 2021. *Porovnanie prezenčnej a dištančnej výučby konzekutívneho tlmočenia*. In: *Jazyk a kultúra*. 45-46, 2021. s. 42 – 54.
- MERCANGÖZ, N.: *Discord and Watchtogether*. European Commission Knowledge Centre on Interpretation. 2020. Dostupné na: https://ec.europa.eu/education/knowledge-centre-interpretation/knowledge-centre-communities/online-training-interpreters_en#files.
- MISHRA, L. – GUPTA, T. – SHREE, A.: *Online teaching-learning in higher education during lockdown period of COVID-19 pandemic*. In: *International Journal of Educational Research Open*, 1, 2020.
- PÖCHHACKER, F.: *Consecutive Interpreting*. In: *The Oxford Handbook of Translation Studies*. New York, Oxford University Press, 2011, s. 1-9.
- SERESI, M.: *Teaching consecutive interpreting online using asynchronous methods*. In: *Distance Education in Translator and Interpreter Training*. Budapest, ELTE, 2021, s. 90-109.
- SZABÓ, C. – BESZNYÁK, R.: *Perspectives of Trainers and Trainees on Online Interpreting Courses at BME's Centre for Interpreter and Translator Training (TFK)*. In *Bridge*. 2, 2021, č. 2, s. 29 – 49.

ŠVEDA, P.: *Prechod medzi konzekutívnym a simultánnym tlmočením a organizácia štúdia tlmočenia na Slovensku*. In: *Prekladateľské listy* 5. 2015. s. 135-149.

ŠVEDA, P.: *Tlmočenie v teórii a praxi I*. Bratislava: Stimul, 2021. 115 s.

TARASENKO, R. O. – AMERINA, S. M. – SMERIKOV, S. O.: *Conceptual Aspects of Interpreter Training Using Modern Simultaneous Interpretation Technologies*. In: *ICT in Education, Research and Industrial Applications. Integration, Harmonization and Knowledge Transfer 2021*. Kherson, CEUR Workshop Proceedings, 2021, s. 239 – 252.

Watchtogether. 2021. Dostupné na: www.w2g.tv.

Accessible summary

The paper explores the use of various software platforms in remote training of consecutive and simultaneous interpreting, which was introduced as a consequence of COVID-19 pandemic related restrictions. Throughout the paper, the platforms are evaluated from two main perspectives: technical with a focus on features offered by each platform, and teacher satisfaction. Both perspectives are discussed in consideration of the (training) specifics of both of the main modes of interpreting – consecutive and simultaneous (Gile, 2018; Šveda, 2021) – namely the notation in the case of the former, simultaneity or the speaker and interpreter(s) talking at the same time in the case of the latter, and synchronicity in regards to multiple students interpreting at the same time and providing the source in a synchronised manner to all students in case of both modes of interpreting. Jitsi Meet, MS Teams, Zoom, and Discord are described in relative detail with the conclusion that each platform can be used for basic remote consecutive interpreting training, only Zoom and Discord offer sufficient features for remote simultaneous interpreting training.

The teachers' perspectives on these platforms in the context of remote consecutive and simultaneous interpreting training were gathered through an online questionnaire with the intention of mapping the current situation in the field of providing remote training of interpreting at Slovak universities. The results of the questionnaire in regards to each platform largely confirm our conclusions of only Zoom and Discord being viable for simultaneous interpreting training. It is, however, notable that several teachers have responded they were using a custom created platform, but, interestingly, they have also shown lesser satisfaction with its suitability than those who used Discord.

**RECEPČNÁ ESTETIKA WOLFGANGA ISERA A HANSA-ROBERTA
JAUßA AKO JEDEN ZO SPÔSOBOV HLADANIA VÝZNAMU
LITERÁRNEHO TEXTU**

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.118-130>

Lucia Szabóová

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica
lucia.szaboova3@student.umb.sk

ABSTRACT

Reception Aesthetics of Wolfgang Iser and Hans-Robert Jauß as a Way of Searching for the Meaning of Literary Texts

Reception theory deals with the reception of literary text itself as well as its effect on a potential reader. On one hand, the reception aesthetics examines how readers in different historical situations react to a literary text, and thus deals with real readers whose reactions point to a certain historically conditioned literary experience. On the other hand, Wolfgang Iser's Theory of the Aesthetic Response observes the impact of a literary text on its implied reader and how it provokes a reaction. The aim of this study is to emphasize (in some moments) the variously used and applied theoretical and philosophical starting points in Wolfgang Iser's reception aesthetics and the reception theory of Hans-Robert Jauß.

KEY WORDS/KLUČOVÉ SLOVÁ

reception theory; phenomenology; hermeneutics; textual gaps; places of indeterminacy

recepčná teória; fenomenológia; hermeneutika; prázdne miesta; miesta nedourčenosti

1. Explikácia pojmu *recepčná estetika* a rôzne variácie jej chápania

Hyperlexikón literárnovedných pojmov Slovenskej akadémie vied charakterizuje recepčnú estetiku ako smer v literárnej vede, ktorý sa venuje výskumu vzťahu predpokladov a foriem recepcie/prijímania (lat. *recipere*), ako aj procesom kognitívneho a emocionálneho vnímania (starogr. *aísthesis*) umeleckého diela (Hyperlexikón SAV, heslo „recepčná estetika“). Znamená to, že ťažisko výskumu sa primárne kladie na čitateľa (recipienta), no samotná kategória tohto čitateľa nadobúda v konkrétnych konceptoch rôzne podoby a rôzne motivácie. Špecifikum recepčnej estetiky tkvie v predpoklade, že analýza konkrétneho literárneho diela sa ani tak netýka samotného textu, ako skôr procesov jeho prijímania, vnímania a

porozumenia. V porovnaní s „tradičnou“ analýzou literárnych textov, ktorá sa v prvom rade sústredila na hľadanie a skúmanie významu, formy a štruktúry textu či intencie autora, je to výrazná zmena perspektívy, ba dalo by sa povedať, že vznik *recepčnej estetiky* koncom 60. rokov 20. storočia bol motivovaný práve úsilím a potrebou túto tradičnú perspektívu zmeniť. V nadväznosti s touto zmenou potom nadobúda literárne dielo nový, komunikačný charakter, keďže pozornosť sa upriamuje na výskum dialógu medzi konkrétnym estetickým predmetom a jeho prijímateľom. V čom však potom tkvie dvojaké vnímanie recepčnej estetiky? Jej teória sa nezaobrá len samotnou recepciou literárneho textu, ale aj jeho účinkom na potenciálneho čitateľa, a naopak, vplyvom čitateľa a jeho skúsenostného komplexu na proces tvorby významu literárneho textu. Estetika recepcie Hansa-Roberta Jauša na jednej strane skúma, ako čitatelia v rôznych historických situáciách reagujú na literárny text, a teda sa zaoberá skutočnými čitateľmi, ktorých reakcie poukazujú na určitú historicky podmienenú literárnu skúsenosť (operuje pritom s kategóriou reálneho čitateľa); Na strane druhej teória estetického účinku Wolfganga Isera pozoruje to, aký účinok má literárny text na svojho implikovaného čitateľa a akým spôsobom vyvoláva reakciu (operuje pritom s kategóriou implicitného čitateľa). Cieľom tejto štúdie je komplementácia vnímania recepčnej estetiky Wolfganga Isera s konceptom dejín recepcie Hansa-Roberta Jauša, ako aj zdôraznenie (v niektorých momentoch) rôznorodo použitých a aplikovaných teoreticko-fizofických východísk.

1.1 Recepčná estetika na rozmedzí hermeneutiky a fenomenológie

Hans-Robert Jauß predstavil svoj koncept dejín recepcie v roku 1967 pod vplyvom filozofie Hansa-Georga Gadamera, ktorý sa pohybuje medzi hegelovským a kantovským pólom a je verný myšlienke, že „umění je nevysychajícím zdrojem pravdy, a přesto mnohoznačné a interpretovatelné“ (Zima, 1998, s. 227). Gadamer píše o umeleckom diele, ktoré zostáva vždy otvorené novému názoru. Na jednej strane sa teda prikláňa k všeobecnej platnosti pravdivostného obsahu umeleckého diela, na strane druhej však vyzdvihuje jeho mnohoznačnosť: „Gadamer, věřen hegelovské tradici, sice lpí na pojmu pravdy a na pojmu estetického pravdivostního

obsahu, jenž je z něho odvozen, tvrdí však jako před ním Kant, že umělecká díla (krásno) nelze převést na pojem“ (Zima, 1998, s. 225-226). Na tejto myšlienke sú postavené aj základy Kostnickej školy recepčnej estetiky, ktorá si zakladá na tvrdení, že zmeny a premeny významov literárnych textov, ktoré sú mnohoznačné, je nutné hľadať v ich interpretovateľnosti a konkretizovateľnosti. Gadamer v tejto súvislosti rozlišuje tri navzájom sa dopĺňajúce postupy, a to *porozumenie*, *interpretáciu* a *aplikáciu*. Vychádza pri tom z premisy, že pochopiť literárny text, či dokonca určitú historickú udalosť, nie je možné bez historického stanoviska samotného recipienta: „Nemohu říci, co text (historická událost) znamená objektivně, nezávisle na mně; mohu pouze vyjádřit, co znamená pro mě“ (Zima, 1998, s. 229). Na osi postupov *porozumenie*, *interpretácia* a *aplikácia* sa v tejto časti zameriame najmä na *aplikáciu*, keďže porozumieť textu podľa Gadamera znamená zakaždým ho aplikovať na nás samých (Gadamer, 1975). Túto aplikáciu je však možné uskutočniť iba v prípade, ak historický horizont, pred ktorým sa vynorili otázky a odpovede textu, splyva s historickým horizontom čitateľa či vnímateľa, pričom stav napätia medzi „starým“ a „novým“ by sa mal zachovať: „Jde o to, abychom si v určité historické situaci přisvojili minulé a cizí, aniž bychom je subjektivně redukovali na současné a známé. Recipient má cizí přijímat tak, aby se stalo důvěrným a zároveň rozšířilo jeho horizont“ (Zima, 1998, s. 230). Znamená to, že texty sú vždy v určitom napätí smerom k prítomnosti a do istej miery sú od nej vzdialené. Takto chápaný koncept horizontu sa stal kľúčovým aj pre Hansa-Roberta Jauša, ktorý rozvíja *koncept dejín pôsobenia* na myšlienke, že pri recepcii diela čitateľ kreuje historický horizont textu a odlišuje ho od svojho aktuálneho (Hyperlexikón SAV, heslo „recepčná estetika“). Následne v akte splývania týchto dvoch horizontov dôjde k vlastnému porozumeniu textu. Pojem *horizont očakávania* si teda Hans-Robert Jauß prisvojil od Gadamera a navrhol podľa neho čitateľsky orientovanú literárnu históriu.

Druhým významným predstaviteľom Kostnickej školy recepčnej estetiky je Wolfgang Iser. Jeho *teória estetického pôsobenia* rozvádza druhý prístup recepčnej estetiky, ktorý primárne čerpá z fenomenológie Romana Ingardena (1). Táto vychádza z dvoch požiadaviek: „(A) žijeme ve světe, v němž jsme konfrontováni s danými skutečnostmi – to vedlo Husserla k výzvě: ‚Vraťme se k věcem!‘, (B) k tomu, co je na nás nezávislé, se vztahujeme prostřednictvím vědomých aktů, které

se záměrně obrací k něčemu, co leží vně jich samých“ (Iser, 2009, s. 27). Ingardenova fenomenológia sa zameriava na intencionálne akty, aby mohla nahliadnuť, akým spôsobom sa vzťahujeme k svetu.

Literárne dielo v ponímaní fenomenológie nemôže byť predmetom ideálnym, pretože vzniklo v čase a s každou ďalšou realizáciou podlieha zmenám, nemá teda žiadny ontologický základ. Rovnako však nemôže byť ani predmetom reálnym, keďže slová na stránke samy o sebe nič neznamenajú a označujú niečo „iné“, čo neexistuje (Iser, 2009). Aj samotné literárne dielo je teda v tomto systéme chápané ako intencionálny predmet, ktorého jednotlivé zložky fungujú ako inštrukcie. Ich prevedenie potom dovedie dielo k naplneniu: „Literární dílo nemůže být bezesbytku identické s textem ani s jeho realizací, nýbrž se ve skutečnosti musí nacházet mezi nimi. Dílo je bodem konvergence, jelikož neleží ani v autorově duši, ani v čtenářově zkušenosti“ (Iser, 2009, s. 28). Táto hypotéza vyvstáva z polarít literárneho diela, ktoré disponuje umeleckým a estetickým pólom: pri umeleckom póle ide o text vytvorený autorom; pri estetickom póle ide o realizáciu vykonanú čitateľom (Iser, 2009). Základnou myšlienkou fenomenológie literatúry je podľa Ingardena fakt, že tak, ako autor vníma dané (či imaginárne) veci a v diele im dáva tvar, tak uchopuje dielo aj čitateľ. Ten zase musí dať tvar autorovmu sprostredkovaniu vnímaného sveta (Iser, 2008). Podľa Ingardena je onen intencionálny predmet – teda ono literárne dielo – čitateľovi podané ako „útvár vybudovaný z niekoľkých vrstiev. [...] jeví se jako vícevrstevná struktura, jejíž různé roviny napomáhají vystavění intencionálního předmětu, představujícího metafyzické kvality, jež pak mají být zakušeny v aktu konkretizace“ (Iser, 2009, s. 28). Zároveň dodáva, že práve z tohto dôvodu je dôležitý vzťah medzi jednotlivými vrstvami. Ak má totiž konkretizácia vykonávaná čitateľom zreteľne odhaliť jedinečnosť intencionálneho predmetu, potom musí každá z týchto vrstiev hrať svoju rolu. Wolfgang Iser na Ingardenovu fenomenológiu literatúry nadväzuje tvrdením, že miesto odhalenia jedinečnosti intencionálneho predmetu, a teda aj miesto konštituovania literárneho textu, sa nachádza medzi štruktúrou textu a dispozíciami čitateľa. Toto miesto môže byť podľa Isera virtuálne alebo potenciálne, a nazýva ho implicitným čitateľom (Hyperlexikón SAV, heslo: „teória estetického pôsobenia“). Bližšie sa pojmu konkretizácie a kategórii implicitného čitateľa budeme venovať v tretej kapitole.

V závere filozoficko-historických východísk však považujeme za potrebné zhrnúť, že už v samotnom úvode formovania Kostnickej školy recepčnej estetiky sa prejavil vplyv dvoch rozličných filozofických východísk, a to hermeneutika Hansa-Georga Gadamera, ktorú ďalej rozvíjal prostredníctvom konceptu dejín recepcie Hans-Robert Jauß, a fenomenologická estetika Romana Ingardena, ktorá má východisko vo filozofickom učení Edmunda Husserla, a ktorou sa po Ingardenovi inšpiroval vo svojej teórii estetického účinku Wolfgang Iser. Rozdielne pohľady dvoch filozofických východísk ďalej spôsobujú, že zatiaľ čo Hans-Robert Jauß narába s kategóriou reálneho čitateľa a zaujíma sa o reakcie čitateľov, ktoré poukazujú na určitú historicky podmienenú literárnu skúsenosť, Wolfgang Iser narába s kategóriou implicitného čitateľa a pozoruje, aký účinok má na tohto čitateľa literárny text a akým spôsobom text vyvoláva v čitateľovi reakciu.

2. Koncept dejín recepcie podľa Hansa-Roberta Jaußa

Nemecký romanista Hans-Robert Jauß prvýkrát predstavil *koncept dejín recepcie* vo svojej prednáške *Dejiny literatúry ako provokácia literárnej vedy* (1967) (2), v ktorej mapuje problémy vývoja novodobej literárnej vedy. Kritizuje formalizmus, ktorý poňal literatúru ako samostatný predmet skúmania, čím literárne dielo zbavil historických súvislostí a vnímal ho ako súbor umeleckých prostriedkov. Formalistom a marxistom vyčíta, že literárne fakty chápu v uzavretom kruhu estetiky produkcie a zobrazovania, čím opomínajú podstatnú dimenziu recepcie a pôsobenia literatúry, pretože čitateľa nevnímajú ako adresáta, ktorému je dielo primárne určené: „Můj pokus překlenout propast mezi literaturou a dějinami, historickým a estetickým poznáním, může začít na hranici, před níž se obě školy zastavili. Jejich metody pojímají literární faktum v uzavřeném kruhu estetiky produkce a zobrazování. Připravují tak literaturu o jednu dimenzi, která nezbytně patří k jejímu estetickému charakteru i společenské funkci: o dimenzi její recepce a jejího účinku. [...] Obě metody opomíjejí čtenáře v jeho přirozené, pro estetické i historické poznání nezbytné úloze – jako adresáta, pro něhož je literární dílo primárně určeno“ (Jauß in Sedmidubský, 2001, s. 7-8). Inými slovami, vzťah medzi literatúrou a čitateľom disponuje podľa Jaußa tak estetickou, ako aj historickou

implikáciou a dejinný život literárneho diela nie je možný, ba ani mysliteľný bez aktívneho podielu jeho adresáta. Znamená to, že na osi autor – dielo – čitateľ nie je posledný aspekt iba pasívnou zložkou celého tohto trojuholníku a následkom určitých reakcií, ale sám osebe predstavuje dejinotvornú energiu: „Dějinnost literatury a její komunikativní charakter předpokládají dialogický a zároveň procesuální vztah mezi dílem, publikem a novým dílem“ (Jauß in Sedmidubský, 2001, s. 8).

Tento vzťah následne prirovnáva k vzťahu medzi otázkou a odpoveďou, či problémom a riešením. Hans-Robert Jauß sa snažil iniciovať skutočnú paradigmatickú zmenu v literárnej vede a vychádzal pri tom z presvedčenia, že uzavretý kruh estetiky produkcie a zobrazovania, v ktorom sa metodológia literárnej vedy prevažne dovtedy pohybovala, musí byť otvorený estetike recepcie a účinku. V opačnom prípade nebude možné nanovo vyriešiť problém a odpovedať na otázku, ako ponímať dejinný sled literárnych diel ako súvislosť dejín literatúry?

Jaußov koncept dejín recepcie je primárne postavený na myšlienke, že čitateľ pri recepcii diela formuje určitý historický horizont textu, ktorý však musí odlišovať od toho aktuálneho. K vlastnému porozumeniu textu potom prichádza v akte splývania týchto dvoch horizontov, pričom ak dielo prekonáva horizont očakávania historického čitateľa, dochádza k jeho modifikácii, čo indikuje estetickú hodnotu diela: „Dějiny literatury jsou proces estetické recepce a produkce, jenž se realizuje v aktualizovaní literárních textů vnímajícím čtenářem, reflektujícím kritikem a znovu produkujícím spisovatelem“ (Jauß in Sedmidubský, 2001, s. 11). Pri týchto úvahách, ako aj pri ďalšom rozvážaní pojmu horizont očakávania, vychádza Jauß z motívu mnohoznačnosti literárneho textu, ktorú sme spomenuli v prvej kapitole. Literatúra podľa neho nezachytáva skutočnosť mimeticky (ani ako ideu či svetový názor), práve naopak, na základe svojej mnohoznačnosti neustále kladie čitateľovi nové otázky, ktoré môžu zmeniť jeho horizont očakávania. Nadväzuje pritom na Gadamera a zdôrazňuje interpretovateľnosť literárnych textov a nemožnosť ich redukcie na pojmové výroky (Zima, 1998). Práve táto mnohoznačnosť, pluralita možných výkladov, má podľa Jaußa vytvárať estetický charakter textu. Potenciál literárneho diela sa potom ďalej rozvíja v procese jeho konkretizácií, v aktoch produktívnej recepcie.

Keďže Jaušove dejiny recepcie sú inšpirované najmä Gadamerovými dejinami pôsobenia, bolo by potrebné vysvetliť a spresniť dva konkurenčné pojmy, ktoré stoja proti sebe: *pôsobenie* a *receptiu*. Už sme spomenuli, že pojem recepcie chápe Jauš ako moment konkretizácie, ktorý je podmienený čitateľom. Na druhej strane zase navrhuje používať pojem pôsobenia na to, za čo je text zodpovedný. Znamená to, že čitateľ má o texte istú predstavu ešte predtým, ako začne s jeho interpretáciou (Hyperlexikón SAV, heslo: „recepčná estetika“). Gadamer túto predstavu nazýva predbežné porozumenie, pričom porozumením chápe splynutie horizontu prítomnosti a horizontu minulosti: „Splynutí horizontů je pro Gadamerovu teorii porozumění naprosto zásadní. Poukazuje na to, že setkání s minulostí nikdy neznamená asimilaci toho, co se zdá být cizí, nýbrž vždy kritické uchopení jinakosti. [...] Jakékoli umělecké dílo, které přetrvalo do přítomnosti, působí vzhledem k horizontu, který omezuje přítomnou situaci, poněkud cize“ (Iser, 2009, s. 53).

Splynutie horizontov sa teda vyznačuje dualitou: zaplieta do seba minulosť a prítomnosť, no zároveň podporuje odlišnosť a zaisťuje tým nepretržitý dialóg založený na logike otázky a odpovede (Iser, 2009). Jauš na tieto úvahy nadväzuje, keď v *Dejinách literatúry...* píše, že literárna udalosť môže pôsobiť len tam, kde ju potomkovia ešte (alebo opäť) recipujú – kde sa nájdú čitateľa, ktorí si dielo minulosti nanovo osvoja, alebo autori, ktorí ho majú v záujme napodobniť, prekonať alebo vyvrátiť: „Souvislost událostí literárního dění je primárně zprostředkována v horizontu očekávání literární zkušenosti současných a pozdějších čtenářů, kritiků a autorů“ (Jauš in Sedmidubský, 2001, s. 11). Literárne diela sú teda chápané ako artefakty, ktorým je možné v priebehu dejín pripisovať vždy určitú aktuálnu hodnotu. Literárne poznanie sa potom podľa Jauša – a v zmysle Hansa-Georga Gadamera – realizuje vo vzájomnom približovaní historického horizontu diela (teda horizontu očakávania objektivizovaného v diele) a subjektívneho, aktuálneho horizontu poznania čitateľa (horizontu očakávania) (Hyperlexikón SAV, heslo: „recepčná estetika“). Podľa Jaušovho postoju sa teda horizont očakávania orientuje nielen na literárne dielo, ale aj na horizont všeobecných životných skúseností a praxe, pričom estetické poznanie vychádza zo stretu týchto dvoch horizontov.

3. Wolfgang Iser a jeho teória estetického pôsobenia

Teória estetického pôsobenia Wolfganga Isera je súčasťou recepčnej teórie Kostnickej školy v tom širšom zmysle, a môžeme povedať, že v súvislosti s ňou je Jaušov koncept dejín recepcie komplementom Iserovej estetiky pôsobenia. Na rozdiel od hermeneutickej motivácie ide o model postavený na fenomenológii Romana Ingardena a na teórii rečových aktov. Určujúcim a charakteristickým aspektom celej teórie je myšlienka, že v každom akte čítania prebieha k interakcii medzi štruktúrou diela a jeho prijímateľom, čo recipientovi ponúka možnosť podieľať sa na jeho význame a konštituovať ho. Iser pracuje s kategóriou implicitného čitateľa a zameriava sa na to, aký účinok môže mať literárny text na svojich implikovaných čitateľov a akým spôsobom vyvoláva reakciu (Iser, 2009). Zároveň sa opiera o tézu, že literárne dielo prináša do sveta niečo nové, čo môžeme označiť ako virtuálnu realitu. Nejde predsa o akýsi dokumentárny záznam čohosi, čo existovalo alebo existuje, práve naopak, každé literárne dielo je niečím novým, čo doposiaľ nejestvovalo: „Vše, čo umělecká díla obsahují – formu, látku, duch, téma –, se do nich uteklo z reality a přišlo v nich o realitu vlastní“ (Adorno in Iser, 2009, s. 85). Takéto chápanie literárneho diela však so sebou prináša zásadnú otázku, na ktorú hľadá odpoveď práve teória estetického účinku: Ako môžeme tieto virtuálne reality chápať a spracovávať?

Iser sa systematicky venoval pôsobeniu literárneho diela na čitateľa a spôsobu, akým literárny text vyvoláva v čitateľovi určitú reakciu. Svoju štúdiu z roku 1975 pod názvom *Apelatívna štruktúra textov* otvára pomerne vyostreným citátom americkej prozaičky, filozofky a kritičky Susan Sontagovej: „Miesto hermeneutiky potrebujeme erotiku umění“ (Iser in Sedmidubský, 2001, s. 39), a následne si kladie niekoľko otázok, ktoré sú spúšťačom úvah a pochybností. Tie súvisia s onou formou výkladu textov, ktorá sa oddávna snaží o sprostredkovanie významov obsiahnutých v literárnych textoch: „Kdyby byl literární text skutečně redukovatelný na jeden určitý význam, pak by byl výrazem něčeho jiného – právě toho významu, jehož status je určen skutečností, že existuje i nezávisle na textu. Radikálně řečeno to znamená, že literární text by byl ilustrací svého předem daného významu. [...] Rozhodně teď nepopírám, že literární texty mají jistý historický substrát. Ale

způsob, jakým jej konstituují a činí sdělitelným, už zjevně není determinován výlučně historicky“ (Iser in Sedmidubský, 2001, s. 41). Tieto úvahy uvádza Iser ako odôvodnenie, prečo máme ako čitatelia pri čítaní určitých diel z minulých epoch často pocit, že sa v tomto historickom prostredí pohybujeme, akoby sme tam patrili alebo akoby sa minulé stalo opäť prítomným: „Podmínky takového dojmu nepochybně tkvějí v textu, ale na vzniku toho dojmu se podílíme my jako čtenáři“ (Iser in Sedmidubský, 2001, s. 41). Inými slovami, my ako čitatelia text aktualizujeme, no tento text musí zároveň poskytovať priestor pre aktualizáčné možnosti, keďže v rôznych obdobiach je chápaný rôznymi čitateľmi trochu inak. A to aj napriek faktu, že „v aktualizaci textu převládá společný dojem, že svět, který text otevírá, byť je jakkoli historický, se vždy může stát přítomností“ (Iser in Sedmidubský, 2001, s. 41). Táto aktualizácia textu je podľa Isera vykonávaná práve prostredníctvom kategórie implicitného čitateľa, ktorá implikuje, že konanie čitateľa je v texte preštrukturované a jeho pozíciu reálny čitateľ aktualizuje. Aktualizáciou textu má dochádzať k estetickému pôsobeniu, ktoré vzniká z diferencie vypovedaného a zamlčaného.

Iserove východiská teórie estetického pôsobenia sú okrem Ingardena tiež inšpirované teóriou rečových aktov J. L. Austina, z ktorých Iser vyberá primárne kategóriu performatívnych výpovedí. Podľa neho je literatúra ilokučný rečový akt, ktorý plní komunikatívnu funkciu, pričom komunikácia je možná iba za predpokladu istých momentov neurčitosti (Iser, 1980). V nadväznosti s tým preberá následne od Romana Ingardena aj kategóriu prázdnych miest, ktorú adaptuje na svoj model parciálne otvoreného textu. Ten je potrebné aktualizovať a rekonštruovať ono nevypovedané. Práve tieto prázdne miesta sú do textu vpísané ako implicitný čitateľ; majú apelatívnu funkciu a vyzývajú k recepčným aktivitám: „Poněvadž se struktura textu skládá z určených segmentů a neurčených spojení mezi nimi, je základní vzorec textu utvářen interakcí mezi vyjádřeným a nevyjádřeným. To vyjádřené se samo vyvíjí do té míry, do níž čtenář aktualizuje ono nevyjádřené, a tak proces čtení transformuje text v korelát čtenářovy mysli“ (Iser, 2009, s. 81). To, čo je vypovedané, získava dôležitosť iba vo vzťahu k tomu, čo zostalo nevypovedané, a teda význam literárneho textu nie je tvorený iba výrokmi a výpovedami, tým, čo je v diele prítomné, ale aj a najmä implikáciami, ktoré si zo

strany čitateľa vyžadujú konkretizáciu, a ktoré spúšťajú literárnu komunikáciu: „Jelikož žiadny príbeh nelze vyprávět v jeho úplnosti, je text sám rozčleněn prázdnými místy a mezerami, jenž musí být při aktu čtení zaplněny. Kdykoli čtenář nějakou mezeru překlene, začíná komunikace. Mezery či strukturovaná prázdná místa [...] fungují jako jakási osa, kolem níž se celý vztah mezi textem a čtenářem otáčí; stimulují totiž čtenáře, aby se v intencích stanovených textem pustil do procesu vytváření idejí a představ“ (Iser, 2009, s. 81-82). Dôležitým aspektom pri celom procese recepcie a konkretizácie je zároveň vlastná, individuálna životná skúsenosť (skúsenostný komplex) toho-ktorého čitateľa. Keď totiž čitateľ prejde všetkými navrhovanými perspektívami textu, zostáva mu len jeho vlastná skúsenosť, ktorej sa môže držať pri zisteniach o tom, čo sa mu text snaží odovzdať: „Je-li svět textu promítnut do vlastní zkušenosti, může vzniknout velmi diferencována škála reakcí, z níž lze vyčíst napětí vzniklé z konfrontace vlastní zkušenosti se zkušeností potenciální. Myslitelné jsou dvě extrémní možnosti reakce: buď se svět textu jeví jako fantastický, protože protirečí všem našim zvyklostem, nebo jako banální, protože se s nimi tak dokonale ztotožňuje“ (Iser in Sedmidubský, 2001, s. 43-44). Takýmto spôsobom je zreteľné nielen to, v akej veľkej miere sa naše vlastné skúsenosti podieľajú na uskutočňovaní textu a jeho významu, ale aj to, že sa v takomto procese s našimi skúsenosťami neustále niečo deje.

Wolfgang Iser však v 60. a 70. rokoch 20. storočia nebol jediným autorom, ktorý sa zaoberal konceptom čitateľa. Koniec-koncov, rôznym konceptom čitateľov venuje pozornosť aj on sám v diele *Der Akt des Lesens* (Akt čítania, 1976), konkrétne v kapitole *Koncepty čtenáře a koncept implicitního čtenáře* (3). Z ďalšej diskusie o konceptoch čitateľov môžeme spomenúť napríklad koncept tzv. „archičitateľa“, ktorý rozvinul Michael Riffaterre, predstaviteľ konceptu Reader-Response Criticism. Ďalej koncept informovaného čitateľa, ktorý rozvinul americký literárny teoretik a taktiež predstaviteľ Reader-Response Criticism Stanley Fish, či koncept intendovaného (zamýšľaného) čitateľa, ktorý predstavil Erwin Wolff. Špecifikum Iserovho implicitného čitateľa v kontraste s ostatnými typmi čitateľov spočíva v tom, že „implicitný čitateľ sa nezakladá na žiadnej reálnej existencii, pretože stelesňuje súhrn vopred vytvorených orientácií, ktoré fiktívny text ponúka svojim možným čitateľom ako podmienky recepcie. [...] Implicitný čitateľ neexistuje v

reálnom svete, ale spočíva v samotnej štruktúre textu“ (Iser, 2004, s. 139). Napriek existencii rôznych typov (konceptov) čitateľov je teda Iserov implicitný čitateľ špecifickým a svojským typom čitateľa, podľa slov Petra Bíleka: „Wolfgang Iser vstoupil asi už provždy do literárne-teoretického povědomí jako ten, kdo vynalezl kategorii implicitního čtenáře“ (Bílek, 2004, s. 134).

4. K súhrnnému zhrnutiu myšlienok Kostnickej školy recepčnej estetiky

Za vznikom Kostnickej školy pôvodne stála skupina nemeckých literárnych vedcov (Hans-Robert Jauß, Wolfgang Iser, Jurij Striedter, Wolfgang Preisendanz, Manfred Fuhrmann, Wolf-Dieter Stempel, Karlheinz Stierle, ...), ktorých cieľom bolo znovu oživiť záujem o literárne dejiny. Hlavným dôvodom jej vzniku bola dilema, v ktorej sa nachádzalo štúdium literatúry koncom 50. a začiatkom 60. rokov 20. storočia. Ide o konflikt interpretácie, ktorý sa zrodil spolu s nástupom moderného umenia. Dovedy sa považovalo za samozrejmé, že literárna veda má analyzovať text vzhľadom na jeho význam, intencie autora alebo štruktúry a formy. Text teda disponoval určitým významom, ktorý doň vložil autor, a ktorý bolo nutné dešifrovať prostredníctvom interpretácie. Tradičná literárna veda sa primárne zaoberala textovou produkciou, no s nástupom novodobého umenia prichádza zároveň kritika takto chápanej literárnej vedy, a snaha o zmenu paradigmy z textovej produkcie na textovú recepciu. Recepčná estetika charakterizuje literárny text ako mnohoznačný, čo znamená, že význam podľa jej chápania nie je skrytý v samotnom texte, a literárny text zároveň nie je možné redukovat' iba na jeden určitý význam. Autorská intencia bola nahradená účinkom, ktorý má literárny text na svojho potenciálneho čitateľa a s touto zmenou paradigmy sa začal skúmať triadický vzťah medzi autorom, textom a čitateľom: „Stručně řečeno, od toho, co text znamená, se pozornost přesunula k tomu, co text dělá; jako mávnutím kouzelného proutku tak zmizel odvěký strašák literární kritiky: totiž snaha identifikovat autorův skutečný záměr“ (Iser, 2009, s. 76). Napriek tomuto spoločnému cieľu sa Kostnická škola recepčnej estetiky rozštiepuje na dve vetvy, ktoré však na seba v určitých častiach nadväzujú a vzájomne sa dopĺňajú. Recepčná estetika na jednej strane skúma, ako čitatelia v rôznych historických situáciách reagujú na literárny text, a teda sa

zaoberá skutočnými čitateľmi, ktorých reakcie poukazujú na určitú historicky podmienenú literárnu skúsenosť. Tieto myšlienky rozvíja Hans-Robert Jauß, ktorý operuje s kategóriou reálneho (historického) čitateľa. Na druhej strane stojí teória estetického účinku Wolfganga Isera, ktorý pozoruje to, aký účinok má literárny text na svojho implicitného čitateľa a akým spôsobom vyvoláva reakciu. Hlavný zámer oboch vetiev zostáva zjavný: „Recepční teorie pomáhá osvětlit, proč a jak může tentýž literární text v různou dobu znamenat pro různé lidi různé věci, neboť bere v úvahu dvoustrannost literárního díla a jeho dvou pólů: uměleckého a estetického“ (Iser, 2009, s. 85).

POZNÁMKY

(1) Fenomenológiu ako filozofickú metódu pôvodne skoncipoval Edmund Husserl a jej hlavným cieľom je preniknúť k pravej podstate fenoménov, prostredníctvom ktorých sa utvárajú akty nášho vedomia dávajúce zmysel, pretože tie ako jediné obsahujú nepochybnú určitosť (Hyperlexikón SAV, heslo: „fenomenológia literatúry“).

(2) V českom preklade: *Dějiny literatury jako výzva literární vědě*. In Sedmidubský, M. et al. 2001. *Čtenář jako výzva. Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*.

(3) Kapitola bola preložená do českého jazyka a vyšla ako samostatná štúdia: Iser, W. 2004. *Koncepty čtenáře a koncept implicitního čtenáře*. In Aluze, 2004, č. 2.

LITERATÚRA

BÍLEK, P. A. 2004. Wolfgang Iser a jeho koncept implicitního čtenáře v Aktu čtení. In *Aluze*, 2004, č. 2 – 3, s. 134.

GADAMER, H-G. 1975. *Wahrheit und Methode*, s. 375.

HYPERLEXIKÓN SAV, pojem „fenomenológia literatúry“, dostupné online: <http://hyperlexikon.sav.sk/sk/pojem/zobrazit///fenomenologia-literatury>.

HYPERLEXIKÓN SAV, pojem „recepčná estetika“, dostupné online: <http://hyperlexikon.sav.sk/sk/pojem/zobrazit///recepna-estetika-1>.

HYPERLEXIKÓN SAV, pojem „teória estetického pôsobenia“, dostupné online: <http://hyperlexikon.sav.sk/sk/pojem/zobrazit/paradigmy/4/teoria-estetického-posobenia>.

ISER, W. Apelová struktura textů: In Sedmidubský, M. et al. 2001. *Čtenář jako výzva. Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001. s. 39 – 61. ISBN 80-86055-92-2.

ISER, W. 2009. *Jak se dělá teorie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2009. 245 s. ISBN 978-80-246-1672-8.

- ISER, W. 2004. Koncepty čtenáře a koncept implicitního čtenáře. In *Aluze*, 2004, č. 2-3.
- ISER, W. 1980. *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1980.
- JAUSS, H-R. *Dějiny literatury jako výzva literární vědě*: In Sedmidubský, M. et al. 2001. *Čtenář jako výzva. Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001. s. 7-38. ISBN 80-86055-92-2.
- KANT, I. 1979. *Kritika čistého rozumu*. Bratislava: Pravda, 1979. 577 s.
- LEŠKO, V. – JEŠIČ, M. – ANDREANSKÝ, E. 2013. *Kant, fenomenológia a analytická filozofia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. 207 s. ISBN 978-80-8152-076-41.
- SEDMIDUBSKÝ, M. (ed.), *Čtenář jako výzva. Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001. 338 s. ISBN 80-86055-92-2.
- ZIMA, P. V. 1995. *Literární estetika*. Olomouc: Votobia, 1995. 448 s. ISBN 80-7198-329-2.

Accessible summary

What this research was about and why it is important

The study focuses on the Constance School of Reception Theory, its main aims, similarities and differences. It mainly takes a look at the variously used and applied theoretical and philosophical starting points in Wolfgang Iser's reception aesthetics as well as the reception theory of Hans-Robert Jauß.

What the researcher did

The researcher focused on:

- explaining the term “Reception Theory”;
- breaking down the main philosophical backgrounds of the theory;
- explaining the difference between Iser's and Jauß' point of view;
- giving the overall summary of Constance School's main ideas

What the researcher found

- The paper focuses mainly on summarizing two approaches to Reception Theory (two ways of engaging with literary texts) rather than new findings. Summary of the two approaches could be a theoretical base for verifying the functionality of these theories on the selection of specific literary texts.

Things to consider

- The summary of the two approaches to Reception Theory could be used as a theoretical base for finding out to what extent are these theories functionally demonstrable in specific prose texts and what kind of other possibilities for interpretation do they offer.

How to cite this summary: Szabóová, L. (2022). Reception Aesthetics of Wolfgang Iser and Hans-Robert Jauß. OASIS Summary of Szabóová (2022) in Nová filologická revue. <https://oasis-database.org>

**VLASTNÉ MENÁ VÝŽIVOVÝCH DOPLNKOV A VOLNE PREDAJNÝCH
LIEKOV PRE DOSPELÝCH**

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.131-155>

Vladimíra Vrajová

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

vladimira.vrajova@umb.sk

ABSTRACT**Proper Names of Nutritional Supplements and Over-the-counter Drugs for Adults**

The paper focuses on the proper names of over-the-counter drugs and nutritional supplements for adult users, with a research sample of 202 names. The aim is to abstract and typologize the motivants of serionyms, to generalize their communicative and pragmatic potential with regard to linguistic form, target group of consumers and functional members. The tool to fulfill the goal is model and pragmatic analysis, which falls within the research field of onomastics and pragmalinguistics. The pragmatic function of serionyms is related both to the preservation of their appellative semantics and to the way they are produced, namely at the level of motivation and invention. The focus on the target group manifests itself by acting on the emotional or rational component of the percipient's personality, exposing gender stereotypes. The communicative and pragmatic potential of the selected proper names is implemented at the systemic level, first of all, in the functional member of the property, which is an abstraction of figurative naming and template-like gender attributes, and which refers both to the composition and characteristics of the product, and to the characteristics of the user. Meanwhile, the variability of the serionyms increases with increasing number of functional members from two-member models to six-member models.

KEY WORDS

onomastics, serionym, model, pragmatics, gender

1. Východiskové poznámky a charakteristika výskumnej vzorky

Predkladaný príspevok je zameraný na systémovú a komunikačno-pragmatickú analýzu vlastných mien výživových doplnkov a voľne predajných liekov pre dospelých – na langovej rovine ide o modelovanie chrématoným, na parolovej rovine o zovšeobecnenie ich komunikačno-pragmatického potenciálu so zreteľom na uplatnené jazykové prostriedky a genderovo diferencovanú cieľovú skupinu. Nevyhnutnosť simultánneho skúmania oboch úrovní sa ukázala už pri

predchádzajúcom výskume (vlastných mien liekov a výživových doplnkov pre deti), a to v relácii s krížením viacerých sémantických črt, predovšetkým vlastnosti a určenosti (Vrajová, 2022, v tlači) (1). V tejto súvislosti je naším cieľom jednak charakteristika a klasifikácia pojmových onymických modelov, jednak abstrakcia a interpretácia indikátorov pragmatickej funkcie oným pri dorozumievaní v komerčnej sfére. Vychádzame pri tom z koncepcie P. Odaloša (2015, 2020), ktorý aplikuje teóriu modelovania v chrématonomastike, ale aj z ďalšieho prieskumu vlastných mien sériovo vyrábaných (a marketingovo propagovaných) produktov, ktoré bolo realizované v rámci grantového projektu VEGA 1/0040/19 *Synchrónne modely a modelovanie chrématoným* (napr. Gondeková, 2021; Chomová, 2020; Kolenčíková, 2021; Odaloš, 2021; Rožai, 2021). Materiálový súbor tvorí 202 vlastných mien, excerpovaných zo stránok internetových lekární *Magister* a *Pilulka* (2), pričom 101 vlastných mien pomenúva výživové doplnky a voľne predajné lieky určené pre ženy a 101 vlastných mien voľne predajné farmaceutické produkty pre mužov; do pramennej bázy sme teda nezaradili výrobky, ktoré sú vhodné pre všetkých dospelých užívateľov bez ohľadu na pohlavie (3).

Vlastné mená výživových doplnkov a voľne predajných liekov zaradíme do onymickej makroskupiny abioným, skupiny chrématoným, triedy pragmatoným a podtriedy sérioným (Majtán, 2012, s. 263; Ološtiak, 2010, s. 215), a to aj napriek tomu, že niektoré koncepcie charakterizujú termíny pragmatonymum a sérionymum ako rovnoznačné (Imrichová, 2012, s. 35; Odaloš, 2015, s. 471). V tejto súvislosti sa prikláňame k vymedzeniam, ktoré diferencujú medzi pragmatonymami a sérionymami a akcentujú čiastočný prienik týchto skupín podmienený vzťahom časti (sérionymum) a celku (pragmatonymum). Sérionymá chápeme ako vlastné mená sériovo zhotovených výrobkov, čiže výrobkov jedného typu, ktoré sú značne diferencované. Do tejto onymickej podtriedy patria vlastné mená áut, motocyklov, textilných produktov, kozmetických prípravkov, čistiacich prostriedkov, potravín, farmaceutických výrobkov a i. (Knappová, 2017b), pričom je pre ňu (ergo pre celú onymickú skupinu) príznačná väčšia alebo menšia miera premenlivosti (4). Podoba chrématoným totiž závisí od politickej, ekonomickej, obchodnej a kultúrnej situácie danej spoločnosti, čiže – inými slovami – frekventovane dochádza k sekundárnej onymickej nominácii (k premenovaniu), príp. k zániku pomenúvaných entít

(Knappová, 2017a). Ako príklad uvedieme vlastné mená liekov a výživových doplnkov, ktoré sa dnes nepoužívajú, pretože bola preukázaná ich toxicita/nebezpečné účinky, napr. *Dipron*, *Piperadol*, *Plumbin*, *Prontosil*, *Sedolor*, príp. sa začali vyrábať preparáty s novým názvom, ale rovnakou účinnou látkou, napr. *Acophin*→*Aspirin*, *E-Viterbin*→*Vitamín E*, *Spasmoveralgin*→*Spasmopan*, *Thyreoidin Dr. Heisler*→*ThyroidTIDE PLUS* (5). Reprezentatívny príklad poskytuje aj zmena názvov vakcín proti ochoreniu Covid-19 z *COVID-19 Vaccine AstraZeneca* na *Vaxzevria* a z *COVID-19 Vaccine Moderna* na *Spikevax*: tendovaním k univerbizácii môžeme zároveň vysvetliť, prečo sa vlastné meno vakcíny *Comirnaty* od konzorcia Pfizer a BioNTech nemodifikovalo (6).

Pred vstupom do modelovej analýzy je potrebné upozorniť aj na rozdiel medzi vlastným menom (série) výrobku a pomenovaním (série) výrobku, ktorý akcentuje aj M. Majtán (2012, s. 263, 266 – 267) pri polemike s L. Ježó Garančovskou (2012, s. 275 – 276). Autorka prezentuje názor, že „relevantným faktorom pri určení onymického statusu pragmatoným je administratívno-právny úkon, akým je zápis označení sériových výrobkov na U...rade priemyselného vlastníctva SR“ (Ježó Garančovská, 2012, s. 276), čo jej umožní uje usúvzťazniť katalógové názvy s vlastnými menami. S ohľadom na Ježó Garančovskej postup by bolo možné rámcovať predmetnú propriálnu zložku na základe jej formulácie v denne aktualizovanej Databáze farmaceutických produktov v Slovenskej republike (7). Pre ilustráciu uvedieme niekoľko názvov excerpovaných z Databázy: *Acai Berry Línia – limitovaná séria prášok vo vrecúškach 2x30 ks*; *Panadol Femina tbl flm 500mg 1x10ks*; *Pro-Ven Women's Lactobacilus & Bifidus cps with Cranberry 1x30 ks* atď. Z uvedeného vyplýva, že sú časťou katalógového pomenovania lieku/výživového doplnku v Databáze je okrem vlastnej propriálnej časti (*Acai Berry Línia*, *Panadol Femina*, *Women's Lactobacilus & Bifidus*) aj forma lieku (prášok vo vrecúškach, tabletky), gramáž účinnej látky (500 mg), veľkosť balenia (1x10 ks, 1x30 ks) a v niektorých prípadoch aj vlastné meno spoločnosti, ktorá liek vyrába (*ProVen SK*, s. r. o.). Pri rozbere vlastných mien farmaceutických produktov nestotožníme katalógové pomenovania s onymami, ale diferencujeme propriálnu časť (sérionymum, ktoré podrobujeme modelovej analýze), apelatívnu časť a logonymum označujúce výrobcu (ktoré nie je súčasťou propriálnej zložky/sérionyma). Tento postup

môžeme podporiť aj oficiálnym stanoviskom Spätätneho ú stavu pre kontrolu liečiv, ktorý na svojej internetovej doméne uvádza, že každý liek je dostupný v rôznych liekových formách, baleniach (počtoch dávok) a s rôznou gramážou ú činnej látky, pričom vždy nesie rovnaké obchodné meno – sérionymum (8).

Rovnaký postup uplatňuje pri modelovaní vlastných mien nealkoholických nápojov G. Rožai (2021, s. 169), ktorý ako propriálnu zložku pomenovania nealkoholického nápoja vymedzuje iba názov značky, názov edície, príp. aj podtyp edície, napr. *Magnesia, Magnesia RED*. Na druhej strane V. Gondeková (2021, s. 215) – ktorá sa vo svojej štúdií venuje modelovaniu vlastných mien čaju, kávy a cukrovíniiek – v niektorých prípadoch zaraďuje k propriálnej zložke aj (opisnú) apelatívnu časť, napr. *Detský BIO čaj Fenikel, Detský ovocný čaj MALINA, Čierny čaj Orange pekoe*, a to z dôvodu zvýraznenia apelatívnej zložky na obale výrobku (predovšetkým veľkosťou písma). Pri modelovaní vlastných mien voľne predajných liekov a výživových doplnkov obdobne zohľadňujeme zámer výrobcu akcentovať vysvetľujúcu/informačnú časť pomenovania a v jednom prípade ju radíme k vlastnému menu, konkrétne ide o názov *Figuran bylinný SIRUP pre štíhlu líniu*, ktorý modelujeme ako $A1=VL1+VL2+Se+OČ$ (apelatívna časť je súčasťou vlastného mena aj z toho dôvodu, že umožňuje rozlíšenie predmetného výživového doplnku od ďalších produktov toho istého výrobcu s názvami *Figuran bylinný ČAJ pre štíhlu líniu* alebo *Figuran bylinná ZMES pre peknú líniu*).

Vzhľadom na charakter výskumnej vzorky je súčasťou vlastného mena sémantický príznak určenosti, samozrejme, ak je explicitne vyjadrený v názve produktu (*Centrum pre ženy/pre mužov, MultiSure for her/for him, Reparex proti šedinám pre ženy/pre mužov*); v opačnom prípade je účinok výrobku (spolu s cieľovou skupinou) zakomponovaný do obsahovej náplne obchodnej značky (*Breast extra+, Menopauza herba, Slimdown CLA95/Erectan ManLONG, Spermotrend, TestoDrive*), príp. je cieľová skupina identifikovaná na základe koloritu: napr. na obale výrobkov s vlastným menom *Exxtreme power caps* dominuje čierna, žltá a modrá farba, zatiaľ čo v prípade produktov *FatKiller max* je to ružová (9).

2. Komunikačná analýza sérioným

Východiskom komunikačného rozboru sérioným je explikácia vlastného mena ako znakového konštruktú; t. j. zachytenie rozličných vzťahov v rámci znaku, ale najmä zdôraznenie spätosti znakov s komunikačnou situáciou a jej participantmi (Doubrovová, 2002, s. 29). V procese kódovania a dekódovania prenášanej informácie nadobú da meritórne postavenie autorský zámer, ktorý tu figuruje ako integrátor komunikačného reťazca a ktorý koreluje jednak s pragmatickou funkciou jazykového znaku, jednak s anticipáciou reakcie percipienta. Súčasné jazykovedné výskumy sa majoritne zameriavajú na reč (ergo na používanie jazyka), a nie na opis jazyka ako abstraktného systému: náš vedeckovýskumný počin obdobne reflektuje tento trend – keď sa sú streduje na fungovanie sérioným vo vybranej dorozumievacej sfére – pričom zdôrazňuje (neraz marketingovo podmienený) komunikačný zámer a žiaduci perlokučný efekt. Nástrojom pri dosahovaní komerčného „autorského“ cieľa sú jazykové prostriedky, ktoré majú svojou genézou, informačne (ne)zaťaženou obsahovou náplňou, nápaditosťou a inými parametrami zaujať perspektívnych zákazníkov a motivovať ich k nákupu (Dolník – Bajžíková, 1998, s. 8 – 11; Orgoňová, 2013, s. 293, 296; Orgoňová – Dolník, 2010, s. 149, 154 – 155).

M. Ološtiak (2010, s. 211, 217) v súvislosti s tvorbou vlastných mien uvažuje o intralingválnej, intralingválno-interlingválnej a interlingválnej motivácii, pričom kvalifikačným kritériom je genéza motivantu. Vzhľadom na uvedené typologizujeme vlastné mená slovenského, inojazyčného (najmä anglického, ale aj českého) a hybridného pôvodu, a pripomíname, že prenikanie anglicizmov do slovenského názvoslovia súvisí jednak s medzinárodnou pozíciou farmaceutických firiem, jednak s chápaním cudzích slov ako indikátorov odbornosti, osvedčenosti a kvality chrématonymického objektu (Jílková, 2006, s. 169) (10). Tento vývinový trend je reflektovaný aj v kvantitatívnom zastúpení jednotlivých skupín: z celkového počtu 202 sérioným je 13 (6,4%) slovenských, 26 (12,9%) hybridných a 163 (80,7%) cudzojazyčných. Vzťahové i štruktúrne modely cudzojazyčných sérioným sú aj napriek istým odchýlkam porovnateľné s modelmi slovenských sérioným, keďže sa pri nich uplatnili rovnaké spôsoby tvorby vlastných mien, napr. proprializácia a vznik viacslavných pomenovaní (*Apetite control*), transonymizácia (*DIAS BEAUTY*)

(11), derivácia (*No-Prostal strong*), kompozícia (*Hormonatur*), abreviácia (*CLA95*) atď. (Krško, 2011, s. 272).

Podstatné je aj rozdelenie vlastných mien liekov a výživových doplnkov podľa opozície pôvodné (autorské) meno vs nepôvodné (štandardné) meno, v rámci ktorej rozlišujeme jazykovo a významovo invenčné a neinvenčné onymá. Status štandardnosti prisudzujeme tým vlastným menám, ktoré plnia výlučne informačnú funkciu, svojou apelatívnou sémantikou kódujú cieľovú skupinu, zloženie, účel a obchodný názov výrobku, a to bez hyperbolizácie a akejkoľvek významovej, lexikálnej alebo syntaktickej nápaditosti – konkrétne ide o 2 slovenské mená (*Prostata formula, Prostata kvapky*), 4 hybridné mená (*Garcinia forte/Man multivitamín*) a 106 cudzojazyčných mien (*Probio Femina, WOMEN Energy 30+/Prostena Forte, Fertility for men*). Na druhej strane originalitu pozorujeme pri 11 slovenských, 22 hybridných a 57 cudzojazyčnýchropriách a vymedzujeme ju na obsahovej, slovotvornej a gramatickej úrovni, napr. *Krásna a múdra, LejdyVita Chceme byť mama/Afroditky plus, All day you may*. Funkčne sa narába aj s použitím veľkých a malých písmen (*ellaOne, MimiStar/Argin-IN pre mužov*), náhradou grafém za symboly (*Femibi♀n 1, Aphr♀disia, Aphr♂disia, Erect♂p, forpr♂st*), singulárnou semiotizáciou grafém a vznikom subjektívnych asociácií: napr. vo vlastných menách výživových doplnkov pre mužov sa frekventovane (niekedy aj viacnásobne) uplatňuje konsonant X, ktorý konotuje sexuálnu aktivitu (*Extralong, Exxtreme power caps, ProstaXin*) (12); pri pomenovaní jedného farmaceutického výrobku pre ženy sa zas grafická konotačná ikonickosť konsonantu spája s ideálom ženského tela – štíhlym pásom (*LipoXal radical*). Vzhľadom na uvedené plnia invenčné pomenovania okrem informačnej aj marketingovú, propagačnú alebo persuzívnu funkciu (Tomasik, 2021, s. 91 – 98), ktorá je premietnutá do významovej preexponovanosti, pobočných významov, zveličenia, objektívnych a subjektívnych asociácií a i.

Vo výskumnej vzorke sme identifikovali 90 (44,6%) invenčných vlastných mien, zatiaľ čo štandardných 112 (55,4%). Invenčnosť sa pritom týka vlastných mien výživových doplnkov a nie liekov, čo súvisí so skutočnosťou, že výživové doplnky sú legislatívne definované ako potraviny, pomenovací proces sa v tomto prípade vyznačuje značnou voľnosťou a umožní uje uplatnenie jazykovej hry i významovej originality. Na druhej strane lieky prechádzajú schvalovacím procesom,

ktorý dokazuje ich účinnosť, bezpečnosť a kvalitu, pričom relevantné pomenovanie lieku je zavŕšením jeho registrácie. Tieto tvrdenia – hoci platné vzhľadom na selektovanú (a špecifickú) výskumnú vzorku – nie sú absolútne. Iné kritériá pri výbere premennej bázy by mohli viesť k prehodnoteniu prezentovaných zistení.

S deapelatívnym tvorením sérioným (ergo pragmatoným) a s perzistovaním ich pôvodnej významovej konštitúcie a apelatívnej sémantiky je úzko spätá aj ich pragmatická funkcia. V. Blanár (1996, s. 24 – 25) v tejto súvislosti uvádza, že jedinečnú onymickú motiváciu ovplyvňujú viaceré činitele, medziiným aj premenlivý a hodnotiaci vzťah jazykového spoločenstva k onymickým objektom, komunikačná sféra, postoj používateľov jazyka k fónickej konštelácii propria a i. Platí totiž, že novovznikajúce vlastné mená sú výrazom potrieb spoločenskej praxe, pričom priestorom ich existencie je interpersonálna, spoločenská komunikácia. Onomastika je z tohto dôvodu výskumne orientovaná (aj) na fungovanie vlastných mien v spoločnosti a spoločenskom dorozumívaní (Blanár, 2004, s. 6, 13), čo reflektuje aj názvoslovie voľne predajných liekov a výživových doplnkov, ktoré je prejavom prozákazníckeho prístupu, reklamy a marketingovej stratégie farmaceutických firiem.

K propagácii tovaru dochádza prostredníctvom pôsobenia na emocionálnu alebo racionálnu zložku percipientovej osobnosti, kde emócie úzko súvisia so subjektívnymi akcesorickými významami a racionalita s explicitnými poznatkami (Bánik, 2017, s. 15). Vo vlastnom mene formulované informácie sa vo výskumnej vzorke vzťahujú v prvom rade na zloženie výrobku, štrukturálne časti molekuly (arginín, karnozín, synefrín) alebo rastliny, z ktorej bola účinná látka izolovaná (garcínia, moringa), a následne aj na zdravotné komplikácie, príp. choroby, ktorých liečbu má farmaceutický výrobok podporiť (najčastejšie tráviace, urologické alebo gynekologické problémy). Okrem iných ide o tieto vlastné mená liekov a výživových doplnkov pre ženy: *Candistop*, *Indol3C forte*, *Urinal akut forte* a pre mužov: *Carnosine extra PM pre mužov*, *MycoProsten*, *Prostamol uno* a i.

V súvislosti s afektívnou sugesciou uvedieme, že tvorcovia reklamy sa zameriavajú predovšetkým na týchto 5 emócií: lásku, strach, vinu, pýchu a nenásytnosť (Galera Matúšová, 2020, s. 42 – 43). Pýcha (v zmysle pocitu moci a rešpektu) koreluje s budovaním sebavedomia a hrdosti vo vlastných menách liekov

a výživových doplnkov pre mužov, ako napr. *Alpha men*, *Energyman*, *Strong men*, ale zároveň aj s prezentovaním ideálu sily a vytrvalosti (najmä v sexuálnej oblasti), ktorý chce konzument dosiahnuť: *Erectan ManLONG*, *Eregma Max Power*, *Proerecta long* a i. Centrom interdisciplinárnej výskumnej pozornosti by sa v budúcnosti mohla stať aj korelácia, alebo skôr diskrepancia medzi marketingovým pomenovaním a zložením produktu, napr. výživové doplnky nazvané *Alpha Men*, *Fertil plus* či *Strong men* sú v skutočnosti zmesou zinku, selénu, vápnika, vitamínu B a vitamínu D. Na druhej strane vlastné mená liekov a výživových doplnkov pre ženy vychádzajú z ideálu jemnej, príjemnej, inteligentnej a krásnej spoločníčky, ktorá je zároveň aj usilovnou gazdinou vo svojej domácnosti (Čerešník, 2011, s. 54). Tento prototyp sa premieta predovšetkým do názvoslovia výživových doplnkov podporujúcich chudnutie (*AdipoSlim extreme*), ale aj atraktívny vzhľad (*Beauty caps*) a plodnosť (*FertilWoman plus*).

Sumárne môžeme konštatovať, že analyzované sérionymá potvrdzujú socio-kultúrne, stereotypne definované charakteristiky typické pre konkrétny gender: medzi maskulínne špecifiká radíme aktivitu, dominanciu, pribojnosť, racionalitu, samostatnosť, sebadisciplínu, vzrušenie a výkonnosť, zatiaľ čo medzi feminínne emocionálnosť, estetické cítenie, poslušnosť, prívetivosť, skromnosť, vľúdnosť či príjemný vzhľad (Čerešník, 2011, s. 44 – 46, 55). Stereotypizácia v zmysle tradičného chápania rodových rolí sa vzťahuje aj na výrobu (a následné názvoslovie) voľne predajných liekov a výživových doplnkov, pričom dominantný podiel na trhu (a stránkach internetových lekární) zaberajú produkty na podporu sexuálnej výdrže, erekcie a chudnutia (ďalšie exponovanie genderových stereotypov pozri nižšie).

3. Modelová analýza sérioným

Na základe modelovej analýzy výskumnej vzorky 202 sérioným sme identifikovali až 67 onymických modelov A1 zastúpených 11 onymickými typmi v 33 sémantických poliach. Počet funkčných členov v onymických modeloch vymedzujeme v rozpätí od dvoch (napr. vlastné meno *Erexan* s modelom $A1=(Se)+OČ$) do šiestich (iba vlastné meno *Aphr♂disia „V“ Ultra rapid pre mužov*

s modelom $A1=(Se)+OČ+VL1+VL2+VL3+UR$), pričom funkčný člen signalizujúci typ chrématonymického vzťahu je formálne vyjadrený len v 20 prípadoch (cca 10%). Najviac zastúpené sú trojčlenné onymické modely, nasledujú štvorčlenné a dvojčlenné onymické modely, najmenšiu frekvenciu vykazujú päťčlenné a šesťčlenné onymické modely. Najvariabilnejšie sú štvorčlenné modely (ak nezapočítame málo rozšírené päťčlenné modely a šesťčlenné modely), na druhej strane za najhomogénnejšie považujeme dvojčlenné modely (pomerne rovnorodé sú aj trojčlenné modely). Exponovanie jednotlivých onymických modelov je pri oboch skupinách vlastných mien porovnateľné. Štatisticky významnejšia odchýlka je badateľná len pri dvojčlenných a štvorčlenných modeloch vlastných mien výživových doplnkov a voľne predajných liekov pre ženy a mužov, kde dvojčlenné modely sú častejšie pri druhej, kým štvorčlenné pri prvej skupine. Uvedené skutočnosti sú spracované v Tabuľke č. 1 a Tabuľke č. 2 v prílohe.

V onymických modeloch výskumnej vzorky sme zaznamenali prítomnosť 6 funkčných členov v diferencovaných kombináciách: sérionymum (Se), vlastnosť (VL), oblasť činnosti (OČ), určenosť (UR), honorifikačná charakteristika (HCH) a numerická charakteristika (NCH). Základný funkčný člen Se (sérionymum), ktorý vyjadruje sémantický príznak signalizujúci typ chrématonymického vzťahu, je formálne vyjadrený v 20 prípadoch slovenskými a anglickými lexémami označujúcimi formu lieku (*kvapky, sirup/actigel, caps, liquigel*) a typ výživového doplnku (*multivitamín/food supplement, multivitamin, probiotic, probiotics, vitamin*).

Najfrekvencovanejším explicitne vyjadreným funkčným členom je VL (vlastnosť), ktorú evidujeme pri 52 onymických modeloch. Sémantický príznak vlastnosti je prítomný pri 147 vlastných menách, v niektorých prípadoch dokonca dvojnásobne (*Chillies active* – $A1=(Se)+VL1+VL2$) a trojnásobne (*Blue Moringa for Men TURBO* – $A1=(Se)+VL1+VL2+UR+VL3$). Z lexikálneho hľadiska je označenie vlastnosti veľmi rozmanité, diferencované v rámci opozícií prípravok vs užívateľ a obraznosť vs neobraznosť. Pri neobrazných atribútoch liekov a výživových doplnkov ide v prvom rade o vyjadrenie zloženia (*bylinný, Chillies, Prefolin+DHA*), vlastnosti (*Active, Control, Simple*), spôsobu užívania (*day, night, once daily*), koncentrácie účinnej látky (*Forte, Plus, Strong*) a i. Obrazné formulácie úzko súvisia

s pozitívnymi konotáciami vzťahujúcimi sa nielen na samotný produkt a jeho kvalitu (*Gold, Platinum, Premium*), ale aj na jeho užitie a želaný účinok (*Animal, Time Lock*). Na druhej strane sa orientácia na zákazníka premieta jednak do ohraničenia cieľovej skupiny, pri ktorom sa funkčne narába s genderovými stereotypmi, a to na úrovni preferovanej farby (*Pink, Blue*), sexuálnej príťažlivosti (*SUPER Prsia + štíhla lúnia*) a aktivity (*Legend, Primulus, Vatra*), fyzickej konštitúcie (*Beauty, Strong*) alebo intelektu (*Krásna a múdra*); jednak do hyperbolizácie efektu pri pravidelnom používaní výrobku (*All day you may, Bigger by the day*).

Zreteľné je aj exponovanie funkčného člena OČ (oblasť činnosti), ktorý registrujeme pri 34 modeloch, t. j. pri 114 vlastných menách z dvestodvačlennej materiálnej bázy. Oblasť činnosti chápeme ako dôvod (kúpy a použitia) lieku/výživového doplnku, resp. ako miesto pôsobenia produktu a následný žiaduci efekt, formulovaný priamou (neobraznou) rečou. Tento sémantický príznak vyjadrujú napr. slová/slovné spojenia vo vlastných menách liekov a výživových doplnkov pre ženy: *anti fat, fat burn, gyn, KILOSTOP, silhouette, slim, URO, vagi*; a pre mužov: *Erectan, Eregma, fertil, fertility, Motility support, PROFertil, Prostata, Prostan, Prostate* a i. Prienik oboch skupín predstavujú iba slová *dermo, HAIR, proti šedinám*. Dôvod použitia výrobku zaznamenáva prostredníctvom funkčného člena oblasť činnosti aj V. Gondeková (2021, s. 215 – 216). Na druhej strane A. Chomová (2020, s. 148) a G. Rožai (2021, s. 172) uvažujú o účele produktu v rámci funkčného člena UR (určenosť). Vzhľadom na podobu výskumnej vzorky (podmienenú opozíciou ženy vs muži) sa prikláňame ku Gondekovej prístupu a účel modelujeme s využitím funkčného člena oblasť činnosti, zatiaľ čo cieľovú skupinu prostredníctvom funkčného člena určenosť.

Významový element orientácie na konzumenta je zastúpený v 33 onymických modeloch a 77 propriách, pričom vhodnosť farmakologického produktu pre ženy je vyjadrená lexémami *feminus, femi, femina, lady, mom, woman, žena, ženský*; zatiaľ čo určenie lieku alebo výživového doplnku pre mužov slovami *male, man, men, muž, mužský*. Pri niektorých vlastných menách evidujeme prítomnosť (a kríženie) viacerých sémantických príznakov v jednej lexéme, napr. v onymách *FertilON* (A1=(Se)+OČ+UR) a *ATOPONA* (A1=(Se)+OČ+UR) je sformulovaný účel produktu (výživový doplnok na podporu plodnosti v prvom prípade a na liečbu atopického

ekzému v druhom prípade) a prostredníctvom osobných zámen aj cieľová skupina (ON vs ONA) (13).

Funkčný člen HCH (honorifikačná charakteristika) sa uplatňuje v 12 onymických modeloch, realizovaných v 25 vlastných menách. Honorifikačný príznak sa v dvoch prípadoch vzťahuje na fiktívne antroponymá (mytologických postáv z gréckeho panteónu), ktoré pri pomenovaní výživových doplnkov figurujú ako symbol lásky a krásy (*DIAS BEAUTY/Afroditky plus*) a v dvoch prípadoch na iniciálky mena výrobcu Jozefa Valoviča (*J. V. Kvapky – KLIM/J. V. Kvapky – PRO*). Ostatné propriá obsahujú honorifikačný príznak smerom k obchodnej značke výrobku, napr. *Navela, Yarilo/Alavis, Sarapis* a i. V. Gondeková (2021, s. 216) a A. Chomová (2020, s. 148 – 149) uplatňujú vo svojich výskumoch funkčný člen PS (posesor) vo význame výrobcu. V prípade liekov a výživových doplnkov však vlastné meno spoločnosti (logonymum) nie je súčasťou vlastného mena produktu (sérionyma), preto o funkčnom člene posesor neuvažujeme. Nevymedzujeme ani funkčný člen OZ (obchodná značka), a to z toho dôvodu, že obchodnú značku – explicitne vyjadrenú pri každom propriu – diferencujeme podľa sémantického príznaku vlastnosti (*Escapelle*), oblasti činnosti (*Gynastan*), určenosti (*Femannose*), honorifikačnej (*Crilex*) a numerickej charakteristiky.

Numerickej charakteristika (NCH) je vyjadrená v 20 vlastných menách (ktoré sú zastúpené 12 onymickými modelmi). Tento funkčný člen sa vzťahuje na vyjadrenie veku cieľovej skupiny (*30+, 40+, 45+, 50+*), gramáž účinnej látky v miligramoch (*100, 250, 400*), počet zložiek výrobku (*K2, RED3*), počet účinkov výrobku (*FytoProst duo, NosiFol Forte DuoActive*), poradie užívania výrobku rovnakej značky (*Femibi♀n 1, Femibi♀n 2*) a i. V jednom prípade nevyjadruje číslo numerickej charakteristiky, ale je implikované do realizácie funkčného člena určenosť (*DermoXEN 4 men*).

Pred vstupom do ďalšej analýzy upozorníme na termín model, ktorý spolu s objektom (predmetom modelovania) a subjektom (autorom modelovania) tvorí základ tzv. modelovaného systému. Predpokladom vzniku modelu ako reprezentanta a paralely, ale aj ako zjednodušenia objektu je analógia, t. j. existencia objektívnej podobnosti medzi modelom a modelovaným originálom: vzhľadom na uvedené plní model reprezentačnú, explanačnú a epistemologickú funkciu (Horecký

– Sokolová, 2003, s. 9, 18 – 21). V nasledujúcom pasuse charakterizujeme jednotlivé sémantické polia a onymické typy sérioným: výnimkou sú päťčlenné a šesťčlenné modely, ktoré opisujeme bez priradenia k onymickému typu. Postupujeme sukcesívne od sémantických polí a onymických typov s najnižším počtom funkčných členov po tie s najvyšším, a špecifikujeme vybrané onymické modely (vzhľadom na ich množstvo vykonávame na niektorých miestach nevyhnutnú selekciu a výberovo predstavujeme len niektoré z nich, pričom komplexný súpis sémantických polí a onymických modelov/typov sa spolu s výpočtom proprií nachádza v prílohe).

Pri modelovaní 47 dvojčlenných oným rozlišujeme sémantické pole **Se+OČ** a v rámci neho dva typy onymického modelu: $A1=(Se)+OČ$, ktorý je vo výskumnom súbore druhý najpočetnejší a zahŕňa 23 proprií (*Pro-Intimate/Prostadon*), a $A1=OČ+Se$, ktorému prináležia 2 propriá (*SKIN BOOSTER/Prostata kvapky*). Frekvenčne zastúpené je aj sémantické pole **Se+VL**, do ktorého spadá typ onymického modelu $A1=(Se)+VL$, podľa ktorého modelujeme 13 vlastných mien (*Escapelle/Primulus*), a $A1=VL+Se$, na ktorý sa vzťahujú 3 sérionymá (*Beauty Caps/Shot sirup*). Málo frekventované, reprezentované 4 pomenovaniami, je sémantické pole **Se+UR** s onymickými typmi $(Se)+UR$ (*Feminus*) a $UR+Se$ (*Women's probiotic/Man multivitamín*). Marginálne postavenie má aj model $A1=(Se)+HCH$ so sémantickým poľom **Se+HCH**, ktorý je manifestovaný 2 názvami (*Navela/Folandrol*).

Trojčlenné onymické modely sa v skúmanom súbore uplatňujú najčastejšie a vyjadrujú modelovú štruktúru 89 vlastných mien. Dominantný je onymický typ $A1=(Se)+OČ+VL$ so sémantickým poľom **Se+OČ+VL**, ktorý sa spredmetňuje prostredníctvom 25 oným (*WaterOut extreme/Prostakan forte*). Poradím členov, ale aj a (ne)vyjadrením centrálného funkčného člena sa od tohto onymického typu líšia modely $A1=(Se)+VL+OČ$ a $A1=VL+OČ+Se$. K prvému modelu sme priradili 3 onymá (*BROMEslim/MycoProsten*) rovnako ako ku druhému (*Multi-gyn liquigel/Exxtreme power caps*). Výrazný je aj typ $A1=(Se)+VL+UR$, ktorý má sémantické pole **Se+UR+VL** a ktorý zahŕňa 12 vlastných mien (*Sex bomb for her/AlphaMale*). K sémantickému poľu prináleží aj model $A1=(Se)+UR+VL$ s 3 onymami (*Femannose N/MenActive*) a model $A1=Se+VL+UR$ s onymom *Vitamin Code Men*. Posledný onymický typ, ktorý zachytáva modelovú štruktúru 8 pomenovaní, má podobu

A1=(Se)+OČ+UR (*Proerecta women/FertilMan*). Sémantické pole **Se+OČ+UR** reprezentujú aj modely A1=(Se)+UR+OČ (*Forfemina slim*), A1=OČ+UR+Se (*Slim lady Fat Burner*) a A1=OČ+Se+UR (*Hair vitamins for men*) s okrajovým uplatnením. V súvislosti s trojčlennými sémantickými poľami uvedieme aj pole **Se+VL1+VL2** s onymickým modelom A1=(Se)+VL1+VL2, realizovanom v 11 onymách (*PGX DAILY/Animal test*). Ostatné trojčlenné modely sa realizujú v minoritnej miere (každý model implikuje 1 – 5 oným), napr. **A1=(Se)+HCH+VL** (*Exadipin plus/Clavin Platinum*), **A1=(Se)+OČ+NCH** (*OBEZIN 45+/forpr♂st 400*) a i.

Ešte väčšia variabilita je príznačná pre štvorčlenné onymické modely, ktoré sú systémovou abstrakciou 54 proprií. Najfrekvencovanejšie sémantické pole, ktoré zahŕňa názvy 13 vlastných mien, vyjadríme zápisom **Se+UR+OČ+VL**. V rámci poľa rozlišujeme až 6 onymických modelov, ktoré sa líšia iba poradím funkčných členov, a každý z nich implikuje 1 – 3 mená: A1=(Se)+UR+OČ+VL (*Feminella Vagi C*), A1=(Se)+UR+VL+OČ (*FeminHelp URO*), A1=(Se)+OČ+UR+VL (*FertilWoman plus/Erectan MANLong*) atď. So zreteľom na rozmanitosť onymických modelov je početnejšie aj sémantické pole **Se+UR+VL1+VL2**, s ktorým sa spája 6 sérioným s onymickým typom A1=(Se)+VL1+VL2+UR (*MultiSure for women/Blue Moringa for Men*) a 3 sérionymá s onymickými modelmi A1=(Se)+UR+VL1+VL2 (*Beliema effect plus*), A1=(Se)+VL1+UR+VL2 (*Easy mom vagaline*), A1=VL1+VL2+Se+UR (*Extra strong food supplement for men*). Vo výskumnej vzorke nachádzame 8 názvov, ktoré sú zastúpené štvorčlenným sémantickým poľom **Se+OČ+VL1+VL2**, realizovanom v onymickom type A1=(Se)+OČ+VL1+VL2 (*XL>S Medical Direct/Mobivenal Micro Simple*) a onymickom modeli A1=(Se)+VL1+OČ+VL2 (*Pinkfertil plus/Super prostate Extra Strength*). Sémantické pole **Se+NCH+OČ+VL** a onymický typ A1=(Se)+VL+OČ+NCH spolu s ďalšími onymickými modelmi, v ktorých dochádza k preskupeniu funkčných členov, vyjadruje modelovú štruktúru 6 pomenovaní (napr. *Gynimun dual protect* – A1=(Se)+OČ+NCH+VL, *FytoProst duo* – A1=(Se)+VL+OČ+NCH). Ďalšie sémantické polia, onymické typy a modely sú marginálne, enumeratívne uvádzame niektoré z nich: sémantické pole **Se+NCH+UR+VL** s onymickým typom A1=(Se)+VL+UR+NCH (*Indol woman 250/Indol man 250*), sémantické pole **Se+HCH+OČ+VL** s typom onymického modelu A1=(Se)+HCH+VL+OČ (), pole **Se+OČ1+OČ2+VL** s typom

$A1=(Se)+VL+OČ1+OČ2$ (*Psyllium fit&slim*), onymický model
 $A1=(Se)+VL1+VL2+VL3$ (*Inofolic Combi Premium/Yellow Revital Max*),
 $A1=(Se)+UR+OČ+NCH$ (*WOMAN Energy 30+*), $A1=(Se)+HCH+VL1+VL2$ (*Alavis Maxima Time Lock*) a i.

Modelovú štruktúru 11 oným vyjadruje 10 päťčlenných modelov v 7 sémantických poliach. K sémantickému poľu $Se+UR+VL1+VL2+VL3$ radíme 3 onymické modely (a 3 vlastné mená) s diferencovanou pozíciou funkčných členov vlastnosti a určenosti, napr. $A1=(Se)+VL1+UR+VL2+VL3$ (*FytoFEM harmony&control*), zatiaľ čo k sémantickému poľu $Se+OČ+UR+VL1+VL2$ priradíme 2 onymické modely $A1=(Se)+OČ+UR+VL1+VL2$ (*FertilON forte plus*) a $A1=(Se)+VL1+OČ+UR+VL2$ (*VitcoHair Men pro dokonalé vlasy*). Medzi ďalšie onymické modely patrí $A1=(Se)+HCH+NCH+UR+VL$ (*K2 AntiAge Day*), $A1=(Se)+HCH+VL1+NCH+VL2$ (*NosiFol Forte DuoActive*) a i. Šesťčlennú štruktúru má iba vlastné meno *Aphr♂disia „V“ Ultra rapid pre mužov* s modelovým zápisom $A1=(Se)+OČ+VL1+VL2+VL3+UR$.

Záver

Modelovej a komunikačnej sondáži sme podrobili 202 vlastných mien voľne predajných liekov a výživových doplnkov pre mužov a pre ženy, pričom sme vymedzili až 67 onymických modelov A1 (najpočetnejšie sú trojčlenné) v 11 onymických typoch a 33 sémantických poliach. O najväčšej variabilite uvažujeme pri štvorčlenných a päťčlenných modeloch, na druhej strane za najhomogénnejšie považujeme dvojčlenné a trojčlenné modely. V onymických modeloch vyexcerpovaných sérioným sa uplatnilo 6 funkčných členov; konkrétne ide o základný funkčný člen Se (sérionymum), ktorý je explicitne verbalizovaný len v 10% z celkového počtu proprií, a o ďalšie funkčné členy (radíme ich od najväčšej početnosti po najmenšiu): VL (vlastnosť), OČ (oblasť činnosti), UR (určenosť), HCH (honorifikačná charakteristika) a NCH (numerická charakteristika).

Najfrekvencovanejším formálne vyjadreným funkčným členom je vlastnosť, ktorá sa svojou sémantikou vzťahuje na zloženie a vlastnosti výrobku (ale aj na užívateľa) a ktorá je v modelovom zápise niektorých sérioným exponovaná dvoj-

i trojnásobne. Druhým najzastúpenejším – vyjadrujúcim dôvod po/užitia, miesto pôsobenia a žiaduci efekt lieku alebo výživového doplnku – je sémantický príznak oblasť činnosti. Frekventovanosť týchto funkčných členov sa premieta aj do zastúpenia sémantických polí (najpočetnejšie majú zápis Se+OČ+VL, Se+OČ, Se+VL).

Pragmatická funkcia skúmaných sérioným súvisí jednak so zachovaním ich apelatívnej sémantiky, jednak so spôsobom ich tvorenia, a to na úrovni (intra-/interlingválnej) motivácie a (gramatickej a sémantickej) invencie. Zameranie na cieľovú skupinu sa manifestuje pôsobením na emocionálnu alebo racionálnu zložku percipientovej osobnosti, pričom sa exponujú spoločnosťou a kultúrou podmienené genderové stereotypy (predstava muža ako silného, vytrvalého a sebavedomého jedinca a ženy ako jeho nežného a podmanivého náprotivku). Komunikačno-pragmatický potenciál vybraných proprií je v systémovej rovine implementovaný predovšetkým do funkčného člena VL (vlastnosť), ktorý je abstrakciou obrazných pomenovaní (s následnou pozitívnou konotáciou) a šablónovitých rodových atribútov.

POZNÁMKY

(1) K tomu dochádza napr. v prípade oným *Hliviačik*, *Laktobaciláčik* alebo *Rakytňiček*, ktorých formálna podoba (deminutívny sufix) signalizuje orientáciu na detského spotrebiteľa, zatiaľ čo obsahová náplň zloženie výrobku.

(2) Dostupné na: <<https://www.magister.sk/>>, <<https://www.pilulka.sk/>> [14.8.2021].

(3) Genderovú diferenciáciu cieľovej skupiny reflektujú aj vlastné mená voľne predajných liekov a suplementov pre deti (napr. *Frozen II Multivitamín*, *Cars Multivitamín*, *Doktor Sirup*, *Doktorka Sirupová*), ktoré čerpajú z oblastí detského záujmu, využívajú popularitu fiktívnych charakterov, antropomorfizujú farmakologické produkty a i.

(4) Autorská dvojica P. Odaloš a E. Vallová (2020, s. 190) v rámci sérioným vyčleňujú aj názvy liekov, tzv. farmakonýmá, hoci v tomto texte sú hrnne označujeme vlastné mená voľne predajných liekov a výživových doplnkov ako sérionýmá (nie ako farmakonýmá), a to z toho dôvodu, že zaradenie vlastných mien výživových doplnkov medzi farmakonýmá je problematické. Štátny ústav pre kontrolu liečiv totiž nedefinuje výživové doplnky ako lieky/liečivá, ale ako potraviny: „Výživové doplnky sú potraviny na doplnenie prirodzenej stravy, ktoré sú koncentrovanými zdrojmi živín, ako sú vitamíny a minerálne látky alebo iných látok s výživovým alebo fyziologickým účinkom, jednotlivo alebo v kombinácii.“ Dostupné na:

<https://www.sukl.sk/sk/registracia-humannych-liekov/mam-moj-produkt-registrovat-ako-liek/liek-alebo-vyzivovy-doplnoek?page_id=941> [14.8.2021].

(5) Vlastné mená liekov predávaných v minulosti na našom území (v niektorých prípadoch už v 30. rokoch minulého storočia) čerpáme z nemeckého internetového obchodu *oldthing* a z českého internetového obchodu *aukro*. Dostupné na: <<https://aukro.cz/>>, <<https://oldthing.de>> [14.8.2021].

(6) Dostupné na internetovej stránke Štátneho ústavu pre kontrolu liečiv v sekcii Médiá → Tlačové správy z dňa 21. 12. 2020, 31. 3. 2021 a 23. 6. 2021: <<https://www.sukl.sk/>> [14.8.2021].

(7) Dostupné na: <<https://www.adc.sk/>> [14.8.2021].

(8) „Každý liek môže mať rôzne liekové formy, rôzny obsah liečiva v jednej dávke lieku, ale aj rôzne počty dávok v jednom balení lieku. Každý liek má vlastný obchodný názov spoločný pre všetky liekové formy, obsahy liečiva a počty dávok.“ Dostupné na: <https://www.sukl.sk/hlavna-stranka/slovenska-verzia/databazy-a-servis/faq/co-je-to-liek?page_id=491> [14.8.2021].

(9) Na obale výrobku *FatKiller max* je nakreslená aj silueta ženy v spodnej bielizni so vzpaženými rukami. Ide o jedno z najčastejších ilustračných klišé (spolu s ďalšími vizualizáciami odhaleného ženského tela), ktoré výrobcovia uplatňujú nielen na obaloch výživových doplnkov (napr. *Bio DUO-SLIM*, *Breast extra+*, *Decolen forte*, *KILOSTOP BALANCE*, *Krásna a múdra*, *LipoXal radical*, *Štíhla línia SYNEFRÍN*), ale aj na obaloch rôznych potravín, ktoré sú dostupné na slovenskom trhu, napr. celozrnných chlebičkoch/suchároch (*365 Day Garden*, *365 Day Natural*, *Active Fitness*, *Lightday*), čajoch (*DetoxTee*, *Fit&slim*, *Štíhla línia*), kašiach (*Fitness Vanilka*, *Fit Ovsená kaša*, *Fit Ryžová kaša*), raňajkových cereáliách (*Fitness*, *Fitness&Fruits*) atď. Uvedené súvisí s propagačnou funkciou (názvu a) obalu, ktorý je navrhnutý tak, aby zaujal potenciálnu zákazničku a prostredníctvom pozitívnych asociácií ju motivoval k zakúpeniu výrobku.

(10) Okrem vlastných mien českého a anglického pôvodu sme zaznamenali aj prítomnosť latinských sufixov, napr. *Feminus*, *Gynophilus restore*, *Primulus*, *Sarapis mensis*.

(11) M. Imrichová (2012, s. 37) uvažuje o tzv. priamej transonymizácii, pri ktorej relevantný sémantický príznak onymického motivanta (v tomto prípade je to fyzická črta) priamo súvisí s deklarovávaným účinkom farmaceutického produktu.

(12) Niekoľkonásobne exponovaný konsonant X majú vo svojich názvoch internetové stránky s pornografickým obsahom, napr. XXX, XNXX a i.

(13) Tento fenomén nie je vo výskumnom súbore zriedkavý a dokladujú ho vlastné mená: *AlphaMale*, *Energyman* (A1=(Se)+VL+UR), *BROMEslim*, *MycoProsten* (A1=(Se)+VL+OČ), *Libifeme*, *VenicON* (A1=(Se)+OČ+UR), *FeminHelp URO* (A1=(Se)+UR+VL+OČ), *Fortefemina slim* (A1=(Se)+VL+UR+OČ) atď.

LITERATÚRA

- BÁNIK, T. *Denotatívnosť a konotatívnosť v názvoch bežeckých podujatí*. In: Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Językoznawstwo XIII. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, 2017, s. 11 – 24.
- BLANÁR, V. *Teória vlastného mena (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1996, 250 s.
- BLANÁR, V. *Pragmatickolingvistické metódy a problematika v onomastike*. In: Jazykovedný časopis, 55, 2004, č. 1, s. 3 – 19.
- ČEREŠNÍK, M. *O mužoch a ženách. Psychologický pohľad na problematiku rodu*. Nitra: Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, 122 s.
- DOLNÍK, J. – BAJZÍKOVÁ, E. *Textová lingvistika*. Bratislava: Stimul, 1998, 134 s.
- DOUBRAVOVÁ, J. *Sémiotika v teorii a praxi. Proměny a stav oboru do konce 20. století*. Praha: Portál, 2002, 159 s.
- GALERA MATÚŠOVÁ, J. *Komunikačné stratégie vybraných značiek v rôznych štádiách ich životného cyklu*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2020, 187 s.
- GONDEKOVÁ, V. *Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien čaju, kávy a cukrovíniiek*. In: Nová filologická revue, 12, 2021, č. 1, s. 208 – 222.
- CHOMOVÁ, A. *Synchrónne modely a modelovanie poisťných a bankových produktov*. In: Nová filologická revue, 11, 2020, č. 2, s. 139 – 155.
- HORECKÝ, J. – SOKOLOVÁ, J. *Modelovanie a lingvistika*. Nitra: Garmond, 2003, 120 s.
- IMRICHOVÁ, M. *Podoby a dôsledky transonymizačného procesu pri logonymách*. In: Jednotlivé a všeobecné v onomastike. 18. slovenská onomastická konferencia Prešov 12. – 14. septembra 2011. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2012, s. 32 – 39.
- JEŽO GARANČOVSKÁ, L. *Status pragmatónym – chaos alebo systém?* In: Jednotlivé a všeobecné v onomastike. 18. slovenská onomastická konferencia Prešov 12. – 14. septembra 2011. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2012, s. 269 – 278.
- JÍLKOVÁ, H. *Analytická sonda do reklamného textu*. In: Analytické sondy do textu 2. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie dňa 19. 4. 2005 v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Katedra slovakistiky na Filologickej fakulte Univerzity Mateja Bela, 2005, s. 165 – 170.
- KNAPPOVÁ, M. *Chrématonymum*. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.) CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online], 2017a. Dostupné na: <<https://www.czechency.org/slovník/CHR%C3%89MATONYMUM>> [14.8.2021].
- KNAPPOVÁ, M. *Sérionymum*. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.) CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online], 2017b. Dostupné na: <<https://www.czechency.org/slovník/S%C3%89RIONYMUM>> [14.8.2021].
- KOLENČÍKOVÁ, N. *Synchrónne modely a modelovanie názvov vodiek*. In: Nová filologická revue, 12, 2021, č. 1, s. 195 – 207.
- KRŠKO, J. *(Chrémato)onymické modely v synchrónno-diachrónnych súvislostiach*. In: Chrematonimia jako fenomen współczesności. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2011, s. 269 – 274.

- MAJTÁN, M. *Pragmatonymá sú vlastné mená*. In: Jednotlivé a všeobecné v onomastike. 18. slovenská onomastická konferencia Prešov 12. – 14. septembra 2011. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2012, s. 263 – 268.
- ODALOŠ, P. *Modelovanie a modely chrématoným*. In: 19. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 28. – 30. apríla 2014. Zborník referátov. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2015, s. 464 – 472.
- ODALOŠ, P. *Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien piva*. In: Nová filologická revue, 12, 2021, č. 1, s. 180 – 194.
- ODALOŠ, P. – VALLOVÁ, E. *Sústava slovanskej onomastickej terminológie (vznik, existencia, neuralgické miesta a aktualizácia)*. In: Folia onomastica Croatica, 29, 2020, s. 169 – 202.
- OLOŠTIAK, M. *O spôsoboch tvorenia vlastných mien*. In: Slovenská reč, 75, 2010, č. 4 – 5, s. 209 – 224.
- ORGOŇOVÁ, O. *Od štrukturalistickej štylistiky k súčasnej štylistike v 21. storočí*. In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského PHILOGICA LXXII. Slovo a tvar v štruktúre a v komunikácii. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, s. 293 – 300.
- ORGOŇOVÁ, O. – DOLNÍK, J. *Používanie jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2010, 229 s.
- ROŽAI, G. *Synchrónne modely a modelovanie vlastných mien nealkoholických nápojov*. In: Nová filologická revue, 12, 2021, č. 1, s. 166 – 179.
- TOMASIK, S. *O współczesnym nazewnictwie produktów leczniczych*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2021, 175 s.
- VRAJOVÁ, V. *Názvy vybraných výživových doplnkov a voľnopredajných liekov na Slovensku*. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie pri príležitosti 30. výročia slovakistiky na Univerzite sv. Klimenta Ochridského v Sofii. Súčasná slovakistika – súradnice a vektory. Sofia 28. 4. 2021. Sofia, 2022 (v tlači).

ACCESSIBLE SUMMARY

People use over-the-counter pharmaceutical products (drugs and nutritional supplements) for prevention and care of their health and appearance. For this reason, a proper name can have a language representation which attracts and motivates potential customers to buy and which fulfils not only an informative but also a marketing function. The aim of the research was to find out how pharmacological product names are created, what they express (composition, active ingredient, health problem they help to solve, etc.) and what their effect on the customer is. At the beginning of the research, 202 proper names (101 proper names of pharmacological products for women and 101 for men) were randomly selected from the Magister.sk and Pilulka.sk e-shops and then analysed. The results of the research showed that pharmacological product proper names are most often English, which is related to the fact that large pharmaceutical companies are multinational, but also to the fact that the English name evokes the quality of the product. The proper names of nutritional supplements were original, exaggerating the effect of the product (Beautiful and Wise pills for women) or using language play and creativity (Exxtreme power caps for men). At the same time, the names were based on established societal ideas about men and women: a man is dominant, strong, sexually active (e.g. All day you may, Shot syrup, Alpha men), while a woman

is beautiful, slim, a caring mother (e.g. Beauty caps, Pinkfertil plus, LejdyVita I want to be a mom).

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0040/19 *Synchrónne modely a modelovanie chrématoým*. Autorka príspevku ďakuje za konzultáciu Mgr. Jane Kubačkovej, Ph.D., z Farmaceutickej fakulty Univerzity Karlovej v Hradci Královej.

Prílohy

Počet členov onymického modelu	Výživové doplnky a lieky pre ženy (101)	Výživové doplnky a lieky pre mužov (101)	Spolu (202)	
			čísla	percentá
2	22	25	47	23,3%
3	44	45	89	44,1%
4	29	25	54	26,7%
5	6	5	11	5,4%
6	---	1	1	0,5%

Tabuľka č. 1: Zastúpenie modelov vo výskumnom súbore.

Druh modelu	Vlastnosť modelu	Početnosť			
		sémantické polia	typy	modely	onymá
dvojčlenný	homogenita	4	2	7	47
trojčlenný		10	3	18	89
štvorčlenný	variabilita	11	6	31	54
päťčlenný		7	---	10	11
šesťčlenný		1	---	1	1
Spolu		33	11	67	202

Tabuľka č. 2: Početnosť v rámci modelovej analýzy.

Sémantické pole		Onymický model/typ	Analyzované vlastné meno
1	Se+OČ	(Se)+OČ	Pro-Intimate, Gynophilus restore, Candistop, Celulinie, Tukožrútky, Appetite control, Migrostop, Gynastan

			meno/Erexan, Prostalex, PROfertil, Erectan, No-Prostal, Prostadon, Prostatex, TestoDrive, Muscle ON, Size grow, Erefit, Prostata formula, ProstaXin, Spermotrend, VO2 BOOST
		OČ+Se	SKIN BOOSTER/Prostata kvapky
2	Se+VL	(Se)+VL	PerfectDay, Pharmatex, Escapelle, Postinor, Inofolic, LactoFeel/IVYBEA RS, Vatra, Legend, All day you may, Primulus, Rotinal
		VL+Se	ChilibURner, Beauty Caps/Shot sirup
3	Se+UR	(Se)+UR	Feminus, Mamavit/0
		UR+Se	Women's probiotic/Man multivitamín
4	Se+HCH	HCH+(Se)	Navela/Folandrol
5	Se+UR+VL	(Se)+VL+UR	LactoLady, Indonal woman, Probio Femina, Sex bomb for her/Indonal man, Active Man, Energyman, Strong men, AlphaMale, Alpha men, Opti- men, Sex bomb for him
		(Se)+UR+VL	Femannose N/MenActive, ProMan plus
		Se+VL+UR	0/Vitamin Code Men

6	Se+VL1+VL2	(Se)+VL1+VL2	Indol3C forte, PGX DAILY, Chillies active, Garcinia forte, Krásna a múdra, Inofolic Premium/Tribulus terrestris tURbo, Extralong, Ultragold, Bigger by the day, Animal test
7	Se+OČ+UR	(Se)+OČ+UR	Libifeme, ATOPONA, Venicon Women, Proerecta women/DermoXEN 4 men, Xerex for men, FertilMan, Fertility for men
		(Se)+UR+OČ	LejdyVita Chcem byť mama, Lady slim, Forfemina slim/0
		OČ+UR+Se	Slim Lady Fat BURner/0
		OČ+Se+UR	0/Hair vitamins for men
8	Se+OČ+VL	(Se)+OČ+VL	Menopauza herba, Chlanydil extra, LipoXal radikál, Šťihla línia SYNEFRÍN, KILOSTOP BALANCE, KILOSTOP probio, XL>S Medical, WaterOUT extreme, FatBURn extreme, NightBURn extreme, AdipoSlim extreme, MimiStar forte/Prostenal Control, Prostenal Night, Prostenal Forte, Erexan Kontrol, Erectan forte, ErecT♂p, Prosta-Mix, Prostakan forte,

			Fertil plus, Proerecta long, Eregma Max Power, No-Prostal strong
		(Se)+VL+OČ	BROMEslim, Bella linia/MycoProsten, Animal FLEX
		VL+OČ+Se	Multi-gyn actigel, Multi-gyn liquigel/Exxtreme power caps
9	Se+NCH+OČ	(Se)+OČ+NCH	OBEZIN 45+ /forpr [♂] st 400
10	Se+NCH+VL	(Se)+VL+NCH	ellaOne, Bellasin effect 40+/RED3
11	Se+NCH+UR	UR+NCH+Se	0/Man 50+ multivitamín
12	Se+HCH+VL	(Se)+HCH+VL	DIAS BEUTY, Emelin FF, Exadipin plus, Afroditky plus/Clavin Platinum
13	Se+HCH+OČ	(Se)+HCH+OČ	Sarapis mensis, Yarilo silhouette/0
		HCH+Se+OČ	J. V. Kvapky – KLIM/J. V. Kvapky – PRO
14	Se+HCH+UR	(Se)+HCH+UR	Centrum pre ženy/Sarapis pre muža, Centrum pre mužov
15	Se+OČ+VL1+VL2	(Se)+VL1+OČ+VL2	Pinkfertil plus/Bluefertil plus, Super Prostate Extra Strength
		(Se)+OČ+VL1+VL2	Breast extra+, Decolen forte, XL>S Medical Direct/Mobivenal Micro Simple, Men Health&Vitality
		VL1+VL2+Se+OČ	Figuran Bylinný SIRUP pre štíhlu líniu/0
16	Se+UR+OČ+VL	(Se)+UR+OČ+VL	DonnaHAIR forte, Mamavit

			Prefolin+DHA, Feminella Vagi C/0
		(Se)+UR+VL+OČ	FeminHelp URO/0
		(Se)+OČ+VL+UR	Aphr♀disia „G“ pre ženy, Aphr♀disia „V“ pre ženy/Aphr♂disia „XL“ pre mužov
		(Se)+OČ+UR+VL	FertilWoman plus/Erectan ManLONG
		(Se)+VL+UR+OČ	Fortefemina slim/0
		(Se)+VL+OČ+UR	Reparex proti šedinám pre ženy/VitaHair Na mužské vlasy, Reparex proti šedinám pre mužov
17	Se+NCH+OČ+UR	(Se)+UR+OČ+NCH	WOMAN Energy 30+/0
18	Se+NCH+UR+VL	(Se)+VL+NCH+UR	Multi 100% Complete Woman/0
		(Se)+VL+UR+NCH	Indol woman 250/Indol man 250
		(Se)+UR+VL+NCH	Femibi♀n 1/0
		VL+NCH+Se+UR	0/Multi40 Multivitamín pre mužov
19	Se+NCH+OČ+VL	(Se)+OČ+NCH+VL	Gynimun dual protect/0
		(Se)+NCH+OČ+VL	0/Di-Prostan Modrý kód
		(Se)+VL+OČ+NCH	ThermoFit 450/FytoProst duo
		(Se)+VL+NCH+OČ	Bio-DUO SLIM/0
		(Se)+OČ+VL+NCH	Slimdown CLA95/0
20	Se+UR+VL1+VL2	(Se)+UR+VL1+VL2	Beliema effect plus/0
		(Se)+VL1+VL2+UR	MultiSURE for women, HormonatUR ženy/HormonatUR muži, Argin-IN pre mužov, Blue

			Moringa for Men, MultiSURE for men
		(Se)+VL1+UR+VL2	Easy mom vagaline /0
		VL1+VL2+Se+UR	0/Extra strong food supplement for men
21	Se+HCH+VL1+VL2	(Se)+HCH+VL1+VL2	Alavis Maxima Time Lock/0
22	Se+HCH+OČ+VL	(Se)+HCH+OČ+VL	Orthomol gymimum plus/Orthomol fertil plus
		(Se)+VL+OČ+HCH	0/OK Prostata Conprosta
23	Se+HCH+UR+VL	HCH+Se+VL+UR	0/Dr. Formulated Probiotics once daily Men's
		(Se)+HCH+VL+UR	0/Crilex pro dokonalé muže
24	Se+OČ1+OČ2+VL	(Se)+VL+OČ1+OČ2	Super PRSIA + štíhla línia, Psyllium fit&slim/0
		(Se)+OČ1+OČ2+VL	0/Strong power extra
25	Se+VL1+VL2+VL3	(Se)+VL1+VL2+VL3	Inofolic Combi Premium/Yellow Revital Max
26	Se+UR+VL1+VL2+VL3	(Se)+VL1+UR+VL2+VL3	FytoFEM harmony&control/ 0
		(Se)+VL1+VL2+VL3+UR	Arginmax forte pre ženy/0
		(Se)+VL1+VL2+UR+VL3	0/Blue Moringa for Men TURBO
27	Se+NCH+OČ+VL1+VL2	(Se)+VL1+VL2+OČ+NCH	Fit chitosferín anti fat 400/0
28	Se+HCH+NCH+UR+VL	(Se)+HCH+NCH+UR+VL	K2 AntiAge Day, K2 AntiAge Night/0
29	Se+HCH+NCH+VL1+VL2	(Se)+HCH+VL1+NCH+VL2	0/NosiFol Forte DuoActive
30	Se+HCH+UR+VL1+VL2	(Se)+VL1+VL2+HCH+UR	0/Carnosine extra PM pre mužov
31	Se+NCH+UR+VL1+VL2	(Se)+VL1+VL2+UR+NCH	0/MultiSURE for men 50+

32	Se+OČ+UR+VL1+VL2	(Se)+OČ+UR+VL1+VL2	0/FertilON forte plus
		(Se)+VL1+OČ+UR+VL2	0/VitcoHair Men pro dokonalé vlasy
33	Se+OČ+UR+VL1+VL2+VL3	(Se)+OČ+VL1+VL2+VL3+UR	0/Aphr♂disia „V“ Ultra rapid pre mužov

Tabuľka č. 3: Modelová analýza sérióným.

NEW POSSIBILITIES OF COMMUNICATION OF E-SHOPS AND THEIR IMPORTANCE

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.156-174>

Hanne-Lore Bobáková – Janusz Karpeta

OPF SLU Karviná, Department of Tourism and Leisure Time Activities, Czech Republic

bobakova@opf.slu.cz, karpeta@opf.slu.cz

ABSTRACT

The article deals with the communication of the Westwing web e-shop. The article aims to describe the methods of communication of this e-shop on the verbal level. In the introduction of the article, the topic of communication is set in a broader framework of time and content. This is followed by a review of the selection of professional literature on the topic, a description of the theoretical grasp of the research investigation with a terminological explanation of the relevant concepts and then an enumeration of the methods used. Within the verbal investigation, it is examined how the integration of the recipient into the communication is approached in the communication of the web application, what means are used in doing so, how the symbiosis between the verbal and non-verbal components of communication is realized, and what persuasive means are chosen in the communication. The examples of the communication of this e-shop are used to reveal new possibilities of influencing potential clients and the potential of sales applications. The article concludes by highlighting the importance of creativity for advertising in virtual environments. At the same time, attention is focused on the educational dimension of the new type of communication and its use in the development of professional courses at universities.

KEYWORDS

advertising, advertising discourse, participation, persuasion

Introduction

In the introduction, we will try to formulate the reasons that led us to investigate the method of communication of an online e-shop. Firstly, it is the need to focus on new, innovative, creative ways of processing advertising texts, especially given the changes in society in the digital environment, secondly because of changing purchasing habits under the influence of the global pandemic, and thirdly in terms of considering the impact of these changes on education.

These days, advertising is in a period of development of digital technologies, which create reality virtually, in a virtual environment, revealing new approaches and possibilities applicable in this environment.

History of advertising

The history of advertising began in the mid-19th century in 1849 with the introduction of the freedom of the press. The second stage of development started from 1900 onwards, the first advertising theories began to emerge, which resulted in the professionalisation of advertising. In the 1920s this was followed by the third period referred to as the objectification of advertising. From 1950 to 1979, issues of predominantly emotional and cognitive perceptions of advertising came to the forefront of research in the next period. In the fifth phase of development, advertising was influenced by the pluralization of advertising media by the end of the 20th century, which gave rise to new challenges in communication (Heun, 2017).

The current stage of advertising development is using information technology, making rapid inroads into digital networks, and trying new methods to win customers and advertising. Duden - Universalwörterbuch (2006, p.1802) aptly describes the meaning of the phrase 'to advertise'. Already in Old High German, 'werben', 'to advertise', meant both 'to try to spin', 'to move' and 'to attempt something'. This original meaning of advertising has been preserved and has been expanded to include other aspects such as finding a specific target group, attracting more customers, and gaining the trust of customers. Mainly in today's complex times, gaining more customers and gaining their trust plays an extraordinary role.

In another direction for studying the history of advertising, we can proceed from the latest overview of a team of international authors in the book *Handbook of Language and Digital Communication* (2015) in which Hellen Kelly-Holmes proves that web marketing started in the mid-1990s and focused on supplying primarily customers with information (Kelly-Holmes, 2015, p. 213). Then social media came up in the early 2000s. It aimed at consumer interaction and allowed numerous marketing responsibilities to be performed in one location (price, promotion, product, and place). The current phase, which began with Google's introduction of

personalisation in 2005, is dominated by the concept of 'intelligence'. We are dealing here with the idea that information can be continuously gathered about individuals as they use the web, which can then be used to differentiate them from other users, allowing for personalised and individualised targeting. (Kelly-Holmes, 2015, p. 213).

As previously said, in the early days of web-based marketing, marketers just regarded the internet as another platform for promoting their products. Thus, a commercial web presence had two purposes: first, to increase credibility and promote offline marketing in other media and distribution channels, and second, to inform consumers. Offline techniques and communications were typically just transferred to the firm or product's website. (Kelly-Holmes, p.213). In keeping with conventional tactics in mass-marketing and advertising in print, radio, television, and other media, such an approach entailed essentially one-way communication. While online marketing has subsequently embraced the intelligence-gathering and interactive aspects provided by Web 2.0 in particular, the one-to-many corporate web has persisted, as we will see below – sometimes on its own and sometimes in combination with more interactive ways. The breadth of two-way communication, the magnitude of synchronism, and the degree of control the participants have over the communication are all used to quantify the intensity of interaction between people and groups in the new marketing imperative (Ström et al., 2014). Intermediality, which refers to the interdependence of diverse media, and integration, which refers to the combination of all media platforms and channels into a single campaign with a consistent, repeated message, are two additional significant terms. (Kelly-Holmes, p. 214).

Helen Kelly-Holmes points out that current marketing strategies also take mobility (in terms of technology usage and access via tablets, smartphones, and other devices) for granted. (Kelly-Holmes, p. 214). Mobile marketing integrates all the aforementioned trends with the addition of mobility and the amplification of marketing's ubiquitousness in people's daily lives. As people will have their device with them when they are in the physical retail landscape and/or actually using the product, mobility brings both restrictions and opportunities. (Kelly-Holmes, p. 214). For instance, mobility offers the possibility of targeted marketing during the shopping experience, because people will have their device with them when they

are in the physical retail landscape and/or actually using the product. (Ström et al., 2014.)

In line with the words of Helen Kelly-Holmes, these technological advancements have both responded to and led to a conceptual shift in the consumer marketing notion. The consumer's perception has shifted dramatically. Previously viewed as a passive recipient of marketing messages, the consumer has evolved into not only an active participant in the marketing communication process, but also an equal co-creator of value in terms of products, services, and the marketing process as a whole. (Kelly-Holmes, p. 214). The procedures through which consumers and producers cooperate or otherwise engage in the production of value are referred to as co-creation. As a result, we now refer to 'working consumers', 'co-production', 'prosumption', 'consumer empowerment', 'consumer resistance', 'consumer agency', and 'consumer tribes' among other terms. (Pongsakornrungsilp & Schroeder, 2011, p. 304).

In our article, we will focus on the communication of the German Westwing e-shop web application offering home and garden products and live style products for women and men and operates in many European countries, such as Germany, France, Switzerland, Holland, Poland, Slovakia, Italy, Spain and Czechia.

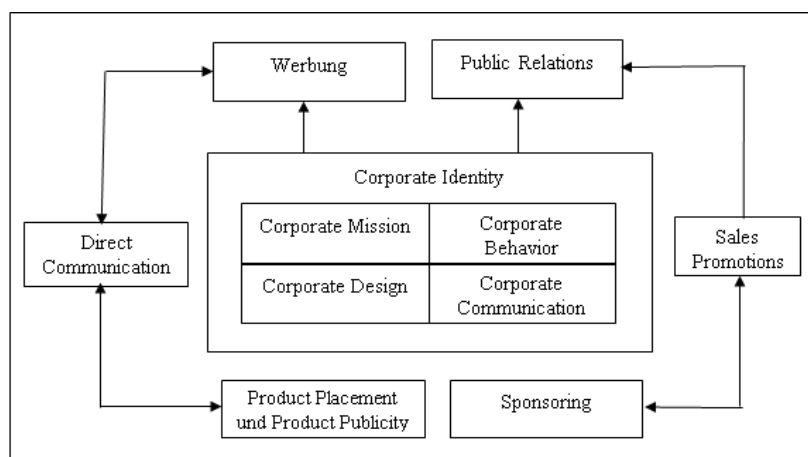
Specification of advertising and terminology

The literature on the topic of advertising is extremely diverse and extensive. The thematic aspects explored in advertising are vast. They include subcomponents of advertising, such as overview publications on the history of advertising (Heun, 2017), the exploration of music in advertising Spangardt, Herget, and Schramm, (2019), the analysis of the digital transformation of advertising (Zurstiege, 2020), and the exploration of cognitive responses of consumers by Astals and Añaños (2011), examining the textual and visual components in advertising (Pieters and Wedel, 2004), examining the visual attention of individuals on purchase attitudes (Hwang and Lee, 2018), examining stimulus selection (Milosavljevic and Cerf, 2008), etc.

Advertising is most often conceptualized as influencing attitudes through specific means of communication (Kroeber-Riel, 1988, p.29). According to Spang (1987, p. 63), advertising is an informative persuasion designed to obtain a good or service. A broader conception of advertising understands advertising as an intentional, non-violent form of influence to induce people to meet advertising objectives (Behrens, Buchli, Hansen, 1975, p. 4).

Berndt and Hermanns provide a different perspective on advertising. In it, advertising is subordinated in the process of corporate identity formation (Berndt and Hermanns, 1993, p. 12):

Figure 1 corporate identity policy (Corporate - Identity - Policy)

Source: Berndt, Hermanns, 1993, p.12

Advertising is perceived, in line with Janich (2009, p.216), as intentional, purposefully rational, and coercive communication that causes more or less long-term behavioural effects in the addressee. Advertising has used a variety of mass means of communication such as television, radio, print and the internet to achieve this, with the latter platform dominating in today's world, perhaps precisely because it represents the most readily available means of communication.

Persuasion as an advertising function

In our paper, we use the term *persuasion* broadly. Within the framework of persuasive techniques, we include persuasion not only as a persuasive, acquisition, and influence function but also as an awareness, evaluation, and encouragement function, as well as an informative function. Thus, we deliberately expand the list of persuasive functions - persuasive, acquisition, influencing, prompting, evaluating and awareness (Jáklová, 2002, p.169) -- to include the informative dimension, which, we believe, is a priority in terms of persuasion.

The political media product and the advertising media product induce subjective participation of the recipients in the process of receiving the media content. McLuhan (1964) referred to this process as *participation*. We must admit that the concept of participation is not entirely clear and specified. Most likely, it is the totality of communicative interactions between humans and media, and this dichotomy applies at both individual and collective levels (Reifová, 2004, p. 133). It can thus raise several questions. Particularly in terms of the use of participation in the persuasive media process. In particular, we see a problem in the fact that participation, as understood by McLuhan (1964), is difficult to quantify, as participation falls within the process of perception, which is a highly individual affair. Many social, psychological, and cultural factors are involved. This means that no adequate technique has been developed to quantify the extent of the effects of media products on users.

In our paper, we understand advertising text as a specific kind of discourse, and we understand it in agreement with Jones (2018) from three perspectives that suggest a possible research approach to this issue. Firstly, we are dealing here with formal discourse analysis, secondly functional discourse analysis, and thirdly social discourse analysis.

As Jones mentions, formal discourse analysis deals with language above the level of the clause or sentence (Jones, 2018, p.45). This approach enables us to understand how sentences are combined into text units, referring to the linguistic features of cohesion and coherence (Jones, 2018, p.46).

The second is the functional approach, which specifies the language according to the way it is used. This approach allows us to interpret what other people are trying to do when they speak or write (Jones, 2018, p.45). There are many ways to study language in use. This includes examining the role of discourse in certain kinds of activities, paying attention to how different kinds of discourse make it easier or harder to perform certain activities and actions; it also includes examining how people strategically use discourse to communicate their interpretation of a situation or to manage their relationships with the people with whom they interact. (Jones, 2018, p.47).

The third focuses on social aspects and is defined as a social approach. According to this approach, "the way we use language is linked to how we construct different kinds of groups and institutions. It is linked to questions of what we consider right and wrong, who has power over whom, and what we must do and say to 'fit in' to our society in various ways" (Jones, 2018, p.45). Central to this approach is an ideological discourse that always has an "agenda" and serves the interests of certain people at the expense of the interests of others. (Jones, 2018, p. 47).

Research methodology

The subject of the research is the method of communication of the German online shop Westwing in the context of advertising campaigns. This e-shop focuses on selling lifestyle products for home and garden, and in recent months also offers lifestyle products for women and men from the cosmetics and clothing and fashion accessories segment.

Verbal communication was taken into account in the research investigation. We rely on Bühler's (1934) and Jakobson's (1974) model of communication to assign the relevant aspects of communication in the case of our chosen advertising texts. Bühler (1934) refers to the expressive function, the representation function and the appealing (conative) function, of which we focus on the appealing one. Jakobson in his communication theory expands on Bühler's theory (1934) and states the following: referential, aesthetic/poetic, emotive, conative, phatic, and metalingual functions. In our study we have opted for applying emotive and conative

functions. Pollay (1983) and Sovinsky (1998, p.26) followed a similar approach. For instance, Pollay uses a classification of appeals into 42 types. (Pollay, 1983, p.78). The verbal investigation examined chiefly how the recipient is accessed and by what means during web application communication, as well as what persuasive means are used in the communication.

We apply an empirical research method to process German advertising texts, which have been translated into English for our research. The necessary data were obtained by collecting data from this online shop, further sorted, and then systematized and described by the method of content analysis of advertising texts. The detailed descriptive analysis allowed us to target the above-mentioned investigated communication phenomena.

In this article, we limit ourselves to certain aspects of advertising that are relevant to our chosen topic. In establishing working hypotheses, we draw on Heun (2017), who emphasizes customer orientation in advertising texts. We also rely on Jáklová and her assertion that persuasive means must meet two basic requirements, namely the requirement of intelligibility and the requirement of textual credibility (Jáklová, 2002, p.266).

Finally, we rely on a conception of advertising in which advertising is subordinated to corporate identity, including corporate mission, corporate design, corporate behaviour, and corporate communication (Bernd, Hermans, 1993, p.12).

We start from the above premises and set the following working hypotheses:

1. Advertising texts are a reflection of the corporate society
2. Advertising texts reflect the need for greater customer orientation.
3. Advertising texts are comprehensible and credible.

Results

Advertising texts form part of the respective advertising campaign of the business, they are both visual and verbal. The verbal part of the campaign is suitably complemented by the visual component of the communication. The specificity of the verbal component of the advertising campaign lies mainly in the brevity and conciseness of the message, which is linked to the fact that advertising space for a

larger-scale message is not available and would stand in opposition to the products offered by the image.

The material level, also called the linguistic level, contains a repertoire of specially arranged means that are interconnected in the spirit of achieving better effectiveness of effects by using a combination of verbal and visual components. The material means of advertising text were considered in terms of their persuasive function.

For a more effective overview, we will provide the results in the following subchapters.

The research showed that specific aspects of communication were used in advertising texts, namely:

1. in the dimension of appeal,
2. in the dimension of the expression.

Strong emotional aspects were present in advertising texts in the form of appeals, namely appeals to social status, prestige. In the subsequent mentioned examples, we have provided our own translation from German into English.

Results in the dimension of appeal

Social status appeals were used because they encourage customers to buy the products of the campaign. It is implemented in a commanding manner and an exclamation point is used to create a larger, more forceful appeal. The appeal to social status is demonstrated by the following advertising text:

Garden in France. Bring this style to you! Our stylists have selected garden furniture and accessories that perfectly reflect the spirit of Provence!

Appeals to the status and prestige of a product often take the form of a challenging question, which is then answered. This is followed by another call to action, which is justified by highlighting the product feature in a superlative. For example:

A fashionable and timeless arrangement? It is possible. Use furniture and decorations of classic shapes in the most fashionable colours. Baby Blue, Off-white and

Fair Gold are unique shades of traditional colours that will be the most popular this season.

The mentioned selection of examples shows the skilful use of appeals to prestige and social status in these texts. Their exact boundary cannot be clearly defined. One appeal flows into another appeal.

Appeals to fear, appeals to humour, and appeals to eroticism were not used in advertising texts because they did not come up in our excerpted texts.

We have also observed the transfer of implicit meanings through punctuation marks, question marks, exclamation marks (see examples above). These punctuation marks can emphasize, to highlight the power of appeals. For example, the often-present exclamation mark can convey implicit meanings much better than periods. An exclamation mark at the end achieves more activity in the recipient than ending a sentence with only a full stop. From a linguistic and communicative point of view, the exclamation mark conveys urgency, emphasis, and challenge. The question mark achieves greater involvement of the recipient into the communication, giving the impression of an ongoing discourse and the recipient perceives that he or she is being communicated with Jaklová (2002, p.169 ff).

Results in the dimension of expression

In the dimension of expression, there was a strong effort to profile communication with an emphasis on creating and consolidating corporate communication, which is also reflected in the choice of corporate brands and their presentation.

The following forms of stylization could be recorded in the dimension of expression, which we have been based on our observation:

- emphasizing tradition,
- highlighting the brand (reliability, testimonials),
- praise for the founder,
- praise for the brand,
- validation, achievements,
- pathos with an emphasis for you,
- emphasis on credibility, reliability,
- national image,
- the face of the brand as a representative of the upper social class,

- identification with beauty, youth, and success,
- national image
- face of the brand as a representation of the upper social class
- of identification with beauty, youth, success

Examples of the expression dimension are given in the following selection of excerpts:

A Examples emphasising tradition

TAROT Haute Couture by Dior

Maria Grazia Chiuri, Dior's creative director, has created an intriguing tarot-inspired haute couture collection for SS 2021. The collection features mystical elements, symbols of feminine power and the elegance of palatial interiors.

B Examples of emphasizing reliability and testimonials)

News in cosmopolitan design

The French brand designs sofas, recliners and armchairs inspired by cities: "Florence," "Miami," "Honolulu," "Tokyo" or your favourite "Vienna." These are stylish pieces of furniture made from the finest materials. Newly added to the series are 3 more chair models: "Perugia", "Padova" and "Malaga". Discover their pastel...

C Examples for the praise for the founder

Westwing Collection

Up to -30% | Our original collection impresses with tasteful design, functionality, and exceptional prices. Which of these are your favourites?

D Examples for the praise of the brand

The Westwing Collection is our signature brand, offering iconic designs and consistent designs that add a unique character to your interior! Westwing designers have managed to create furniture and accessories from the ground up that adorn our clients' homes and fully meet their needs.

E Examples of validation, achievements

TAROT Haute Couture Interior

A collection full of mystique and feminine power inspired by the Dior show for Spring-Summer 2021! His gorgeous designs give us goosebumps!

F Examples of pathos with an emphasis for you

Your favourite: sofa "Vienna"

You really like the "Vienna" sofa, which has become our absolute bestseller. And we have a surprise for you: this model is now available in upholstery in various fabrics (velvet and textured) and in many colours and sizes, as well as in a U-shape! Choose the perfect sofa for you!

G Examples of an emphasis on credibility, reliability

From catwalks to interiors

Fashion critics were delighted by dresses decorated with stones, metal ornaments, painted flowers and zodiac signs. Interior designers then took these motifs, inspired by the Dior show, and helped you create mystical arrangements at home.

H Examples of national image

Mysterious atmosphere

Dior presented a short film about its collection and allowed the public to view it from their couch. The film is a tale of adventure, illusion, and high tailoring, and exudes an air of mystery.

I Examples of the face of the brand as a representation of the upper social class

Cosmopolitan Design

Your favourite French brand is back at Westwing! Best-selling sofas in many sizes and 3 brand new chair models await!

J Examples of identification with beauty, youth, success

From catwalks to interiors

Fashion critics were delighted by dresses decorated with stones, metal ornaments, painted flowers and zodiac signs. Interior designers have then taken these motifs, inspired by the Dior show, to help you create mystical arrangements at home.

A persuasive presentation by ordinary consumers, often from their employees, such as creative directors of the company, persuasion by experts, but also by the consumer, realized the dimension of expression.

The advertising texts were designed to invite the recipient to take action. This conative form of appeals was recorded in various forms of address, by addressing expected roles, by addressing self-consciousness, by assigning to role models /powerful, experienced, rich, happy, by promising to increase the standard of living, prestige, self-esteem, by giving recipes.

Based on our observation we are listing some more examples excerpted from the advertising texts.

A Examples of all forms of addressing

The brand was founded in 1982. Its products combine inspiration with elite polo sports and the luxurious atmosphere of Beverly Hills. Our campaign features high-quality textiles branded with the brand's iconic logo. This is the quintessence of American style!

B Examples of addressing expected roles, ideals

Beverly Hills Polo Club

Up to -60% | Polo logo fabrics from a prestigious brand from the USA. This is classic American style at great low prices!

Or

The trendiest shades

Cosmopolitan Design sofas are upholstered in high-quality fabrics and velvet in the trendiest shades: blue-grey, cream, navy blue, black or emerald.

C Examples of addressing self consciousness

Attention to every detail and unique materials characterise the products of this brand. These mattresses provide customers with comfort worthy of kings and the finest hotels. "Choose what's best for your home," is the motto.

D Examples of pattern matching (experienced, powerful, rich, happy)

Royal Palace Bedding

Up to -70% | Enter a higher level of comfort! French PREMIUM mattress brand. Only now at extremely low prices!

E Examples of the promise of increased living standards, prestige, self-esteem

Fashion trio: White, Blue, Gold

Meet this spring's extraordinary colour palette! Soft blue, subtle white and elegant gold create a fashionable yet timeless arrangement

F Examples of serving recipes

The speciality of this Spanish brand is wooden furniture with a retro look. It is made from recycled wood, among other materials. Its carved front door impresses with its unusual appearance. It is the real star of the arrangement, to which you only need to choose a few accessories to create an interior with soul.

G Examples of elevation of ideals

Visiting Lukáš Kimlička

Be inspired by the interior of the famous Slovak photographer who invited us to his apartment, which he furnished himself. Here's the men's version of elegance!

Creation of feelings of fear (fear of old age, competition, failure) addressing instincts (for nourishment, security, sexual instincts, maternal and nurturing instincts, aggression, striving for self-assertion, feeling strong, rooted, longing for home, need for luxury, pleasure, and prestige)

British brand ECLAT SKIN LONDON specialises in cutting-edge skincare products that slow down the ageing process by eliminating wrinkles, smoothing the skin, and restoring radiance. Their beautiful packaging hides valuable ingredients.

Awakening of desires (for love, beauty, health, freshness, nature, potency, masculinity, femininity, emancipation, freedom)

This is a Spanish brand whose creator claims to design dreams. Looking at his captivating collection, it's hard to disagree! Ethan Chloe creates luxurious interior designs with the finest materials that are never just functional. They are also always meant to please!

The stylization of the text itself deserves special attention, often fulfilling a poetic function in the arrangement of the textual parts and creativity. Multiplied by the interaction of signs and graphics, it is easy to understand, with a clear message (readability)

A garden that smells of lavender...

Imagine that the spring days are warming up and you are spending your mornings in an idyllic garden in the French suburbs. The scent of the first spring flowers is everywhere and the idyllic atmosphere is enhanced by the beautiful singing of the birds. Pleasant, isn't it?

If the above vision appeals to you and you like the atmosphere of a garden in a Provençal village, you will enjoy the selection of products in this campaign.

If you want to prepare your garden for the warmer half of the year and create an atmosphere that invites you to spend time outdoors, all you need to do is set it up properly. The characteristic bent metal furniture in two colours, black and white, will help you create the perfect garden arrangement. Add lanterns, baskets, and wicker decorations.

The stylization of the text alternates between cognitive and affective content, working with knowledge, beliefs, and attitudes.

IKER

Up to -40% | Pastel and price dizziness from IKER! Sit down, you won't want to get up from these chairs!

The trendiest shades

Cosmopolitan Design sofas are upholstered in high-quality fabrics and velvet in the trendiest shades: blue-grey, cream, dark blue, black, or emerald.

Discussion

The presented dimensions of advertising communication are part of the advertising techniques used. One of them is Lifestyle. It is characteristic of Lifestyle that the advertisement is set in a contemporary modern interior showing new lifestyle trends. In the case of Slice of life (the depiction of mundane experiences), the advertisement presented benefits, e.g., in everyday use. If we understand creativity in this sense, it was operational creativity, using knowledge for its practical application. From a marketing perspective, quite common use in advertising. Not so for online e-shops offering, for example in our case, lifestyle products.

Most e-shops offer furniture and accessories without instructions on how to place them in the space, how to combine them, how to create the appropriate style of the home, apartment, etc. In this respect Westwing offers its consumers instructions to design the interior, etc. which involves a creative use of advertising means, with an educational dimension consisting in enriching the horizon, in expanding knowledge (e.g., about individual artistic styles, personalities, etc.)

In the excerpted material, we have observed some desire to educate consumers through the texts promoting various types of products, from furniture to products such as cosmetics and others. The consumer could obtain an overview of styles and designs, fashion, and trends in various areas of human life.

If we approach the issue from the perspective of our investigation, expressive creativity was present in advertising texts, which were subject to our observation, represent innovation, originality, genius, imagination, and the ability to fascinate. This kind of creativity is hardly learned, as it takes on an artistic dimension.

The organization of arguments, the choice of a suitable title and, finally, the sentence structure and the accompanying visual image help create an overall creative impression. The advertising text and its image component are considered to be an important element in attracting the viewer's attention (Pieters and Wedel, 2004).

Conclusion

In our research, we were able to show that the advertising texts used in advertising campaigns are a reflection of the Westwing e-shop and create a positive image of its approach to its customers.

In addition to the product offered by this company, the customers have the opportunity to further educate themselves in different areas of life (media styles, clothing trends, home design and furnishing trends, and an overview of prestigious brands in furniture design).

This e-shop is innovative in this respect and certainly inspirational for many e-shops. In terms of assessing the different aspects of communication, we noted appeals to prestige, and social status in the dimension of appeal. In the dimension of expression, specific stylizations were used in which the emphasis is on emphasizing

tradition, highlighting the brand (reliability, testimonials), praise for the founder, praise for the brand, validation, achievements, pathos with an emphasis for you, emphasis on credibility, reliability, national image, the face of the brand as a representative of the upper social class, identification with beauty, youth, and success, national image, the face of the brand as a representation of the upper social class and identification with beauty, youth, success.

By examining and analysing the German website containing excerpted advertising texts observed in the period of the 1st quarter of 2021, we tried to reveal the methods of communication of this e-shop and uncover their individual dimensions that help to sell the product. We have pointed out new approaches to influencing potential clients, which are currently the exception rather than the rule when selling on e-shops. Set hypotheses were confirmed. The advertising texts reflected the corporate image of the company, the emphasis in the advertising texts was on reaching the potential customer, and the analysed data also emphasized clarity and credibility.

The creativity of the advertising message becomes a desirable competence in the creation of advertising text. It means, in addition to the professional competence consisting in choosing the right marketing communication, to master the creative techniques of creating advertising communications. Especially in marketing communication, the real creativity of a communication product lies in originality, unusual ways of presentation, unexpected contexts, provocation, which leads to artistic ambition. These are soft skills that should be part of the curriculum, especially in today's barely predictable, pandemic-ridden world, best presented through the Design Thinking method.

Last but not least, we emphasized the importance of creative soft skills for advertising practice but also for educational institutions that should pay attention to these creative forms of education and new methodological approaches, especially when compiling accreditation materials at universities.

BIBLIOGRAPHY

- ASTALS, A., AÑAÑOS, E.: *Do we choose what we look at or it's our brain that chooses? A cognitive approach to the relation between visual attention and perception based on advertising stimuli*. In: Workshop on Embodied, Distributed and Extended Cognition, 1, 2011.
- BEHRENS, K.C., BUCHLI, H., KJÆR-HANSEN, M.: Grundlagen der Werbung. In: Behrens, K.C. (eds) *Handbuch der Werbung*. Wiesbaden: Gabler Verlag, 1975.
- BERNDT, R. A HERMANN, A.: *Handbuch Marketing – Kommunikation: Strategie – Instrumente – Perspektiven – Werbung – Sales Promotions – Public Relations – Corporate Identity – Sponsoring – Product Placement*. Wiesbaden: Gabler, 1993.
- Duden – Universalwörterbuch. Bibliographisches Institut und Brockhaus. Auflage 6: Verlag Bibliographisches Institut, Mannheim, 2006.
- BÜHLER, K. : *Sprachtheorie*. Vol. 2. Fischer: Jena, 1934.
- HEUN T.: *Geschichte der Werbung*, In: Werbung. Studienwissen kompakt, Wiesbaden: Springer Gabler, 2017.
- HOLMES, H.K.: *Digital Advertising*, In: The Routledge Handbook of Language and Digital Communication ed.by A. Georgakopoulou, T.Spilioti. London and New York: Routledge, 2015, pp. 212-225.
- HWANG, Y. M., LEE, K. C.: *Using an eye-tracking approach to explore gender differences in visual attention and shopping attitudes in an online shopping environment*. International Journal of Human-Computer Interaction, 34(1), 2018, pp. 15-24.
- JAKOBSON, R.: *Linguistik und Poetik. Aufsätze zur Linguistik und Poetik*. München: hg Wolfgang Raible, 1974.
- JAKLOVÁ, A.: *Reklamní komunikát a jeho prostor*, In: Prostor v jazyce a v literatuře. Ed. J. Koten – P. Mitter. Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta UJEP., 2007, pp. 131-134.
- JAKLOVÁ, A.: *Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech*. In: Naše řeč 85, 2002, č. 4, pp. 169 – 176.
- JANICH, N.: *Marke und Gesellschaft*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009.
- KROEBER-RIEL, W.: *Strategie und Technik der Werbung*. Berlin: Verlag W. Kohlhammer, 1988.
- MCLUHAN, M.: *Understanding Media. The Extensions of Man*, New York: McGraw-Hill, 1964.
- MILOSAVLJEVIC, M. CERF, M.: *First Attention then Intention*. International Journal of Advertising, 27(3), 2008, pp. 381-398.
- PIETERS, R., & WEDEL, M.: *Attention Capture and Transfer in Advertising: Brand, Pictorial, and Text-Size Effects*. Journal of Marketing, 68(2), 2004, pp. 36–50.
- POLLAY, Richard W. *Measuring the Cultural Values Manifest in Advertising*. Current Issues[online]. 1983, 6(1), 71-92 [cit. 2021-23-01]. ISSN 01633392. Available online: https://www.researchgate.net/publication/261619104_Measuring_the_Cultural_Values_Manifest_in_Advertising
- PONGSAKORNRUNGSILP, S. SCHROEDER, J. E.: *Understanding value co-creation in a co-consuming brand community*, Marketing Theory, vol. 11, 2011, pp. 303–324.

- REIFOVÁ, I.: Slovník mediální komunikace. Praha: Portál, 2004.
- RODNEY H. JONES: Discourse Analysis A Resource Book for Students. London: Routledge, 2018.
- SCHMIDT; S., WESTERBARKEY, W., ZURSTIEGE. J.: *a/effektive Kommunikation: Unterhaltung und Werbung*. Red.: Julia Engels. (= *Beiträge zur Kommunikationstheorie*, Band 19). (Hg.) Verlag Münster, 2003.
- SOVINSKY, B.: *Werbung*, In: Grundlagen der Mediekommunikation, Bd.4. Tübingen: Niemeyer, 1998.
- SPANG, K.: Grundlagen der Literatur und Werberhetorik. Kassel: Reichenberger, 1987.
- SPANGARDT, B.; HERGET, A-K.; SCHRAMM, H.: *Musik in der Werbung*. In: Handbuch Musik und Medien. Wiesbaden: Springer VS, 2019, pp. 187-212.
- STRÖM, R., VENDEL, M., BREDICAN, J.: *Mobile marketing: a literature review on its value for consumers and retailers*, Journal of Retailing and Consumer Services, available at: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jretconser.2013.12.003i>.
- ZURSTIEGE, G.: *Digitale Transformation der Werbung*, In: Moser K., Keller, M., Edner, F-F. Grenzenlose Werbung, Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 2020.

ACCESSIBLE SUMMARY

The article *New possibilities of communication of e-shops and their importance*, reports on the study of the application of communication techniques in the context of the verbal level and deals with the communication of the selected organization on the internet. The issue is very topical, as it reflects the latest communication patterns in corporate communication on the side of companies with stakeholders. Prior to the investigation, we focused on the foundation of the study after a discussion about communication in a broader context, which is backed by the most recent studies and literature on this topic. The verbal investigation and how the recipients are integrated into the communication in the web application communication, what means are used in doing so, how the symbiosis between the verbal and non-verbal components of communication is realized, and what persuasive means are chosen in the communication are the main focus points. The outcome is new possibilities for influencing potential clients and the potential of sales applications, which we have discovered by evaluating a large sample of examples of this e-communication in the selected shop. The investigation concludes by highlighting the investigation's main findings, which we propose to promote, such as the importance of using creativity in virtual environments for advertising, the educational dimension of the new type of communication, and its application in the development of professional courses at universities. However, there are a few issues to consider, both for companies and universities, in terms of being prepared to be flexible and operational in terms of developing and integrating the most appropriate tools in corporate and advertising communication and curricula that would allow reflecting the current needs of modern stakeholders in the online environment.

**TRANSLATION STUDIES AND ITS CONTEXTS, VOL. 8:
INTERPRETER TRAINING – EXPERIENCE, IDEAS, PERSPECTIVES**

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.175-177>

Recenzovaná publikácia: BOHUŠOVÁ, Zuzana – DJOVČOŠ, Martin – MELICHERČÍKOVÁ, Miroslava (eds.). 2020. *Translation Studies and Its Contexts, vol. 8: Interpreter Training – Experience, Ideas, Perspectives*. Wien: Praesens, 2020, 186 s. ISBN 978-3-7069-1107-8. [Link](#).

V poradí už ôsmy zborník zo série *Translation Studies and its Context* (Translatológia a jej súvislosti) s podtitulom *Interpreter Training – Experience, Ideas, Perspective* prináša pohľad viacerých významných osobností slovenskej a českej translatológie na výučbu tlmočenia. Dnes je už vo všeobecnosti známe, že dobrý prekladateľ a tlmočník potrebujú viac ako len znalosť dvoch jazykov, a aj z tohto dôvodu je potrebné odbornej príprave budúcich profesionálnych tlmočníkov venovať náležitú pozornosť. Príspevky publikované v tomto zborníku predstavujú parciálne výsledky riešenia projektu *KEGA 026UMB-4/2019: Exaktná učebnica tlmočenia* a sú rozdelené do štyroch väčších tematických celkov.

Prvú tematickú časť venovanú metodickým aspektom výučby tlmočenia a hodnotenia tlmočnickeho výkonu študentov svojím príspevkom otvára Martin Djovčoš (UMB, Banská Bystrica). Autor v stati popisuje metodiku monitorovania a merania pokroku študentov v tlmočení. Konkrétne ide o súbor štyroch didakticko-hodnotiacich nástrojov, pričom každý z nich predstavuje spôsob, ako od študenta získať veľmi cenný informačný kontext, na základe ktorého môže vyučujúci študenta adekvátnejšie zhodnotiť a súčasne sledovať posúvanie kvalitatívnej úrovne jeho tlmočnických kompetencií a zručností. Druhá štúdia, ktorej autorkou je Miroslava Melicherčíková (UMB, Banská Bystrica), aplikuje Djovčošovu metodiku pri skúmaní pokroku študentov pri konzekutívnom tlmočení. Autorka monitoruje pokrok v tlmočení v priebehu jedného semestra prostredníctvom sebareflexie v rámci hodnotiacich hárokov a tlmočnických denníkov. Autorka vo výskume poukazuje aj na niekoľko závažných formálnych nedostatkov, ktoré príjemcom tlmočeného prejavu môžu sťažiť dorozumenie a ktorým treba venovať zvýšenú pozornosť. Pavol Šveda a Ivo Poláček (UK, Bratislava) naopak sledujú pokrok študentov pri simultánnom tlmočení, pričom ich cieľom je poukázať na nový inšpiratívny prístup k monitorovaniu pokroku študentov. Autori vyhodnocujú pokrok študentov nielen na pozadí individuálnej normy, ale aj v skupinovom kontexte. Veľmi podnetným je aj experimentálny výskum Lucie Podluckej (UK, Bratislava), ktorá sa zameriava na efektivitu úvodných cvičení, ktoré majú študentov lepšie pripraviť na tlmočnicke semináre. Výsledky Podluckej výskumu sú vskutku povzbudzujúce a majú potenciál poslúžiť ako metodická pomôcka pre pedagógov pri príprave úvodných seminárov k tlmočeniu. Prvú sekciu príspevkov uzatvára Ivana Čeňková (KU, Praha) charakteristikou magisterských štátnych skúšok z tlmočenia na Karlovej Univerzite. Pražský model štátnych skúšok sa vzhľadom na prakticky orientovaný študijný program PaT javí ako ideálny spôsob hodnotenia a testovania translačnej kompetencie budúcich profesionálov. Univerzity by sa týmto modelom mohli inšpirovať, prípadne ho čiastočne integrovať a prispôbiť pre svoj vlastný inštitucionálny kontext.

Koronavírusová pandémia neuvrhla do chaosu len bežný svet, ale aj ten akademický. Potrebu reagovať na novú situáciu a prispôbiť jej vyučovacie metódy reflektujú dva príspevky v druhej tematickej sekcii. Jana Lauková (UMB, Banská Bystrica) opisuje nové metodické výzvy v odbornej príprave tlmočníkov počas pandémie COVID-19 a približuje metodiku výučby tlmočnických predmetov prostredníctvom rôznych digitálnych kanálov. Naopak, štúdia Jaroslava Stahla (UK, Bratislava) analyzuje a porovnáva výhody online vyučovania s výhodami e-learningu v prospech jednej metódy. Autor vo výskume porovnal výkon skupiny 30 študentov testovaných pomocou metód tradičného e-learningu so skupinou 24 študentov, ktorí sa vzdelávali online a dostávali okamžitú spätnú väzbu.

Tretia sekcia sa venuje špecifickým dimenziám a aspektom translačnej kompetencie, ktoré v našom akademickom kontexte nie sú pravidelne pertraktované a možno ich teda označiť za nanajvýš inšpiratívne. Marián Fedorko a Jonathan Gretsý (PU, Prešov) sa v podnetnom príspevku venujú kontextovej príprave a potrebe rozširovania skúsenostného komplexu tlmočníka. Autori zároveň v magisterskom štúdiu navrhujú zaviesť predmet, ktorý by bol venovaný osvojovaniu si terminológie nehumanitných odborov ako aj správnym technikám tvorenia glosárov. Na druhej strane, Soňa Hodáková (UKF, Nitra) sa venuje monitorovaniu tlmočnického výkonu študentov a tomu, ako naň vplýva motivácia či anxiozita podporujúca alebo brzdiaca výkon. Pomocou korelácie výsledkov z dotazníka motivácie výkonu a konkrétnych tlmočnických výkonov autorka dokumentuje zaujímavé zistenia tak pre prax, ako aj pre didaktiku.

Poslednú tematickú časť zborníka uzatvárajú príspevky venované *komunitnému tlmočeniu*, resp. tlmočeniu vo verejnom záujme, ktoré v posledných rokoch čoraz viac rezonuje v literatúre domácej i zahraničnej proveniencie a po ktorého profesionalizácii vzhľadom na globalizáciu a ostatné migračné krízy volajú mnohí odborníci. Prvý príspevok v tejto sekcii od Markéty Štefkovej (UK, Bratislava) je venovaný niekoľkým všeobecným a didaktickým implikáciám, ktoré majú viesť práve k profesionalizácii komunitných tlmočníkov. Autorka okrem základnej terminológie približuje aj pilotný projekt prípravy budúcich komunitných tlmočníkov. Didaktický diskurz ďalej rozvíja aj Zuzana Bohušová (UMB, Banská Bystrica), ktorá na príklade satirického skeču nemecko-tureckého zabávača Kaya Yanara predstavuje spôsob, ako môžeme pri vyučovaní komunitného tlmočenia využiť autentický video materiál a analyzovať ho ako prípadovú štúdiu interkultúrnych rozdielov v komunikácii, ktoré tlmočníci musia často prekonávať a ktoré treba citlivo zvažovať. Zborník ako celok uzatvára štúdia Vítězslava Vilímka (OU, Ostrava), v ktorej sa autor sústreďuje na tlmočenie ako eticky náročné povolanie a zdôrazňuje, že problematika tlmočnickej a prekladateľskej etiky by mala byť súčasťou odbornej prípravy budúcich profesionálov a je dôležité ju zároveň prepájať aj s praktickými cvičeniami, aby sa študenti učili prijat' zodpovedné a najmä eticky konformné rozhodnutia.

Neraz sa stretávame s názormi, že tlmočenie sa nachádza na periférii translatologického výskumu. O to viac nás môže tešiť, že táto publikácia nereflektuje čisto teoretické uvažovanie o tlmočení. Výsledky tvorivej práce jednotlivých autorov totiž implikujú niekoľko riešení a možností, ako by sa jednotlivé dimenzie prípravy budúcich tlmočníkov dali skvalitniť a zlepšiť nielen v našich akademických

kontextoch, ale aj v tých zahraničných. Ocenit' musíme aj to, že ťažiskom odborného záujmu translatológov sa stáva iná forma tlmočenia než simultánne a konzekutívne tlmočenie. Intenzívna výskumná činnosť a vzdelávacie aktivity či projekty v oblasti komunitného tlmočenia v posledných rokoch nepochybne prispievajú k väčšej profesionalizácii komunitných mediátorov. Veľmi pozitívne hodnotíme aj prehľadnosť zborníka, jeho štruktúrovanosť na tematické celky, logickú nadväznosť samotných príspevkov ako aj výrazný presah k didaktike a praxeológii, čo nebýva zvykom.

Publikáciu uvítajú predovšetkým pedagógovia, ale aj prekladatelia, tlmočníci a vôbec všetci záujemcovia o súčasné kontexty didaktiky tlmočenia, ktorí chcú držať krok s aktuálnymi výskumnými trendmi. A hoci nepokrýva celý záber vedecko-výskumných a pedagogických aktivít slovenskej a českej translatológie, máme za to, že zborník príspevkov vhodne obohacuje stredoeurópske myslenie o preklade a tlmočení.

Mgr. Lukáš Bendík
Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

V CENTRE NOVÉHO PROJEKTU VEGA JE ZROZUMITEĽNOSŤ

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.178-179>

V rámci projektu VEGA 1/0549/22 *Accessible! Lingvistika ľahko zrozumiteľných jazykov / Linguistics of easy to understand languages* (2022 – 2024), ktorý štartujeme na Filozofickej fakulte UMB v Banskej Bystrici, považujeme zrozumiteľnosť za najvyššiu kategóriu efektívneho dorozumievania sa. Na projekte sa podieľajú participanti z katedier germanistiky, anglistiky/amerikanistiky a slovenského jazyka a komunikácie.

Cieľom projektu je stanoviť princípy ľahko zrozumiteľných jazykov (ĽZJ) v písaných textoch s dôrazom na slovenčinu. Kognitívnou bázou výskumu je stratégia neutralizovania, lingvistika slovenčiny ako cudzieho jazyka a intralingválny preklad. Pragmatickú bázu tvorí jednak aktuálna potreba komunikovania v adaptovaných jazykoch pri množstve skupín recipientov a jednak skúsenosti z využívania iných jazykov ako ľahkých/jednoduchých, napr. v angličtine a nemčine. Perspektívy ĽZJ je nutné vnímať v rovnováhe – signalizujú otvorenie brány komunikácie, ale varujú i pred elementarizáciou a schematizáciou.

Pod ľahko zrozumiteľnými jazykmi si netreba predstaviť klišé o ľahkých a ťažkých jazykoch. Členovia projektu akceptujú paradoxný poznatok, že všetky jazyky sú ľahké a všetky jazyky sú ťažké. Záleží minimálne na štyroch faktoroch: prvým je vek, v ktorom sa jazyk(y) učíme, ide o to, ktorý/é jazyk/y už ovládame, či sa učíme intenzívne (immersion effect) alebo extenzívne (školsky) a či sme dostatočne motivovaní, resp. či máme pred očami úžitok/potrebnosť ovládania daného jazyka.

V projekte však ide o niečo celkom iné – o zjednodušujúce intervencie do jazyka, do segmentácie a formy textu, aby sa tým podporilo ľahšie porozumenie.

V centre konceptu ĽZJ je písaný jazyk. Aj tu však pozorujeme hybridizačný trend vplyvu ústnosti na písomnosť. Preto usudzujeme, že pri textovej adaptácii sa budú využívať postupy ústnej komunikácie, napr. segmentácia obsahu na kratšie výpovede, lineárnosť radenia myšlienok, stručnosť, opakovanie rovnakých slov (bez štylistického efektu a bez negatívnej štylistickej konotácie), verbálny štýl, činný vid, rytmus vety a pod.

Zjednodušujúce intervencie môžu byť odstupňované od minimálnych (napr. layout, členenie textu) až po výrazne simplifikačné (lexikálne, syntaktické, pragmatické). Intenzita zjednodušujúcich intervencií je závislá od recipientov: napríklad prerozprávanie vyhlášok o protikovidových opatreniach do žurnalistického štýlu je určené pre širokú čitateľskú verejnosť (ide o medzištýlový intralingválny preklad), naproti tomu ponuka paralelných webových stránok v ĽZJ – ako to už robí nemecký Bundestag, mnohé zahraničné denníky, magazíny, televízie, mestá, úrady práce – to už je ústretový krok voči cudzincom, voči učiacim sa dané jazyky alebo pre ľudí so špeciálnymi potrebami. Tieto autentické a kultúrne ukotvené komunikáty predstavujú okrem primárneho určenia zásobáreň textov, ktoré čakajú na adaptáciu a didaktizáciu pre atraktívnu výučbu cudzích jazykov.

Zrozumiteľnosť je požiadavkou antidiskriminačných snáh v rámci európskej legislatívy. Ale postrehli sme, že aj jedným z hlavných ťažísk výskumu a výučby Harvardovej univerzity (upozornil nás na to náš doktorand) je ústretový svet: *An accessible world is a better world for everyone*. Toto korešponduje so zameraním nášho projektu a robí ho mimoriadne aktuálnym.

prof. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD.
Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

**ODBORNÝ SEMINÁR V BANSKEJ BYSTRICI:
VYUŽÍVANIE INFORMÁCIÍ O ŽIDOVSKOM KULTÚRNOM DEDIČSTVE
A ŽIDOVSKÝCH CINTORÍNOCH V ŠKOLSKOM VZDELÁVACOM
SYSTÉME NA SLOVENSKU**

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.180>

Dňa 15. a 16. mája 2022 sa Banskej Bystrici uskutočnil odborný seminár s názvom *Využívanie informácií o židovskom kultúrnom dedičstve a židovských cintorínoch v školskom vzdelávacom systéme na Slovensku*. Zúčastnili sa ho aj dr. Slatinská a dr. Vinczeová z Katedry anglistiky a amerikanistiky Filozofickej Fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Seminár organizovalo Múzeum Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici v spolupráci s organizáciami Centropa, ESJF a Foundation for Jewish Heritage, s podporou mesta Banská Bystrica, Ministerstva obrany SR a Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR. Spolufinancovala ho Európska únia a zúčastnili sa ho účastníci z celého Slovenska.

Úvodné slovo mali Jana Odrobiňáková (MSNP), Magdaléna Farnesi (Centropa) a Klára Lisinski (ESJF), ktoré oboznámili účastníkov s programom i cieľom seminára. Nasledovalo premietanie krátkeho filmu *Nadácia ESFJ a jej program na záchranu židovských cintorínov* o dôležitosti zachovania tejto formy kultúrneho dedičstva. Nasledoval workshop o židovských cintorínoch, epitafoch a náhrobných symboloch, ktorý viedla dr. Lenka Uličná z Centra judaistických štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Workshop bol podnetnou vzdelávacou aktivitou, kde sa zúčastnení naučili o symboloch používaných na židovských náhrobných kameňoch a o kultúre pochovávaní.

Nasledovala návšteva židovského cintorína v Banskej Bystrici v sprievode Jaromíra Wolta (ŽNO BB). Účastníci seminára dostali aktivity, ktoré sa spájali s návštevou tohto cintorína. Po návrate sa konala prezentácia databázy Centropy a uvítacia večera v Hoteli Národný dom.

Nasledujúci deň seminára pokračoval návštevou židovského cintorína vo Zvolene v sprievode Ráchel Herrmannovej. Po návrate do Banskej Bystrice nasledovala práca v skupinách. Účastníci seminára vytvárali školský projekt s využitím tematiky židovského cintorína. Nasledovala prezentácia projektov, príklady dobrej praxe v podaní Judity Nagyovej Pénzešovej a odovzdanie certifikátov pre účastníkov.

Seminár pod mimoriadne podnetnou vzdelávacou aktivitou vedený odborníčkami a odborníkmi na danú tematiku. Forma realizácie bola informatívna, no zároveň interaktívna a účastníci mali možnosť aktívne sa zapojiť do prezentovaných aktivít.

Mgr. Barbora Vinczeová, PhD.
Mgr. Anna Slatinská, PhD.
Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

NOVOHRADSKÉ NÁREČIA – VZÁCNE DEDIČSTVO PO NAŠICH PREDKOCH: SÚŤAŽ PRE ŽIAKOV, ŠTUDENTOV I DOSPELÝCH

<https://doi.org/10.24040/nfr.2022.14.1.181-183>

Slovenský národný jazyk sa skladá z viacerých zložiek, jednotlivých foriem, z ktorých každá má vlastný súbor jazykových prostriedkov. Značná časť však patrí do všetkých foriem národného jazyka. Z tohto hľadiska stoja na opačných póloch spisovný jazyk a nárečie. Spisovný jazyk má síce v súčasnosti už svoj samostatný život, ale nie je odtrhnutý od svojho základu – nárečia –, s ktorým je spojený živými spojkami. Nárečia napokon naďalej slúžia na dorozumievanie, ale v niektorých krajinách už len minimálne. Napríklad v reči obyvateľov Novohradu zostávajú určité vplyvy na úrovni všetkých jazykových rovín.

Porovnajme si hornoipeľské nárečie a spisovný jazyk: v nich je mnoho identických slov, napr.: *oblok, stena, ruka, nebo*, ale viaceré slová sa líšia tvarovou podobou, napr.: *rebe – ryby, dobrej – dobrý, misín – musím*. Zároveň v hornoipeľskom nárečí sú pomenovania, ktoré sa v spisovnom jazyku nenachádzajú, napr.: *trpó – teraz, friško – skoro (rýchlo), firhang – záclona*. Z uvedeného vyplýva, že nie je dôležité, či v dorozumívaní

použijeme kodifikovanú podobu národného jazyka, čiže spisovnú slovenčinu alebo nárečie – vždy hovoríme po slovensky.

Verejný život vo všetkých komunikačných sférach však vedie používateľov jazyka viac k uplatneniu spisovnej podoby národného jazyka v kontexte štandardnej variety. Súvislé hovorené texty v jednotlivých novohradských nárečiach sú skôr zvláštnosťou a jedinečnosťou v reči niektorých jednotlivcov.

Význam slovenských nárečí sa však aj v dnešných časoch ukazuje z toho, že po dlhé stáročia, keď nejestvovala celonárodná a celospoločenská forma slovenského jazyka, boli nevyčerpatel'nou klenotnicou ľudovej slovesnosti a duchovnej kultúry. Ide tu o ľudové rozprávky, povesti, balady, o ľudové piesne, o obradné formuly používané pri rozličných príležitostiach alebo cyklicky sa opakujú cich príležitostiach, o porekadlá, príslovia. Nárečia svojimi vlastnosťami tak predstavujú stále nevyčerpatel'ný zdroj poznávania celého národného jazyka a osobitne jeho dejín, ako aj nášho národa a jeho dejín, jeho duchovnej i hmotnej kultúry.

Uvedené konštatovanie si plne uvedomili organizátori (Dom Matice slovenskej v Lučenci a Miestny odbor Matice slovenskej v Lučenci) jedinečnej súťaže pre žiakov základných, študentov stredných škôl a dospelých pod názvom *Poznávame nárečia našich predkov*, ktorá sa uskutočnila dňa 22. apríla 2022 v Dome MS Lučenec pod záštitou povereného riaditeľa Slovenského literárneho ústavu Matice slovenskej doc. PaedDr. Júliusa Lomenčíka, PhD. V úvode prítomných privítala riaditeľka DMS Lučenec PhDr. Jana Viteková. S typickými znakmi novohradských nárečí prítomných – žiakov, študentov, učiteľov a kultúrnu verejnosť – oboznámil v krátkej prednáške Július Lomenčík.

Následne sa v rámci 2. ročníka tejto súťaže dostali k prednesu/čítaniu vybraných textov (väčšinou príbehov ľudí tohto kraja, ako ich zaznamenali jazykovedci Eugen Jóna a Ján Matejíček, ale aj rozprávok napr. od Boženy Slančíkovej Timravy) v novohradských nárečiach. V prvej kategórii žiakov ZŠ sa prezentovalo 20 žiakov/žiačok, v druhej kategórii študentov/študentiek SŠ to bolo 10 súťažiacich a v tretej kategórii kultúrnu verejnosť texty predniesli dve súťažiace z rázovitých novohradských obcí – Polichna a A...belovej. Na záver odborná porota v zložení: Július Lomenčík (predseda), PhDr. Ján Zilák a Mgr. Katarína Szökeová vyhodnotili výkony

sú ťažiacich a odovzdali im diplom za ú časť. Najlepší si vecné ocenenia za svoje výkony prevzali dň a 28. apríla 2022 na konferencii *Janko Král' a štúrovci v Novohrade a Honte*, ktorá sa uskutočnila v priestoroch historickej radnice v Lučenci.

Hlavným cieľom sú ťaže je neformálne viesť mladých ľudí a kultú rnu verejnosť, aby nezabú dali na odkaz svojich predkov a nielen poznávali znaky novohradských nárečí, ale ich aj funkčne používali v konkrétnych komunikáciách.

doc. PaedDr. Július Lomenčík, PhD.
Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

Pokyny pre autorov

Nová Filologická revue	
Pokyny pre autorov	
Jazyk	Príspevky môžu byť napísané v jazyku: slovenský, anglický, nemecký, ruský, francúzsky, španielsky, taliansky, maďarský, poľský.
Na začiatku príspevku označiť sekciu: Literárnovedná; lingvistická; translátologická; kulturologická; recenzie; informácie o konferenciách; seminároch a kolokviách; kronika	
Formát súboru	Microsoft Word 2007 - *.DOCX
Špeciálne symboly a znaky, ktoré nie sú obsiahnuté v unicode znakovej sade, zahrnúť ako obrázky. V prípade väčšieho počtu symbolov vložte celú tabuľku ako jeden obrázok.	
Písmo	12, Times New Roman
Riadkovanie	1,5
Odseky	Na začiatku každého odseku alebo logického celku odsadenie 1,5 cm
Zarovnanie	Do bloku
Abstrakt	Abstract (tučným) Nadpis v AJ (ak nie je text štúdie v AJ; tučným) Riadkovanie: 1 Každý príspevok musí mať abstrakt v anglickom jazyku v rozsahu 150 – 200 slov a s kľúčovými slovami (3 – 5) . Abstrakt sa vkladá pred samotný článok priamo pod informácie o autorovi. Abstrakt musí obsahovať predmet, ciele, metodiku, výsledky štúdie .
Hlavička	Názov príspevku (kapitálky, tučným, veľkosť 14, centrovane, riadkovanie 1) Vynechať riadok (1) Meno autora (bold, veľkosť 12, zarovnanie vľavo, riadkovanie 1), Vynechať riadok (riadkovanie 1) Inštitúcia - pracovisko, mesto (bold, veľkosť 12 zarovnanie vľavo, riadkovanie 1) e-mail vynechať riadok (riadkovanie 1) Abstrakt (tučným) Nadpis v AJ (ak nie je text štúdie v AJ; tučným) Text abstraktu (riadkovanie 1) Štruktúra: predmet, ciele, metódy, výsledky, záver. Kľúčové slová – 3-5 kľúčových slov v angličtine (tučným) Vynechať riadok (riadkovanie 1) Text (text môže byť členený do kapitol a podkapitol)

	<p>Príklad: O reflexii teórie prekladu odborných textov na Slovensku</p> <p>Vladimír Biloveský</p> <p>Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica vladimir.bilovesky@umb.sk</p> <p>Abstract Nadpis v AJ (ak nie je text štúdie v AJ; tučným) Abstract text Abstract text Abstract text Abstract text Abstract text Abstract text Abstract text Key words: translation, interdisciplinarity, translatology.</p>
Text príspevku	Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1,5; zarovnané okraje Text členiť na odseky, kapitoly, resp. podkapitoly
Formát strany	Normalizovaná strana (30 riadkov, 60 znakov). Rozsah štúdie: minimálne 10 strán (pri riadkovaní 1,5)
Poznámky za príspevok	Poznámky v texte označujte (1), (2)... Umiestňujte ich na koniec textu pred zoznam literatúry. Nepoužívať poznámky pod čiarou!
Literatúra: Zoznam literatúry uvádzať v abecednom poriadku, prosíme nečíslovať	za textom vynechať riadok (1,5) LITERATÚRA (Times New Roman, bold, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje) Vynechať riadok (1) Knižná: Vilikovský, J.: <i>Preklad ako tvorba</i> . Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984, 240 s. Časopisecká: Vilikovský, J.: <i>Preklad jazykovej špecifiky</i> . In: <i>Revue svetovej literatúry</i> , 16,1980, č. 6, s.170-176. Štúdia v zborníku: Vilikovský, J.: <i>Slovenské preklady Poeovho havrana</i> . In: <i>Preklad a tlmočenie 3. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie v dňoch 20. a 21. júna 2001 v Banskej Bystrici</i> . Banská Bystrica: Filologická fakulta UMB, 2001, s. 12-40. (Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje)
Accessible summary Ide o zhrnutie článku napísané prístupným štýlom vo formáte, ktorý využíva databáza OASIS .	Za literatúrou, vynechať riadok (1,5) Tzv. „ Accessible summary “ v anglickom jazyku (Times New Roman, veľkosť 11, riadkovanie 1, zarovnané okraje, max. 1 800 znakov) Návod, ako sformulovať accessible summary, nájdete tu .